

OKTOBER 2016 · TIDSSKRIFTET PÅ DANSK OM UDENRIGSPOLITIK OG INTERNATIONALE FORHOLD

UDENRIGS

Jubilæumsnummer Den liberale verdensorden

FOTO: Jørgen Niensens dias, Nationalmuseet

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB
THE DANISH FOREIGN POLICY SOCIETY

INDHOLD

JUBILÆUMSNUMMER:

DEN LIBERALE VERDENSORDEN

Fra redaktionen	1
Portræt af Ole Lippmann – Det Udenrigspolitiske Selskabs stifter, Niels Barfoed	3
Det 'illiberale' verdenssammensurium, Hans Mouritzen	9
Den liberale verdensorden under pres, Georg Sørensen	14
Er det liberale demokrati i krise? Jacob Mchangama	22
Den økonomiske verdensorden – udfordringer i et historisk perspektiv, Morten Ougaard	31
I forsvar for den liberale verdensorden, Andrey Kortunov	38
Mod en 'multiorden'-verden, Trine Flockhart	48
Populismen i Europa - en risikovurdering, Peter Wivel	55
Ruslands traditionelle værdier og politiske kultur, Mette Skak	62
Donald Trump og opgøret om det liberale USA, Annegrethe Rasmussen	71
Global jihad og den liberale verdensorden, Lars Erslev Andersen	78
Den globale medieudfordring, Lisbeth Knudsen	86
Mød millennials – generationen, der vil forandre verden, Marcus Rubin	95
Fra historiens endeligt til den uendelige kamp for frihed og lighed, Lukas A. Lausen	100

FORSIDEFOTO:

Britiske tropper tiljubles på Kongens Nytorv i København efter befrielsen.

Fra redaktionen

Såvel Det Udenrigspolitiske Selskab (DUS) som det vi i bred forstand forstår som 'den liberale verdensorden' – domineret af demokratiske stater, med kapitalistisk markedsøkonomi og internationale og regionale organisationer som FN, OECD, EU, Europarådet osv. – er skabt i kølvandet på Anden Verdenskrigs afslutning. Det var derfor ganske naturligt at benytte dette 'jubilæumsnummer', der markerer DUS' 70-års jubilæum, til at gøre status over den liberale verdensordens tilstand netop nu.

Men lige så naturligt var det også at lade den første artikel i jubilæumsnummeret være Niels Barfoeds portræt af en af hovedkræfterne bag skabelsen af DUS, frihedskæmperen og erhvervsmanden Ole Lippmann, der hele sit liv aktivt støttede kampen for frihed, demokrati og menneskeværd – kerneværdier i den liberale verdensorden.

De øvrige 13 artikler handler om den liberale verdensorden set fra vidt forskellige vinkler: Fra Hans Mouritzens kritik af brugen af selve begrebet 'liberal', over Georg Sørensens, Jacob Mchangamas og Morten Ougaards artikler om de udfordringer, som henholdsvis den liberale verdensorden, det liberale demokrati og den kapitalistiske markedsøkonomi står overfor, til Andrey Kortunovs varme forsvar for selv samme verdensorden. Dernæst argumenterer Trine Flockhart for, at der er et systemskifte i gang, og at vi bevæger os mod en multiorden-verden. Peter Wivel, Mette Skak og Annegrethe Rasmussen ser på antiliberala tendenser internt i henholdsvis Europa, Rusland og USA, og Lars Erslev Andersen analyserer, hvordan kampen mod terror er blevet en trussel mod den liberale verdensorden. Lisbeth Knudsen beskæftiger sig med den globale medieudfordring, og Marcus Rubin tegner et portræt af den største generation siden baby boomerne – the millennials.

Det sidste ord giver vi til en repræsentant for the millennials: Formanden for DUS' ungdomsorganisation U35, Lukas A. Lausen, tegner et billede af udfordringerne set fra ungdommens synsvinkel og giver sit bud på hvilken vej, vi fremover bør vælge. Måske er der alligevel grund til optimisme, så Ole Lippmanns og andres indsats ikke har været forgæves.

God læselyst!

Redaktionen

FOTO: Rigmor Mydtskov

Ole Lippmann (1916 - 2002)

Portræt af Ole Lippmann – Det Udenrigspolitiske Selskabs stifter

Af Niels Barfoed

Ole Lippmann døde i 2002. Den 25. april i år ville han være fyldt 100 år, og det blev markeret med et stort arrangement i Det Udenrigspolitiske Selskab. Niels Barfoeds portræt bygger på det foredrag om Ole Lippmann, som han ved den lejlighed holdt.

Ole Lippmann er et barn af Anden Verdenskrig og Den Kolde Krig. Han ikke blot levede under dem, han deltog i dem, ikke med de samme våben, men begge gange aktivt og målbevidst på frihedens side.

Og den 11. september 2001 ringede han mig op: “Ser du nyheder?” spurgte han. “Ja, om jeg gør”, svarede jeg. “Jeg ringer kun op for at sige, at verden står endnu”.

Det havde jeg ikke noget svar på, for det første vi alle sammen tænkte dengang, var jo netop, at nu kunne alt ske. At verden stod endnu, var ikke just det, der først og fremmest optog os.

Det var i grunden noget mærkeligt noget at sige, men karakteristisk for Ole Lippmann. I virkeligt kritiske situationer

bevarede han hovedet koldt. Da hans store virksomhed i Taastrup, Simonsen & Weel, brændte i 1970, og det hele stod i flammer, og alle løb desperate og rådvilde rundt, var det ham, der styrede slagets gang. Han udtænkte, hvordan indsatsen skulle prioriteres, så mest muligt blev reddet. Og det rettede brandvæsenet sig stort set efter. Det forhindrede ikke Ole, der umiskendeligt havde humoristisk og selvironisk sans, i ideligt at gøre brug af et gammelt engelsk memento: “If you can keep your head while all around are losing theirs, it shows you don’t understand what’s going on.”

Mens vi er ved vise ord: Lippmann yndede at citere et skriftsted i Biblen. Det er fra *Prædikerens*, og der står: “Dog se, da fandt jeg, at Gud skabte Menneskene som de bør være, men de har så mange sære Ting for”. Hans fascination af dette bibelsted var indgroet, og jeg tror, det skriver sig fra en elementær evne til at undre sig. I modsætning til mange andre iagttog han først skarpt og grundigt fænomenerne, før han vurderede dem. Hvorfor gør

Niels Barfoed er forfatteren til den store biografi om Ole Lippmann, ‘En kriger’, som udkom i 2005.

Englænderne kaldte ham "a discreet man". Lippmann var i afgørende situationer en frontkæmper, men man kunne ikke se på ham, at han var gjort af det stof.

han/hun, hvorfor gør folk, magthavere, regeringer, lande sådan som de gør? Måske har det en mening, måske en irrationel. Vi kender den bare ikke. Han var nysgerrig, og han ledte efter de bedste og sikreste måder at få sin nysgerrighed tilfredsstillet på. Når det var sket, tog han stilling.

"A discreet man"

Lad mig nævne et par etiketter, der i tidens løb er blev hæftet på Ole Lippmann: "Ole Lippmann was a visionary" – sagde Włodzimierz Sabiniewicz, en dynamisk og innovativ polsk læge, som Ole lærte at kende i tresserne og samarbejdede med i en årrække: "... and Simonsen & Weel was a university". Sabi, som han blev kaldt, kunne om nogen bevidne, at for Lippmann var en organisations mulighed ikke udtømt med de funktioner, den var skabt til. Den kunne altid bruges til noget mere: møder, konferencer på tværs af grænser, bilaterale seminarer (i S&W's tilfælde polske og danske), udvekslinger af enhver art, at stifte venskaber. Altid havde OL – som han kaldtes i sit firma og blandt fagfolk – blik for, hvad der var i mennesker ud over det, de gjorde og var sat til. Kunne de anbringes i andre sammenhænge, hvor de viste nye sider til gavn for flere?

Englænderne kaldte ham "a discreet man". Lippmann var i afgørende situationer en frontkæmper, men man kunne ikke se på ham, at han var gjort af det stof. Hvordan skulle jeg fx kunne vide, at den ganske vist velklædte herre, der i reglen sad på bageste sæde i bussen, var Det Udenrigspolitiske Selskabs stifter?

Vi var på en af Selskabets rejser, arrangeret af dets daværende direktør Klaus Carsten Pedersen, og den diskrete mand, der smilede imødekommende, var altså Ole Lippmann. Året var 1992. Vi besøgte det Tjekkosllovakiet, der endnu ikke var skilt på midten. På slottet Stirin uden for Prag trak den diskrete herre mig til side i en pause og spurgte, om jeg ikke havde lyst til at gå en lille tur i parken.

Dér, søgende, uhøjtideligt, med hænderne på ryggen, fortalte Ole – som jeg kom til at kalde ham – om sit lange forhold til det Polen, som vi lige havde diskuteret på øst-vest-seminaret inde på slottet. Og det storpolitiske og historiske fik farve og glød og betydning – af Oles engagement. Polsk historie var for Ole Lippmann et personligt anliggende, lige fra han i 1944 mødte polske patrioter i de skotske træningslejre, hvor de, SOE-folk ligesom han selv, blev forberedt til at operere i det skjulte i deres besatte hjemland, til han sad ved siden af Jaruzelski under en mindehøjtidelighed i 50-året for det tyske overfald på Polen.

Men samtidig var denne diskrete mands netværk uoverskueligt stort, hvad ingen kunne mærke. Hans netværk havde tallose dimensioner og rakte i alle verdenshjørner – lægeverdenen, instrumentfabrikanternes verden, de danske og de vestallieredes efterretningsvæsner, modstandsbevægelsens organisationer, veteranernes kredse, i England og Danmark; han havde et tilhørsforhold til dem alle. Han havde utallige tillidshverv, han beklædte bestyrelsesposter i DFDS, i Pro-vinsbanken, i Frihedsfonden osv.

Han skabte virksomheder og selskaber med mening i – og som selv skabte mening, som fx vores eget udenrigspolitiske. Lippmann stod bag 4. Maj Kollegierne og Ebbe Munck-Fonden. Han gjorde sig som de færreste fortjent til alverdens officielle hæder, der ved sjældne officielle lejligheder dinglede fra en skinne, der rakte langt ud over venstre overarm. Og alligevel: han var først og fremmest et individ med masser af luft omkring sig. Ikke en repræsentant for noget som helst, undtagen sig selv. Han lignede aldrig en holdeplads for forbindelser, interesser eller ansvar. De talløse kasketter, han skiftede og måtte skifte mellem, så man ikke. Han eksemplificerede selv det, der var inderst i hans bestræbelser: Det udfoldede, frie, selvstændige individ.

Som frihedskæmper på individets vegne – uanset hvilken totalitarisme, der truede det – gik han aldrig på pension.

Storm og stille

Der er mange tilsyneladende uforeneligheder i Lippmann. Han var aktivist. Selv kunne han ligefrem finde på at sige, at han var terrorist – han var det i al fald i samarbejdspolitikken og de loyale officerers øjne under besættelsen. Og på den anden side var han en gudbenådet rapportør, i timevis bøjet over skrivemaskinen. Storm og stille.

Han sørgede for, ofte med livet som indsats, at gøre de observationer 'i felten', som han mente kunne være til nytte, og få dem bragt videre i en rapport til rette instans, fx Forsvarets Efterretningstjeneste, så de kunne tage dem med i deres beregninger.

Jeg har læst nogle af dem; de er skarpe og intelligente bidrag til sikkerheden. De var bidrag til at omgås modstanderen så velinformeret og dermed så klogt, dvs. sikkert som muligt.

Den formidling er i grunden formlen for hans virksomhed. I det besatte Danmark fortalte han briterne via kurer og Sverige, hvad der skete, og navnlig hvad tyskerne havde for. Det holdt aldrig op: Ole har senest – eller hvad ved jeg? – udfærdiget en fyldig beretning fra Selskabets rejse til Kaliningrad i 1994. Den ligger sikkert et sted på Kastellet i dag. Eller er den overdraget Rigsarkivet?

Aktivisten

Det var aktivisten, der rejste sig og slog i bordet i september 1957. Det skete i forbindelse med en flygtningesag, der dengang vakte opsigt. Hørsholm kommune havde afvist 65 polske afhoppere, og det på trods af, at en privatperson havde tilbudt dem midlertidigt husly. Så de var endt i Vester Fængsel. En kreds af Hørsholm-borgere havde ikke ment, flygtningene havde noget at gøre i kommunen ... "hæderkronede borgere", skriver Ole i et iskoldt indlæg, "som vistnok aldrig har oplevet større vanskeligheder", og så får borgmesteren ellers en lektion om, hvad der er baggrunden for, at de polske flygtninge er kommet, og hvad vi i Vesten har skyldt polakkerne siden 1945-46.

Og hvad var mere aktivistisk end under den kolde krig at lægge en fabrik i Øst-polen? Et initiativ fuldstændig uden sidestykke i dansk erhvervshistorie! Igen ser man dobbeltformålet i Ole Lippmanns

Der er mange tilsyneladende uforeneligheder i Lippmann. Han var aktivist. Selv kunne han ligefrem finde på at sige, at han var terrorist

foretagsomhed – et forretningsmæssigt og et politisk; at gavne og – at gavne. To parallelle formål, på hvert sit niveau, forbundne og dog uafhængige af hinanden.

I Bialystok blev der på den ene side fremstillet vigtigt hospitalsudstyr og sygeplejeartikler, begge dele af samme høje kvalitet som S&W. Produkterne var ikke beregnet til profitabelt salg i Vesten, men til polakkerne, der trængte til det. Og på den anden side var fabrikken samtidig en fremskudt lytte- og udsigtstjeneste midt i det sovjetdominerede Europa. I sidste instans skulle den vidensindhentning, som fabrikkens placering i Bialystok muliggjorde, også tjene polakkerne – ligesom instrumenterne.

Lippmann troede på, at det var nyttigt for efterretningsvæsenet, og dermed for dansk udenrigspolitik, at vide, hvordan borgere i den kommunistiske verden levede og tænkte i det daglige, hvordan det forholdt sig med levestandard og folkestemninger i et sovjetdomineret land som Polen. Denne viden, som bedst kunne indhentes civilt, var i Lippmanns øjne et tiltrængt supplement til det overblik, den militære efterretningstjeneste kunne opnå.

Denne tankegang er værd at have i mente, når man betænker Ole Lippmanns motiver til at stifte det selskab, der i år kan fejre hans 100 års dag.

Ungarn

Det var mere end aktivisme, det var på kanten af mytteri, hvad Ole Lippmann iværksatte i et andet østeuropæisk land, nemlig i Ungarn i 1956.

Landet var i oprør, regionen var i oprør. Hvad Sovjetunionen for nylig havde set igennem fingre med i Polen, satte de efter en kort betænkningstid en nådesløs stopper for i Ungarn.

Lippmann havde selv som Røde Korsmand set, hvad det trak op til under en sonderingsrejse i den oprørte hovedstad. Og da det massive russiske overfald omsider blev iværksat, insisterede Lippmann på at tvinge sin hårdt tiltrængte Røde Kors-ambulance ind i Ungarn, trods den sovjetiske blokering, der var i strid med alle internationale humanitære aftaler.

Dér satte det frygtsomme internationale Røde Kors foden ned, og da Lippmanns svar i stedet for at falde til føje var at rejse en 'folkestemning' blandt læger og sygeplejersker, var der ingen vej udenom: Den danske leder, professor Erik Husfeldt, som Ole stod nær fra modstandskampens dage, måtte foretage det fornødne: sende brushovedet hjem til København!

Ole kunne have bragt situationen helt ud af kontrol – i allerværste fald med katastrofale internationale konsekvenser til følge.

Ole Lippmann forenede sin coolness og handlekraft, sit overblik og sin ilterhed, kort sagt sin 'alvor', med noget jeg kun kan kalde hans 'lathed'.

Dér var han gået over stregen, for én gangs skyld. Så det var altså ikke altid, Lippmann havde den fornødne is i maven. Til gengæld fik han i ugerne efter sin hjemkomst, som øjenvidne og som ingen anden, fortalt den danske offentlighed, hvilke forbrydelser Sovjetmagten i den ungarske hovedstad gjorde sig skyldig i.

Letheden

Ikke at forglemme: Ole Lippmann forenede sin coolness og handlekraft, sit overblik og sin ilterhed, kort sagt sin

‘alvor’, med noget jeg kun kan kalde hans ‘lethed’.

Lad mig give et eksempel: I et brev til vennen, efterretningsmanden Peter Ilsøe, fra nytåret 1984 kommer han ind på et tema, der var dukket op under Ditlev Tamms disputatshandling. Historikeren Tage Kaarsted havde holdt et længere indlæg om, at modstandskampen efterhånden kun forekom at være en parentes i den nyere Danmarkshistorie; den havde ikke frembragt noget nyt. Det gamle vendte tilbage etc. Det har Ilsøe tilsyneladende taget tungt; i al fald lyder det nu fra Lippmann: "... ved du hvad, det skal man ikke lade sig slå ud af; som jeg har sagt så tit: man skal først og fremmest, næst efter at sikre sig det daglige brød, passe på, at man ikke keder sig."

Jeg husker, jeg engang havde lejlighed til at tale med Udenrigsministeriets gamle direktør Eigil Jørgensen, der var kommet under vejrs med, at jeg arbejdede med en bog om Ole. Han var interesseret i at høre, hvad Lippmann havde at sige om samarbejdspolitikken. Jeg lod spørgsmålet gå videre til Ole en dag, hvor det faldt naturligt. "Åh, ved du hvad", svarede han, "jeg gjorde, hvad jeg gjorde, og havde min ungdoms grunde til det. Jeg tror stadigvæk, vi grundlæggende gjorde det rigtige. Resten gider jeg ikke tærskle langhalm på ..." Næste dag lå der et brev i entreen. Oles eftertanker materialiserede sig tit. Mangen en borddame har på lignende vis modtaget en bog fra Ole næste dag om det, de netop aftenen før havde snakket så godt om. Nu kunne hun få syn for sagn. I brevet til mig var der er par uddyvelser og så et citat fra Gustav Wied til slut: "Du skal fodre dine karusser, gøre din whisky stærkere, og så lad Vorherre tage sig af resten."

At sætte sine frø

Hvis jeg til sidst skal sige *noget* samlende uden at blive for patetisk, så måtte det blive, at Ole Lippmann ikke var nogen eventyrer, for det handlede ikke om at søge Amazonflodens kilder eller bestige Mount Everest, ikke om at flytte grænser for præstationens skyld eller om selvbekræftelse.

Der skulle være noget for enden af flo- den eller på toppen af bjerget – kald det bare en gevinst. Et udbytte, som, forvaltet på rette måde, gavnede, det vil sige: som kom noget større til gode. Og som derfor var indsatsen og risikoen værd. For prisen kunne være livet.

Det var også Peter Ilsøe, der fik denne hilsen på sin 70-års dag: "Det kan godt være, du kommer til den konklusion, at verden ikke er blevet helt, som den skulle være, og at du vil tænke på Tolstoi. Han skrev jo engang, at da han var dreng, troede han, der i de store skove ved Zarpacz, i en bjergkløft, var begravet en grøn kæp, for det var han blevet fortalt, en kæp, på hvilken der var indskrevet ord, der ville fjerne det onde i menneskenes hjerte og elendigheden i verden ... Det var ærgerligt, at vi i vores generation ikke fandt den kæp, Peter, men vi tror i det mindste stadig den findes."

Og hvad er så det for en tro? Lippmann behøvede ikke mange ord til at sige det. Han brugte i det hele taget ikke mange og især ikke indviklede ord, men dem han brugte, faldt med en ejendommelig vægt. Verden står endnu!

Ofte foretrak han at lade andre sige det, der skulle siges. Den der har haft lejlighed til at rumstere i hans arkiver – som guderne må vide, hvad han betids har fjernet i – vil hist og her finde et vers, der i dag kan lyde lidt selvhøjtideligt, sådan i Kipling-

For mig er Ole Lippmann som menneske i familie med Morten Nielsen og Kim Malthe-Bruun. Men han fik i modsætning til dem lov til at vokse og blomstre og sætte sine frø – et af frøene blev til vores Selskab. Tak for det!

traditionen, når den er mest macho, men lad det nu være:

*Do what thy manhood bids thee do
From none but self expect applause.
He noblest lives and noblest dies
Who makes and keeps his self-made laws.*

Digteren, noterer Ole, er Richard F. Burton, en engelsk 1800-tals orientalist og opdagelsesrejsende, lidt af en rebel. Hvad man skal til håndbøgerne for at få at vide – for det skriver Ole ikke – er, at Burton i en årrække var efterretningsagent for sin regering i Indien!

Med disse lånte linjer vil Ole sige, kogt helt ned: at man skal yde sin skærv, i overensstemmelse med sig selv og de grund-sætninger, man har gjort til sine. Man kunne tilføje: det var dette, han beundrede sin ældre ven i frihedskampen, Ebbe

Munck, for. Om ham sagde han engang: “Han var en handlingens mand, der uden hensyn til omgivelsernes indstillinger eller synspunkter reagerede på sin egen opfattelse af, hvad der var rigtigt, og hvad der skulle gøres i en række alvorlige situationer.”

Så bliver man tydelig og troværdig.

Eller med digteren Morten Nielsen, der døde som 22-årig i 1944 under en våben-træning: “Man skal vokse og blomstre og sætte sine frø ...”

For mig er Ole Lippmann som menneske i familie med Morten Nielsen og Kim Malthe-Bruun. Men han fik i modsætning til dem lov til at vokse og blomstre og sætte sine frø – et af frøene blev til vores Selskab. Tak for det!

Det 'illiberale' verdenssammenurium

Af Hans Mouritzen

En 'liberal verden' kan betyde, at de fleste lande i verden styres ideologisk liberalt i modsætning til socialistisk eller autoritært-konservativt, at 'de liberale' har magten i verden, eller at verden fungerer rimelig regelbaseret. Lige nu går verden i alle tre betydninger af ordet liberal tilsyneladende i samme retning – mod det 'illiberale' – men det gør ikke en sammenblanding mere rimelig. Det ikke bare en altomfattende illiberal 'tidsånd', der gennemsyrrer alt. Billedet er mere komplekst, og der er tale om forskellige dynamikker.

Med de kaskader af problemer og konflikter, der konfronterer verdens ledere i disse år, er det ikke uforståeligt, at de ofte reagerer kortsigtet og med fokus på det nære. 'First things first'. Den oplyste egeninteresse, hvor man tænker på lidt længere sigt og med lidt større radius, har trange kår. I USA er det ikke Marshall-planer, men 'America first', der lanceres – og tilsvarende de fleste andre steder. Der synes ikke at være overskud til andet.

Fra vestlig side bør man, langt om længe, erkende den multipolære verden som en realitet, en parameter – og så tage det derfra. I modsætning til en bipolar eller

Princippet 'folket har altid ret', som et par danske toppolitikere har omfavnet i kølvandet på folkeafstemningen i december 2015, er absurd i udenrigspolitik.

unipolær verden må polerne her udvise en vis tilbageholdenhed over for hinanden. Man ved aldrig, om man kan få brug for sin nuværende modpart i en senere situation i forhold til tredjepart. Vestlige værdipolitiske felttog, der var mulige under den amerikansk-ledede unipolaritet, gør mere skade end gavn i de multipolære realiteter. Det bør også undgås at styre udenrigspolitikken efter folkestemninger; de er flygtige og underminerer troværdigheden på sigt. Princippet 'folket har altid ret', som et par danske toppolitikere har omfavnet i kølvandet på folkeafstemningen i december 2015, er absurd i udenrigspolitik. Man behøver vist ikke nævne 1914 for at begrunde det.

Man skal ikke i panik begynde at skabe nye institutioner, fx et 'Demokratiernes FN' eller et 'nyt Europa' til erstatning for EU. Det er naivt og endog i sig selv konfliktskabende; institutioner er svære at skabe og få til at fungere. I stedet må man

Hans Mouritzen er dr.scient.pol. og seniorforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS).

klamre sig til de organisationer, der faktisk findes – deres værdifulde samarbejdsrutiner, normer og regler – uanset hvem der oprindeligt skabte dem og med hvilke motiver. Nogle af dem bør gradvis reformeres, så de bedre svarer til multipolaritetens realiteter, selvom det er svært. Blæs på organisationernes oprindelse; de eksisterer stadig væk som stativer, som staterne kan gribe fat i midt i den malstrøm, de befinder sig i. Ting kan ofte bruges til helt andre formål, end de er skabt til.

Begrebsforvirring

Diskussionen kræver imidlertid et opgør med den rådende begrebsforvirring. En 'liberal verden' kan betyde så meget – alt for meget. Det kan betyde, at de fleste lande i verden styres ideologisk liberalt i modsætning til socialistisk eller autoritært-konservativt. Eller det kan betyde at 'de liberale' har magten i verden, dvs. at en liberalistisk styret stat sammen med sine ligesindede besidder og udøver den overvældende militære magt i verden, fx den unipolære USA-ledede verden efter den kolde krig i modsætning til en bipolar eller multipolær verden. For det tredje kan det betyde, at verden fungerer rimelig regelbaseret, dvs. at stater underkaster sig multilateralt besluttede regler – også når det ikke lige passer i deres eget kram i modsætning til en geopolitisk verden, hvor den rå magt bestemmer.

Menneskerettigheder kan rimeligvis kaldes 'liberale' regler. Men der kan også være tale om folkeret, som undertiden kan være i konflikt med disse – fx ikke-indblanding i interne anliggender. Eller det kan være socialistiske/socialliberale forsøg på at tøjle en uhæmmet liberal globaliserings 'ræs mod bunden' via forbud mod børnearbejde, miljøregler osv. At be-

tegne det hele som 'liberalt' er lidt af en flothed, som let skaber misforståelser.

På nationalt plan – den første betydning – går trenden i disse år mod det autoritære og nationale, jævnfør blot stikord som Rusland, Kina, Trump, Le Pen, Polen eller Ungarn. Ungarns premierminister Victor Orban gør endog en dyd ud af at kalde sit styre 'illiberalt'. Ofte er det hele spektret af partier i et land, der flytter sig. Mens vi omkring Murens fald så en demokratibølge over verden, så ser vi i dag en national – nogle steder nationalistisk – bølge.

I betydning nr. to – den globale magt – er den amerikanske unipolaritet et for længst overstået stadium. Der er delte meninger om hvornår, nogle vil endog benægte påstanden. Efter min mening sluttede den i løbet af et par uger i august-september 2008 med tre af hinanden uafhængige begivenheder: Den finansielle nedsmeltning i Wall Street, Ruslands sikring af sin interessesfære i det sydlige Kaukasus (Georgien-krigen) med tavs vestlig accept og Kinas prestigesejre – dets første rumvandring og den succesfuldt gennemførte olympiade. Med disse samtidige begivenheder cementeredes verden som multipolær med USA, Rusland og Kina som hovedaktører og store forventninger, som dog skuffede, til BRICS-landenes (Brasilien, Rusland, Indien, Kina, Sydafrika) økonomier.

USA er ganske vist i klasse for sig, hvad angår besiddelsen af militære kapabiliteter i verden; men det er kun interessant for statistikerne. Det afgørende er, at hvis disse kapabiliteter skal transporteres til det euroasiatiske kontinent, hvor slagmarken normalt er, skal de krydse et ocean – og tilbage igen. Hangarskibe er dyre og langsomme. Der er forskel på at besidde magt og at projicere den. Jævnfør forsvarsmini-

Der er forskel på at besidde magt og at projicere den. Jævnfør forsvarsminister Gates' barske råd til sin efterfølger (2011): "Any future defense secretary who advises the president again to send a big American land army into Asia or into the Middle East or Africa should have his head examined".

ster Gates' barske råd til sin efterfølger (2011): "Any future defense secretary who advises the president again to send a big American land army into Asia or into the Middle East or Africa should have his head examined". Og selv hvis en intervention skulle lykkes, kan man tilføje, vil spørgsmålet hurtigt melde sig hos både venner og fjender: "Hvornår skal de hjem igen"? Dvs. indgrebet vil savne langsigtet troværdighed.

Geopolitikens genkomst

I den tredje betydning ser vi i disse år, hvordan det multilaterale diplomati må vige for geopolitikken. 'The return of geopolitics' eller lignende er en typisk overskrift i internationale politiske tidsskrifter. Ganske vist har der aldrig været så mange regelsæt og så mange internationale organisationer, NGO'er eller transnationale netværk i verden som i dag. Men det er ikke kvantiteten, der er afgørende.

Holder vi os til storpolitikken, er trenden uimodsigelig. Først var der mønstreksmplet 'New World Order', konkret manifesteret i Golfkrigen 1990-91 om Kuwait. Irak havde overtrådt folkeretten og blev sat på plads, sanktioneret af FN. Bush senior modstod fristelsen til at 'fuldføre' missionen og gå mod Bagdad. Siden er det kun gået ned ad bakke: Kosovo-krigen 1999 (NATO mod Serbien), Irak-interventionen 2003 og regimeskiftet i Libyen foregik uden klart mandat fra FN's sikkerhedsråd. Rusland har krænket Georgiens territoriale integritet fra 2008, om

end georgierne startede krigen, og Ukraines ditto (2014); Rusland har endog annekteret Krim. Kina overhører domstolen i Haag vedrørende Det Syd kinesiske Hav anno 2016. Stormagterne er blevet stadig bedre til at anvende folkeretlige og andre principper selektivt og spidsfindigt i forhold til de konkrete geopolitiske udfordringer, de står overfor.

Selv det traditionelt multilaterale Danmark er ikke længere fast i kødet. Uafhængig af regeringsfarve bliver vi ofte småfornærmede, når vi kritiseres af en international organisation som fx FN's Flygtningehøjkommissariat efter devisen: 'de har jo ikke forstand på danske forhold'. Med bred opbakning i Folketinget er det også blevet officiel politik at 'gå lige til kanten af flygtningekonventionerne' eller søge dem ændret, dvs. svækket.

Teoretisk burde regionalt samarbejde og alliancer styrkes af store fælles udfordringer. Men det fordrer, at udfordringerne rammer nogenlunde symmetrisk. Og det gør de sjældent af rent geografiske grunde. Der er ikke den samme opbakning i Sydeuropa til en hård kurs mod Rusland, som der er i Polen og de baltiske lande. Til gengæld er sidstnævnte lande ikke solidariske med sydeuropæerne, når det drejer sig om flygtningemodtagelse.

I det engang så postmoderne EU – der på vigtige områder stadig fungerer overnationalt – er trenden den samme som globalt. Overnationaliteten omtales med stadig mindre respekt i de nationale diskurser. En af hoveddrivkræfterne bag Bre-

xit var netop den folkelige modvilje mod, at EU-lov skal gælde i Storbritannien: 'We must take back control'. Ministerrådet kan som i september 2015 med kvalificeret flertal vedtage en 'bindende' fordeling af flygtninge, hvorefter Polen, Tjekkiet, Slovakiet og Ungarn tilsyneladende blot kan undlade at effektuere den. Det, der får EU til bare tilnærmelsesvis at fungere, er ikke så meget respekten for dets lov og ret, som det er kansler Merkels politiske lederskab.

Forskellige dynamikker

At de tre beskrevne trends lige nu går i samme retning – mod det 'illiberale' – gør dog ikke en sammenblanding mere rimelig. Selvom det overfladisk kunne se sådan ud, er det ikke bare en altomfattende illiberal 'tidsånd', der gennemsyrrer alt og alle i denne verden. Billedet er mere komplekst, og vi taler om forskellige dynamikker, som et par eksempler kan illustrere.

Vi har allerede set, hvordan den liberale amerikanske unipol viste manglende respekt for folkeretten (Irak 2003 som det bedste, men ikke eneste eksempel). 11. september fik – psykologisk forståeligt – supermagten til at være sig selv nærmest, gå i selvsving og lade ret være ret.

For en geopolitisk kyniker kan dette ikke være den store overraskelse. USA har traditionelt været skizofrent i forhold til dilemmaet mellem liberalitet og geopolitik. På den ene side ser USA, i overensstemmelse med Monroe-doktrinen (1823), hele det amerikanske kontinent, inklusive Grønland, som sin interesse-sfære, og den har lige siden været søgt håndhævet med næsten alle midler. På den anden side har USA en idealistisk/liberal tradition, som man dog fortrinsvis har møntet på de euroasiatiske landmasser, når det var opportunt. Og som sø-

magt har man desuden haft en interesse i en liberal verdenshandel.

Onde tunger ville kalde dette dobbeltspil 'hykleri'. Det skal indrømmes, at har man rigeligt med magt, er det ikke særlig fristende at lade sig binde af for mange regler og forordninger. Blot et par nærliggende eksempler: USA har ikke ratificeret Kyoto-aftalen, UNCLOS (FN's havretskonvention) eller tilsluttet sig ICC (Den Internationale Straffedomstol). Hvorfor skulle amerikanere underkaste sig fjerne 'over-seas institutions', spørges der retorisk forud for ethvert præsident- eller Kongresvalg.

Omvendt er det ikke givet, at illiberale magter skyr internationale regler. Kina trodser ganske vist folkeretten og Domstolen i Haag, når det gælder dets interesser i Det Sydkinesiske Hav. Men Kinas økonomiske opstigning har i høj grad bygget på en accept af vestligt skabte institutioner og regler.

Og det vedkender man sig, om end man nu supplerer med sine egne 'darlings' som fx AIIB (Asian Infrastructure and Investment Bank). Ligeledes er det autoritære Rusland en af de mest pålidelige FN-støtter. I kraft af sit permanente medlemskab af sikkerhedsrådet og vetoret sammesteds er FN en hjørnesten i russisk udenrigspolitik.

Med internationale organisationer og deres regelsæt må man kynisk sige: Det afgørende er ikke, med hvilke motiver forskellige stater bakker op. Hovedsagen er, at de gør det, og at andre kan stole på det.

Der er således ikke meget, der tyder på, at det er staternes hjemlige styreformere, der bestemmer udsigterne for en regelbaseret verden, men hvad kan det så være? Ifølge det officielle Rusland og Kina – samt amerikanske 'neorealister' teoretikere – er det polariteten, der er afgørende.

Får vi bare en multipolær – ifølge russere og kinesere mere retfærdig – verden, skal alt nok blive godt. Pointen her er, at den verden fik vi allerede i 2008. Selvom det sidste tiår af unipolariteten ikke var idyllisk, vil de færreste nok sige, at det skulle være blevet bedre efter 2008. Vi er kommet fra asken og ind i ilden. Replikken hertil kunne være, at multipolariteten først skal accepteres af alle parter. Så længe USA fortsat stræber efter at være verdens politibetjent, vil der være disharmoni. Det er ikke helt grebet ud af luften. Men alligevel er det en luftig og ikke særlig betryggende argumentation. Og i alle tilfælde spiller den liberale del af de internationale regler – menneskerettighederne – en mindre rolle i verdenspolitikken end for et tiår siden.

Kinesere og russere vil hverken bestride eller begræde det, men i stedet hævde, at rettighederne blot er vestlige instrumenter til indblanding i deres indre anliggender.

Der findes faktisk værdifulde multilaterale samarbejdsrutiner at støtte sig til i eksisterende institutioner – både globalt og i Europa. De blev aflejret i de 'gode tider'; de må ikke smides ud med badevandet.

Ingen universalforklaring

Selv sagt er der ingen universalforklaring på den mere 'afslappede' holdning til fælles regler i dag. Måske er sandheden, at udfaldet bestemmes af lige for lige-princippet og dermed i nogen grad er selvforstærkende – i den ene eller anden retning. Held og uheld samt misforståelser kan spille ind.

En blot nogenlunde regelbaseret verden kan skabes af kølig interaktion mellem de stærkeste stater. Eller vice versa, som vi har set i det 21. århundredes ildevarslen

udvikling. Sydossetiens og Abkhasiens løsrivelse fra Georgien (september 2008) fulgte med pædagogisk tydelighed efter Kosovos løsrivelse fra Serbien (februar 2008). Ageren i en juridisk gråzone eller deciderede overtrædelser vil altid blive brugt som præcedens af andre, hvis de skulle få brug for det. Og det får de før eller siden! Tænk hvor ofte russere eller kinesere har kunnet henvise til Kosovo-krisen 1999 eller Irak-interventionen 2003, når de skulle retfærdiggøre egne kontroversielle forehavender.

Det er svært at komme tilbage på sporet, når først tilliden er bristet. Det er en delikat balance, der kan spoles af såvel folkestemninger som politikeres overmod.

Man skal ikke fra vestlig side stange sig blodig og spilde ressourcer på at forsøge at påvirke forhold, man ikke kan påvirke, som fx polariteten og andre landes styreform. Vi kan ikke påvirke de kinesiske vækstrater, eller hvad dets rigdom skal bruges til. Værdipolitik er blevet mindre gennemførlig under multipolariteten; regimeskift kommer, når de kommer, og ikke når de tilfældigvis er på Vestens 'to do'-liste.

Det, man fra vestlig side kan påvirke, er den vitale aktion/reaktion. En positiv cyklus kan kun genetableres ved tålmodighed fra alle sider. Der findes ingen institutionelle 'quick-fixes' i form af nye organisationer; internationalt samarbejde er svært. Men det er ikke helt så svært som på Wienerkongressens tid.

Der findes faktisk værdifulde multilaterale samarbejdsrutiner at støtte sig til i eksisterende institutioner – både globalt og i Europa. De blev aflejret i de 'gode tider'; de må ikke smides ud med badevandet.

○ ○ ○

Den liberale verdensorden under pres

Af Georg Sørensen

Den største begivenhed i nyere tid er afslutningen af den kolde krig omkring 1990. Demokratiet, de liberale frihedsprincipper og markedsøkonomien sejrede, totalitarismen og planøkonomien tabte. Med Sovjetunionens sammenbrud kunne vi, med Fukuyamas berømte formulering, se frem mod 'historiens afslutning'. De store ideologiske kampe var ovre; tilbage stod at udbrede demokrati og markedsøkonomi til hele verden. Det ville tage tid, men at det ville ske, var Francis Fukuyama og mange med ham ikke i tvivl om.

På den baggrund kan vi se tilbage på halvfemserne som en liberal blomstringsperiode. Demokratiet havde fremgang i mange lande, og stormagterne kunne så nogenlunde finde ud af at samarbejde mod aggressive diktatorer, både i Golfen og i ex-Jugoslavien. Det forekom klart, at en liberal verdensorden var under udvikling. En sådan orden er åben og regelbaseret; den hviler ikke på den stærkes ret, men på et system hvor "retfærdighed og fairplay beskytter de svage mod de stærke", som præsident Bush senior formulerede det i 1991. Basis for en sådan orden

er, at langt de fleste lande, herunder stormagterne, bekender sig til liberalt demokrati og en åben, markedsbaseret økonomi.

11. september 2001

Blomstringsperioden sluttede 11. september 2001. Terrorangrebene i New York og Washington ændrede den internationale dagsorden fundamentalt. Ifølge præsident Bush var det nu nødvendigt at føre en 'Global War on Terror'. På den baggrund blev nullerne, som Villy Søvndal dengang udtrykte det, et 'frygtens årti'. Truslen fra international terror blev pumpet op af ledende vestlige politikere, så den næsten kom på niveau med tidligere tiders koldkrigstrussel fra et aggressivt Sovjetunionen.

Den seneste tids mange terroraktioner i Frankrig, Tyskland, USA og andre steder synes at bekræfte terrortruslens alvor. Der er en trussel fra international terrorisme mod Danmark og andre vestlige lande, men det er ikke retvisende at se truslen som en slags 'ny kold krig'. Siden 2001 er antallet af ofre for terror uden for krigszoner ca. 3-400 om året. To amerikanske forskere påpeger, at en amerikaner har større risiko for at drukne i badekarret end for at blive offer for terror. I den ame-

Georg Sørensen er dr.scient.pol., professor i international politik ved Institut for Statskundskab på Aarhus Universitet.

Blomstringsperioden sluttede 11. september 2001. Terrorangrebene i New York og Washington ændrede den internationale dagsorden fundamentalt.

rikanske trafik døde 93 mennesker om dagen i 2009.

Men visionen om en liberal verdensorden står stadig over for betydelige udfordringer. Jeg vil diskutere fire sådanne i det følgende:

- 1) Den største trussel mod sikkerhed og demokrati kommer fra interne konflikter i svage stater.
- 2) Den neoliberale økonomiske model er i finans- og strukturkrise uden klare udsigter til holdbare løsninger.
- 3) Viljen til samarbejde er ikke tilstrækkelig til at løse de problemer som regionale (EU) og universelle (FN) institutioner står overfor.
- 4) Der er tendenser i retning af en værdikrise i vores del af verden.

Krig og fred i det 21. århundrede

Lad os begynde med de gode nyheder: I vores del af verden er krig som middel til konfliktløsning mellem stater på vej ud på historiens losseplads. Konsoliderede demokratier går ikke i krig med hinanden, som allerede Immanuel Kant påpegede. Fredelig konfliktløsning er kernen i, hvad et demokrati er. Derfor er der fred mellem demokratierne i OECD-verdenen. De udgør et sikkert fællesskab, hvor tvister altid løses fredeligt.

Sådan har det ikke altid været. Danmark og Sverige har været i krig med hinanden 29 gange. Igennem hundredvis af år kunne de to lande komme i totterne på hinanden med ultrakort varsel. Men altså ikke mere; her er den liberale vision fuldbyrdet: Demokrati, samarbejde, fælles

værdier og fælles institutioner har skabt en helt anden virkelighed.

Sådan går det ikke nødvendigvis alle steder. Rusland og Kina er ikke demokratier; det er heller ikke automatisk givet, at de bliver det i fremtiden. Rusland er snarere blevet mere autokratisk i de senere år, og i Kina sidder kommunistpartiet tungt på magten. Alligevel er der også sket noget her. Begge lande er stærkt interesserede i at deltage i den økonomiske globalisering. Økonomisk fremgang er nemlig vigtig for at tilgodese befolkningernes forventninger.

De er også stærkt engageret i samarbejdet i de internationale institutioner. Rusland og Kina er ikke Vestens nære venner for tiden, men de er heller direkte fjender, og hverken de eller Vesten er interesserede i – eller arbejder hen mod – en militær konfrontation. Det er helt overvejende sandsynligt, at der fortsat vil være fred mellem stormagterne, også selv om forholdene i Ukraine, det sydkinesiske hav og i Mellemøsten skaber megen usikkerhed.

På den baggrund står vi i en ny situation. Der er fortsat omfattende voldelige konflikter rundt om i verden med store menneskelige omkostninger for uskyldige civile. Men voldelige konflikter er nu ikke længere primært imellem stater; de er rykket indenfor i svage stater, som ikke kan styre og skabe orden, som er korrupte og ineffektive, og hvor befolkningen tit er delt i stridende grupper. Syrien, Afghanistan, Congo og Haiti er eksempler. Svage stater har typisk en grundlæggende anden fortid end stater i vores del af verden;

Svage stater vil være en humanitær og sikkerhedspolitisk udfordring for Danmark, Europa og verden i mange år fremover.

de har været kolonier, og efter uafhængigheden har de været domineret af egoistiske eliter uden legitimitet i befolkningen. Kampen om den politiske magt er ubønhørlig, fordi magten giver adgang til ressourcer og privilegier; det ender ofte i voldelig konflikt.

Svage stater

Efter afslutningen på den kolde krig er mange svage stater blevet mere demokratiske; de har gennemført valg, og der er kommet mere gang i det politiske liv. Men skindet bedrager: I de fleste tilfælde er der smurt et tyndt lag demokratisk fernis ud over systemer, som fortsat lider af basale mangler. Retssystemerne fungerer ikke, de civile samfund er svage og splittede, bureaukratiet og politikerne er til salg for bestikkelse, der mangler en fri presse, osv. Landene befinder sig med andre ord i en gråzone: de er ikke komplet autoritære, men de er heller ikke på nogen måde fuldt demokratiske. Liberale optimister tror ofte, at det kun er et spørgsmål om tid, før landene kommer videre i retning af mere demokrati. Men det er der bestemt ingen sikkerhed for at de gør. Cirka 100 lande befinder sig i denne gråzone, og det kan lige så godt gå tilbage mod autoritært styre (som det er sket i Rusland og andre steder), som det kan gå den modsatte vej.

Problemerne i svage stater har konsekvenser for os, især i form af flygtningestrømme og i form af terroraktioner med inspiration fra Islamisk Stat eller andre terrorbevægelser. De vestlige lande har ikke hidtil været i stand til at levere effektive svar på disse udfordringer. Samtidig

er Vesten i vildrede med, hvordan konflikter i svage stater skal håndteres. Interventioner til beskyttelse af civile kommer ofte meget sent; der skal mange lig på bordet, før det internationale samfund griber til handling. Interessen for at gøre sig store anstrengelser i lande som Sudan og Somalia er begrænset; i nogle lande, som fx Syrien, kan det internationale samfund gøre meget lidt, fordi nogle stormagter er imod indgreb. Og det er ikke nemt at organisere; vi skal nemlig hjem igen, gerne før end senere. Derfor hviler ansvaret på varige forbedringer altid på de lokale kræfter. Tit er de ikke tilstrækkeligt interesserede i fred og demokrati, deres interesser går i en anden retning.

Konklusionen er altså ganske pessimistisk: langsigtet demokratisering og statsbygning er mere nødvendigt end nogensinde i svage stater, men hverken europæere eller amerikanere har gode ideer til, hvordan problemet skal gribes an. Og i det hele taget er det formentlig stærkt begrænset, hvad der kan gøres udefra, selv om der er gennemført omfattende og kostbare interventioner i lande som Syrien, Afghanistan, Irak og Haiti.

Svage stater vil være en humanitær og sikkerhedspolitisk udfordring for Danmark, Europa og verden i mange år fremover.

Finanskrise

Lad os igen begynde med den gode nyhed: Der er ikke længere grundlæggende stridigheder om hvilken økonomisk model, der er den rigtige. Stort set alle lande tilslutter sig ideen om en kapitalistisk

markedsøkonomi, og stort set alle lande ønsker at deltage i den økonomiske globalisering. Men det gælder samtidig, at en markedsøkonomi kan udformes med meget forskellige principper. Den dominerende model i verden siden 1980'erne har været neoliberal, dvs. præget af af-regulering og et ønske om 'mere marked' og 'mindre stat'. Det har skabt økonomisk vækst mange steder, men man skal huske, at nogle af de mest succesrige lande ikke slavisk har fulgt en neoliberal model.

Kina er kapitalistisk, men præget af meget mere statsstyring, end der er i den neoliberale vision; det samme gælder en lang række lande rundt om i verden. Hvis svage stater skal have økonomisk fremgang, har de snarere brug for 'mere stat'; markedet alene kan ikke skabe økonomisk succes. Gevinst i den økonomiske globalisering kommer ikke bare ved at lade markedet råde; den kommer ved, at landene selv har noget at byde ind med i form af stærke lokale virksomheder og effektive reguleringssystemer. Her er statens rolle af stor betydning. Den dominerende neoliberale model er derfor ikke løsningen for alverdens lande.

Dertil kommer, at modellen nu i nogle år har været i dyb krise. I den neoliberale periode har bankerne ændret karakter. Før i tiden formidlede de kapital til investering og forbrug; nu er de i langt højere grad 'spekulationsmaskiner'. De har tjent – og sidenhen tabt – store summer på investering i uigennemsigtige værdipapirer, de såkaldte derivater. Forbindelsen mellem papirerne og de reale værdier bagved, hvad enten det er fast ejendom, virksomheder eller andet, er blevet stadig svagere. Den spekulative finanssektor er vokset, og profitterne har været enorme i forhold til den reale økonomi.

Med ejendomsmarkedernes kollaps i en række lande er banker og finansvirksomheder kommet i krise, og det har udviklet sig til et generelt økonomisk tilbageslag. Staterne frygter for konsekvenserne og er trådt til med finansiering; sammen med den generelle krise har det banet vejen for en gældskrise i form af stigende statslige underskud. De hidtidige indgreb har været præget af lappeløsninger. En kommission nedsat af FN og ledet af Robert Stiglitz pegede allerede i 2009 på behovet for en mere omfattende regulering og mere vidtgående reformer til fordel for den reale økonomi. Men finanssektoren har stor politisk indflydelse i mange lande, og det er blevet ved snakken, hvad angår store reformer. Dermed er der risiko for, at finanskrisen kan bryde ud i lys lue igen.

Stigende ulighed

Den neoliberale model er desværre præget af yderligere problemer i form af stærkt øget ulighed. Det er især slået igennem i USA, hvor de sidste 30 års økonomiske udvikling har begunstiget en lille minoritet. Se på den rigeste én pct. af amerikanerne. I 1974 tegnede de sig for omkring ni pct. af den samlede indkomst; i dag tegner de sig for mere end 23 pct. I den samme periode har den brede middelklasse stået stille; medianindkomsten har været på samme niveau siden 1970'erne. Det er ikke kun USA's neoliberale politik og de lave skatter for de rige, der spiller ind her. Den teknologiske udvikling har samtidig fjernet – eller eksporteret – mange af de job, som middelklassen før kunne bestrebe.

I Sydeuropa er der tendenser til en lignende udvikling: en lille minoritet flyder ovenpå, mens det store flertal er i stadig dybere krise. I øvrigt har krisen afsløret,

at der også findes stater med betydelige svagheder i vores del af verden. Den græske stat er ineffektiv, plaget af betydelige korrupsionsproblemer, og har store vanskeligheder med at formulere og gennemføre reformer. Det kan være rigtigt, at staten her er en del af problemet, men skabelsen af mere effektive og demokratiske stater er så sandelig også en del af løsningen, og det overses tit i den neoliberale begejstring for markedsløsninger.

I Europa er krisen samtidig forværret af de skævheder, som den fælles valuta har været med til at producere. Grækenlands medlemskab af euroen betød lavere renter og nærmest uhindret adgang til kredit. Det var for stor en fristelse for eliter, der ikke overvejede de langsigtede virkninger af at låne uhæmmet.

Tyskland er nok en del af løsningen, men det er også en del af problemet. Tyskland var med til at formulere slappe adfærdsregler for euro-medlemskabet, som landet endda selv tilsidesatte. Lavrentepolitikken var god for Tyskland, men den tyske konkurrencekraft har undermineret konkurrenceevnen i Sydeuropa. Havde D-marken været bevaret, ville den nu være revalueret over for de svagere økonomier; det ville have hjulpet på konkurrenceevnen i Sydeuropa.

Med fælles valuta slår den tyske styrke direkte igennem. Tyskland og andre lande som fx Holland og Finland, der har tjent på euroen, har derfor et medansvar for at skabe et økonomisk system, der også har bud om beskæftigelse og vækst til brede befolkningsgrupper i de sydeuropæiske økonomier.

Den sejrende kapitalistiske model er således dybt præget af alvorlige problemer, og der synes hverken på den ene eller på den anden side af Atlanten at være gode

løsninger på vej, som på samme tid fører til mere beskæftigelse, øget vækst, mindre gældsætning og mindre ulighed.

Sporene fra Japan skræmmer: Landet er på tredje årti fanget i krise og stagnation. Der er altså behov for en reform af den liberale økonomiske model, således at den igen kan danne grundlag for velstand og velfærd for det brede flertal. Men der er for tiden ikke klarhed over, hvordan en reformeret model skal se ud, og hvilke politiske kræfter der skal bære den igennem.

Det internationale samarbejde

Her er også en god nyhed: Der findes i dag et meget omfattende netværk af universelle, regionale og specialiserede organisationer (fx FN-systemet, verdenshandelsorganisationen WTO og den internationale valutafond, IMF), som kanalisere et omfattende samarbejde, hvor stort set alle lande gerne vil være med. I tidligere tider betegnede man forholdet imellem stater som et 'anarki', hvor jungleloven var gældende.

I dag respekterer staterne langt hen ad vejen de fælles principper, som samarbejdet i institutionerne er udtryk for. Det er ikke blot antallet af organisationer, der er øget; samarbejdet er også blevet mere intensivt inden for mange områder. Den nordamerikanske frihandelsaftale er fx på 26.000 sider; EU's *acquis communautaire*, som nye medlemmer skal tiltræde, er på mere end 85.000 sider.

Når der er behov for mere intensivt samarbejde, hænger det ikke mindst sammen med, at globaliseringen knytter os tættere sammen. Hvis forurening, kriminalitet, elendige arbejdsforhold, narkotikahandel og meget andet skal bekæmpes effektivt, kræver det et tæt samarbejde, der også indeholder vilje til at lave fælles regler. Når

der er fælles regler skal de andre partnere kunne kigge én over skulderen for at se til, at alting går rigtigt til i det enkelte land.

Nogle lande er meget skeptiske over for den slags samarbejde, fordi det piller ved de traditionelle principper for statslig suverænitæt, hvor hvert land bestemmer alting selv inden for egne grænser. Det gælder ikke mindst Kina og Rusland, der i princippet gerne vil indgå aftaler, men kun under fuld respekt for opretholdelse af suverænitæten, dvs. fortsat national kontrol med nationale forhold.

Den sejrende kapitalistiske model er således dybt præget af alvorlige problemer, og der synes hverken på den ene eller på den anden side af Atlanten at være gode løsninger på vej, som på samme tid fører til mere beskæftigelse, øget vækst, mindre gældsætning og mindre ulighed.

Det er ikke kun autoritære stormagter, der er problemer med, når det gælder velvilje over for samarbejde. USA har været meget forsigtig med at forpligte sig, når det gælder miljøsamarbejde; man sagde nej til Kyoto-aftalen, og det er ikke klart, om et stærkt miljøsamarbejde bliver gennemført i fremtiden, selvom de fleste er enige om, at der er behov for det; ej heller har landet tilsluttet sig den internationale straffedomstol (ICC, International Criminal Court).

Det tætte europæiske samarbejde knager også i fugerne. Brexit har understreget, at der også i EU er grænser for, hvor meget staterne vil bøje sig mod hinanden for at nå frem til fælles løsninger.

Så samtidig med at globaliseringen øger behovet for internationalt samarbejde på mange områder, er der altså ingen garanti

for, at behovet for samarbejde bliver dækket. Der er for lidt samarbejde i forhold til, hvad der er behov for, og dermed er der en risiko for, at alvorlige fælles problemer ikke bliver løst. Klimaområdet er allerede nævnt som et eksempel. Finanskrisen er et andet eksempel. Intet område er mere globaliseret; når børsen lukker i ét land, åbner den i det næste. Den globale finansverden arbejder 24/7. Alligevel er samarbejdet på dette område ikke særlig vidtgående. Der findes en Basel Komité med 27 medlemslande, som skal lave bankregler, men den er ikke specielt magtfuld, og det er sigende, at de 'redningspakker', som skulle imødegå finanskrisen, blev formuleret land for land uden systematisk koordination.

Og der er fortsat ingen fælles holdning til, hvordan finanskrisen skal takles. Flygtningekrisen er det seneste eksempel på, hvordan samarbejdet halter.

Det universelle samarbejde i FN-systemet har længe trængt til et grundigt serviceeftersyn. Organisationen blev grundlagt i 1945 og afspejler således datidens magtforhold. Man har diskuteret reform af sikkerhedsrådet i flere årtier nu, men er ikke kommet nogen vegne. De lande, der skal afgive magt, vægrer sig, og der er heller ikke enighed om, hvem der skal have mere magt, og hvordan de skal have det.

Der er et erkendt behov for et 'økonomisk sikkerhedsråd' parallelt med det nuværende sikkerhedspolitiske, men det er heller ikke blevet til noget. Hvem skal så formidle det universelle samarbejde? G7/8 og G20 bliver tit nævnt i den forbindelse, men det er rene ad hoc organer uden statutter og robuste sekretariater. Dertil kommer, at kun få lande er medlemmer.

Der er ingen nem vej frem til et stærkt internationalt samarbejde, som kan give

effektive svar på dagens store udfordringer. Efter Anden Verdenskrig satte USA sig i spidsen for 'vest-vest'-samarbejdet med stor succes: Tyskland og Japan blev genrejst, økonomierne blomstrede på begge sider af Atlanten, og truslen fra øst blev holdt i ave. Nu bekender alle lande sig til markedsøkonomi, og der er mange flere demokratier i verden. Hvorfor kan dette samarbejde så ikke blot udbredes på det globale plan til gavn for alle?

Fordi situationen i flere henseender er anderledes end dengang. Den fælles fjende er væk, det giver mindre incitament til at følge USA. Tyskland og Japan lagde bånd på sig selv efter krigen; de har for eksempel ikke erhvervet atomvåben. Nutidens 'nye' stormagter – Kina og Rusland – underlægger sig ikke sådanne begrænsninger. Og de bekender sig heller ikke nødvendigvis til basale liberale værdier.

Samtidig mangler der i betydelig grad internationalt lederskab blandt de førende demokratier. USA er optaget af sine egne problemer og skal snart til præsidentvalg. Europa er fokuseret på Brexit og flygtningekrisen og har hverken energi eller pondus til at tage føringen; det samme gælder Japan.

Sammenfattende: Der er et udviklet internationalt samarbejde, men det synes ikke stærkt nok til at skabe effektive løsninger på vigtige områder. Ledende lande er primært orienteret imod deres egne problemer; derfor bliver det ikke til noget med serviceeftersyn, reform, og aktivt lederskab af internationale organisationer, hverken regionalt eller globalt. Der er ingen udsigt til kaos og sammenbrud, men den eksisterende 'kludetæppeorden' er ikke godt rustet til at håndtere de store udfordringer, som det internationale samarbejde står overfor.

På vej mod en værdikrise?

Da den kolde krig sluttede, markerede det en stor sejr for de liberale principper, som den vestlige model bygger på: demokrati og markedsøkonomi. Nu, mere end tyve år senere, er de selvsamme principper i krise. Demokratiet har det ikke godt i en lang række lande, og det er ikke kun et spørgsmål om tid. Fukuyama tog munden alt for fuld, da han garanterede, at demokratiet snart ville blive udbredt til alle lande.

I vores egen del af verden er der også problemer med demokratiet. Når det internationale samarbejde som fx i EU intensiveres, har demokratiet svært ved at følge med. Det hænger sammen med, at ideer og teorier om demokrati altid er blevet udviklet med henblik på velafgrænsede, suveræne nationalstater.

Men EU ser anderledes ud, den politiske beslutningsproces går på tværs af grænser. EU tager mange beslutninger, der gælder hos os, og vi er med til at tage beslutninger, der gælder hos de andre. Det er der mange fordele ved: I en globaliseret verden giver dette samarbejde os indflydelse på de forhold uden for vores grænser, som under alle omstændigheder har stor betydning for os.

Men beslutningsprocessen er tit uigenomsigtig, bureaukratisk, og præget af lukkede studehandler i Bruxelles. Det er ikke nemt at gøre processen mere demokratisk. Vi har ingen fælles diskussion på tværs af grænser, vi taler ikke samme sprog, vi har ikke fælles medier, partier, osv. Nogle mener, det kan klares med lidt mere indflydelse til Europa-Parlamentet og bedre national kontrol med europæiske beslutninger, men mange tvivler. Kort sagt, det internationale samarbejde rejser demokratiske udfordringer.

Bag ved dette ligger et liberalt dilem-

ma. Det handler om, at den liberale orden bygger på to grundværdier, der er i indbyrdes modstrid. På den ene side har vi princippet om suverænitæt og uafhængighed. Suveræn uafhængighed er en forudsætning for frihed; den giver lande og befolkninger autonomi, ret til selv at bestemme. Udefrakommende skal ikke blande sig i vores indre anliggender; hele ideen om demokrati hviler på denne ret til selvbestemmelse.

På den anden side har vi princippet om interdependens eller gensidig afhængighed. Det er en liberal grundtanke, at mennesker kan og bør arbejde sammen til gensidig fordel, også på tværs af grænser. Økonomisk interdependens på grundlag af frihandel og åbne grænser er et kerneelement, men transnationale netværk mellem mange forskellige grupper fra det civile samfund hører også med. Øget interdependens er med til at skabe fred og fremskridt og i sidste ende med til at fremme den globale udvikling i retning af modernisering og demokrati. Det er ideen bag den varme liberale støtte til globaliseringen, som i sidste ende ikke er andet end intensiverede relationer af enhver slags på tværs af grænser.

Globalisering og øget interdependens har domineret udviklingen i verden siden afslutningen på den kolde krig. Men det har hele tiden været et samarbejde mellem lande, der også lagde vægt på suverænitæt og uafhængighed. Ideen om et stort, globalt fællesskab med stadig mere porøse grænser er ikke blevet realiseret. I de senere år er det snarere gået den modsatte vej: Uafhængighed og ret til at bestemme selv fremhæves mere og mere.

Det hænger sammen med, at mange nu

oplever globaliseringen som et problem snarere end som en velsignelse.

Øget interdependens er med til at skabe fred og fremskridt og i sidste ende med til at fremme den globale udvikling i retning af modernisering og demokrati. Det er ideen bag den varme liberale støtte til globaliseringen.

Den bringer nye udfordringer i form af terrorbevægelser, flygtninge og kriminelle netværk. Uligheden øges kraftigt, og de mest udsatte grupper har svært ved at se fordelene ved globaliseringen. Mange regeringer er også blevet meget mere tilbageholdende og fokuserer på egne problemer og interesser – selv i de mest globaliserede samfund på begge sider af Atlanten.

Men samtidig står den liberale orden over for store problemer, som skriger på fælles løsninger: Den økonomiske model skal reformeres, klima- og flygtningeproblemer skal håndteres, og det internationale samarbejde bør gøres mere effektivt og legitimt. Der er ikke megen hjælp at hente hos de såkaldte nye stormagter herunder BRICS-landene. De har deres egne problemer og har hverken vilje, visioner, eller styrke til at reformere den liberale orden.

Det er fortsat de ledende lande i vest, der skal være hovedkræfter for en bedre orden. Men også her kniber det med visioner og politisk vilje. Den liberale verdensorden vil være under pres en rum tid endnu, og der er ingen garanti for, at det alt sammen ender godt.

Er det liberale demokrati i krise?

Af Jacob Mchangama

Har de seneste 70 års relative stabilitet med successive ‘demokratiseringsbølger’ blot været en gylden parentes i verdenshistorien, der langsomt vil blive afløst af en mere autoritær eller anarkisk verdensorden?

Optimisten vil insistere på at tænde for det lange snarere end det korte historiske lys. Demokratiet – i dets mange varianter – er den mest udbredte styreform i dag. I 1916 var der 13 demokratier i verden mod små 90 i dag, om end mange af disse er langt fra liberale demokratier. Med undtagelse af perioden fra 1933-1943, hvor antallet af demokratier blev mere end halveret fra 20 til 9, har der ikke været større dramatiske udsving på en kurve, hvis tendens har været opadgående med stejle kurver under de hidtidige tre demokratiseringsbølger.

Set i det perspektiv kan den nuværende stabilisering og beskedne nedgang i antallet af demokratier (se nedenfor) betragtes som et insignifikant statistisk udsving, der ikke skal tillægges større vægt i det samlede billede af demokratiets – hidtidige – globale sejrsmarch. Dertil skal lægges, at vi rent faktisk lever i en historisk fredelig tid. På en lang række parametre

er menneskelige patologier som vold, mord, krig og borgerkrig reduceret drastisk.

Det demonstrerer Harvard-forskeren Steven Pinker i sin bog *The Better Angels of Our Nature* med et udtømmeligt arsenal af data og grafer samt fængende historiske eksempler på, hvorledes menneskeheden – særligt i Vesten – opfører sig langt mere civiliseret, fredeligt og empatisk end tidligere generationer af homo sapiens. Der er god grund til at antage, at demokratiseringsbølgerne er en væsentlig medvirkende faktor til denne positive udvikling.

Det korte perspektiv

Men fra et kort historisk perspektiv er der grund til en vis grad af pessimisme. Mens antallet af demokratier har ligget relativt stabilt med en svag nedadgående kurve i de seneste 10 år, har der været en signifikant negativ trend i forhold til graden af respekt for borgerlige og politiske rettigheder.

Ifølge Freedom House's seneste 'Freedom of the World'-rapport gik respekt for borgerlige og politiske rettigheder tilbage i 72 lande i 2015, mens kun 43 lande oplevede en fremgang. Det udgør det største

Jacob Mchangama, jurist og samfundsdebattør. I perioden 2008-2013 chefjurist i tænketanken CEPOS og nu direktør i tænketanken Justitia.

Putins Rusland og Erdogans Tyrkiet er de mest markante eksempler på stater, der har fjernet sig stadig længere væk fra de demokratiske idealer, som man i Vesten håbede, de ville omfavne.

enkelte tilbageslag for disse værdier, siden denne negative udvikling begyndte i 2005. I hele perioden 2005-2015 har 61 lande oplevet en øget respekt for borgerlige og politiske frihedsrettigheder, mens 105 er gået tilbage. Ifølge Freedom House er det særligt ytringsfrihed og retsstatsprincipper (rule of law), der er påvirket af disse demokratiske tilbageslag.

Selvom udviklingen er gået værst ud over Afrika og Mellemøsten, har den også ramt nøglelande, der med en vis ret kan anses for afgørende i forhold til at vurdere, hvor robust idéen om demokratiets globale udbredelse og konsolidering egentligt er.

Putins Rusland og Erdogans Tyrkiet er de mest markante eksempler på stater, der har fjernet sig stadig længere væk fra de demokratiske idealer, som man i Vesten håbede, de ville omfavne, for dermed at opnå civilisationsbærende demokratiske brohoveder i henholdsvis Eurasien og den muslimske verden.

Men også afrikanske succes historier som Botswana og i særdeleshed Mali har bevæget sig i den forkerte retning. I Latinamerika er Venezuela tæt på et sammenbrud, og dets ideologiske ligesindede i Ecuador og Bolivia strammer nettet. Læg hertil Kinas autoritære alternativ til vestligt demokrati, der har sikret både stabilitet og velstand uden at bygge på en grobund af liberalitet, og på den måde udfordret selve fortællingen om demokratiets overlegenhed i forhold til andre modeller.

Selv i det demokratiske Europa er lande som Polen og Ungarn begyndt at stille

spørgsmålstegn ved det liberale demokrati i både retorik og praksis. Det er også karakteristisk, at der i Vesten synes at være en faldende tillid til demokratiets vitalitet og stigende støtte til bevægelser og partier, der nok er demokratiske af navn, men hvis politiske ideologier og programmer ofte indeholder markante brud med den liberale del af den demokratiske orden.

Selv hvis man foretrækker det lange og optimistiske historiske lys, er der dog næppe noget naturligt over demokratiseringsbølgerne og det markante fald i omfanget af vold og krig, menneskehedens lange autoritære og voldelige historie taget i betragtning. Og der er derfor gode grunde til i hvert fald at overveje, om vi står ved slutningen snarere end midt i en gylden epoke. Og hvad vi i givet fald kan gøre for at sikre disse lykkelige omstændigheders fortsættelse, eller i det mindste forlænge forfaldsperioden og udskyde det brutale klimaks.

En international retsorden

For et lille land som Danmark er det selv sagt særdeles begrænset, hvad dansk udenrigspolitik kan afstedkomme i forhold til at forme og konsolidere de værdier, der dominerer den internationale verdensorden. Særligt i en tid, hvor den geopolitiske magtbalance rekalibreres fra nord-vestlig dominans til stigende syd-østlig indflydelse. Det var netop Danmarks rolle i denne nye og endnu ikke færdigt formede verdensorden, som ambassadør Peter Taksø-Jensen adresserede i den nyligt udgivne redegørelse *Dansk diplomati og forsvar i en brydningstid*.

Her fastslår Peter Taksøe-Jensen, at “Danmark skal fortsat fremme den internationale retsorden og universelle menneskerettigheder med udgangspunkt i en klart kommunikeret og forudsigelig værdipolitisk profil og dialog med partnerlande”, samt, at “Danmark drager fordel af internationale strukturer og spilleregler, der sikrer mindre lande en plads om bordet, når internationale beslutninger træffes og fastlægger regler for stormagternes indflydelse og ageren. Særligt EU, NATO og FN er afgørende for dansk økonomi og udenrigs- og sikkerhedspolitik samt fremme af globale goder. International retsorden og menneskerettigheder kan især fremmes gennem EU og FN”.

Det er utvivlsomt rigtigt, at en international retsorden med en vis grad af forudsigelighed og fælles spilleregler for handel, grænsedragninger, krigsførelse med videre er afgørende for en småstats evne til at trives i en verden, hvor stormagter med lethed kunne fjerne Danmark som selvstændig stat fra verdenskortet eller gøre Danmark til en vasalstat. Særligt hvis den internationale retsorden afspejler de værdier, som en småstat og dens væsentligste allierede selv bygger på.

På papiret er det derfor rigtigt, at FN-systemet fremmer den internationale retsorden og menneskerettigheder. FN Pagtens præambel fastslår bl.a., at medlemsstaterne bekræfter “*troen paa fundamentale menneskerettigheder, paa menneskets personlige værdighed og værd, paa mænds og kvinders saavel som store og smaa nationers lige rettigheder,*” ligesom respekten for menneskerettigheder og fundamentale frihedsrettigheder nævnes i en række af Pagtens artikler – herunder artikel 1 om selve FN’s formål og grundsætninger. På samme måde udgør menneskerettigheder

en del af EU’s grundlæggende værdier og har endog fundet plads i EU’s retligt bindende Charter om Grundlæggende Rettigheder, ligesom Europarådets Europæiske Menneskerettighedskonvention har fået status af en væsentligt fælleseuropæisk retskilde.

Selvom FN’s menneskerettighedssystem kontinuerligt bliver udbygget, synes der altså ikke at være tegn på, at det modvirker udviklingen i retning af mindre respekt for menneskerettigheder eller til udkrystallisering af en international retsorden med basale og klare spilleregler baseret på fælles værdier.

FN og menneskerettighederne

Men forestillingen om, at særligt FN-systemet udgør en egentlig international retsorden med væsentlig normativ gennemslagskraft på landeniveau synes at hvile på et spinkelt grundlag. I hvert fald når det gælder menneskerettigheder.

Politologer har i de seneste år beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvorvidt ratificering af internationale menneskerettighedskonventioner medfører konkrete forbedringer af menneskerettighedssituationen i de ratificerende lande. Resultatet er nedslående. For med undtagelse af lande, der allerede er liberale demokratier og visse lande i demokratisk transition, finder samfundsvidenskaben ikke nogen korrelation mellem ratificering af menneskerettighedskonventioner og udbredelse af frihed og retssikkerhed (Haffner-Burton 2014).

Det er også klart, at selve infrastrukturen i FN’s menneskerettighedssystem ligger ganske langt fra, hvad der med rette kan betegnes som en ‘international rets-

orden. Ud over at hverken konventionsorganerne, special rapporteurs, Menneskerettighedsrådet eller FN's Højkommissær for Menneskerettigheder kan træffe bindende foranstaltninger, opererer systemet i vidt omfang ganske selektivt.

Menneskerettighedsrådet har eksempelvis aldrig vedtaget en resolution med kritik af Kina, Saudi-Arabien eller Rusland, på trods af de systematiske overgreb mod grundlæggende menneskerettigheder, der foregår i disse lande.

Det er også svært at forestille sig, at USA skulle blive udsat for en kritisk resolution på grund af landets omfattende internationale overvågning som afsløret af Snowden-lækket. Med vetomagt til Rusland og Kina udgør FN's Sikkerhedsråd heller ikke nogen garant for en liberal international retsorden.

Endvidere er det også klart, at den geopolitiske udvikling, hvor Vesten har mistet både absolut og relativ magt til fordel for lande på den syd-østlige del af kloden, har sat sit præg på den internationale menneskerettighedsarkitektur.

FN's Menneskerettighedsråd består i dag af 18 lande, der er 'frie' i henhold til Freedom House's terminologi, mens 18 er 'delvist frie', og hele 11 er 'ikke-frie', inklusive Rusland, Saudi Arabien, Kina, Vietnam, Cuba og Etiopien.

I Menneskerettighedsrådet bliver der vedtaget stadigt flere resolutioner så som 'Menneskerettigheder og Udlandsgæld', 'International Solidaritet' og 'Klimaforandringer', der har meget lidt at gøre med en mere traditionel opfattelse af menneskerettigheder.

Det er karakteristisk, at sådanne resolutioner ofte bliver fremsat og støttet af ikke-demokratiske lande som eksempelvis Cuba, der derimod ofte er skeptiske over

for mere traditionelle emner som ytrings- og forsamlingsfrihed og landespecifikke resolutioner, der kan medføre kritik af bestemte lande for specifikke krænkelser og danne mere præcise normer, som FN's stater skal overholde.

Dermed er en række ikke-demokratiske og semidemokratiske stater i vidt omfang lykkedes med at udvande det menneskerettighedsbegreb, som understøtter det liberale demokrati. Med disse 'nye' rettigheder i hånden kan diktaturstater pege fingre ad vestlige demokratier og påstå, at disse ikke er bedre end de stater, som de kritiserer for at knægte fundamentale frihedsrettigheder, fordi de selv handler i strid med 'retten til international solidaritet', hvad end dette må betyde i praksis.

Denne agenda understøttes af FN-systemets officielle position om, at alle menneskerettigheder er 'udelelige', hvorfor der ikke kan gøres forskel på de enkelte rettigheder.

Men dermed trivialiseres menneskerettighederne og ændres fra at være bærere af de værdier, der understøtter det liberale demokrati med retsstat og frihedsrettigheder, til at omfavne og legitimere alternative styreformere, herunder langt mere autoritære af slagsen. Selvom liberale demokratier ofte har været kritiske over for og stemt imod denne dagsorden, har man i vidt omfang også spillet med og ladet omfanget af de menneskerettighedsnormer, som udgør en så væsentligt del af 'den internationale retsorden' vokse sig så stort, at den normative vægt af internationale menneskerettigheder er blevet udvandet.

I FN-regi findes eksempelvis 16 retligt bindende menneskerettighedsinstrumenter indeholdende 667 bestemmelser (Verdirame & Mchangama 2013). Antallet af 'special procedure'-mandater var ved

Menneskerettighedsrådets opstart i 2006 på 41, mens der i dag findes 56 (Freedman & Mchangama 2016). Fortsætter udviklingen i samme tempo, vil der være 100 mandater i 2030. Ud over en udvanding af menneskerettighedsbegrebets liberale kerne, fører denne udvikling også til, at de notorisk knappe ressourcer bliver spredt så tyndt, at den samlede gennemslagskraft bliver mindre.

Selvom FN's menneskerettighedssystem kontinuerligt bliver udbygget, synes der altså ikke at være tegn på, at det modvirker udviklingen i retning af mindre respekt for menneskerettigheder eller til udkrystallisering af en international retsorden med basale og klare spilleregler baseret på fælles værdier. Måske endda tværtimod.

Helsingfors-erklæringen

Det internationale menneskerettighedssystemets relative impotens over for eroderingen af grundlæggende frihedsrettigheder står i kontrast til to markante perioder, hvor systemet – i hvert fald indirekte – fik en signifikant indflydelse.

Den måske fineste stund for FN's Menneskerettighedssystem var rollen, det spillede via referencen til både Konventionen om Borgerlige og Politiske Rettigheder og Konventionen om Økonomiske, Sociale og Kulturelle Rettigheder i Helsingfors-erklæringen fra 1975, der – på papiret – forpligtede de kommunistiske stater til at respektere grundlæggende menneskerettigheder.

Det gav dissidenter bag Jerntæppet vigtige holdepunkter og moralsk opbakning i forhold til deres kommunistiske undertrykkere. Og begge konventioner udgør da også den normative reference i det berømte Charter 77, udfærdiget og under-

skrevet af tjekkoslovakiske dissidenter med Vaclav Havel i spidsen.

Samtidig opstod der en bred palet af vestlige menneskerettighedsgrupper, der lagde pres på demokratiske regeringer i forhold til at tale dissidenternes sag og lægge vægt på promoveringen af internationale menneskerettigheder. Det virkede selvforstærkende på en udvikling, hvor demokrati og menneskerettigheder fik større plads i amerikansk og vest-europæisk udenrigspolitik, der allerede havde spillet en afgørende rolle med støtte til de kræfter, der indførte demokrati i Portugal i 1974 (Kagan 2015). Det blev startskuddet til den tredje demokratibølge, der så antallet af demokratier vokse fra 33 i 1974 til 40 i 1984, 73 i 1994 og 85 i 2004 (Ourworldindata.org).

Denne periode dækker naturligvis også over kommunismens fald og demokratiseringen af de central- og østeuropæiske lande. Her fik menneskerettighedskonventioner – nu mest i form af den europæiske af slagsen, der også indgik i EU's grundværdier som led i de såkaldte Københavnerkriterier – også en væsentlig betydning for, at disse stater entusiastisk valgte et vestligt liberalt demokrati som styreform.

Det forhold, at de liberale dele af den 'internationale retsorden' står stærkest i perioder hvor de bliver fremmet af en gruppe stater, der står på de øverste trin af den geopolitiske magtskammel, er ingen tilfældighed. Det viser, at udbredelsen og accepten af disse værdier først og fremmest afhænger af, at de bliver aktivt fremmet og understøttet af stater og alliancer af stater med global gennemslagskraft, når det kommer til økonomisk og militær formåen samt 'soft power' forstået på den måde, at deres værdier opleves

Opleves demokratiet derimod som ineffektivt, uregerligt og i forfald, og kan demokratiet ikke levere de offentlige goder så som job, materiel fremgang, sikkerhed og identitet, som befolkninger efterspørger i mindst ligeså høj grad som frihed og folkestyre, vil autoritære alternativer pludselig fremstå mere attraktive.

som efterstræbelsesværdige af andre stater og befolkninger.

Opleves demokratiet derimod som ineffektivt, uregerligt og i forfald, og kan demokratiet ikke levere de offentlige goder så som job, materiel fremgang, sikkerhed og identitet, som befolkninger efterspørger i mindst ligeså høj grad som frihed og folkestyre, vil autoritære alternativer pludselig fremstå mere attraktive

Det så vi i den hidtidigt mest markante demokratiske bølgedal, der startede i 1920'erne og kulminerede i starten af 1940'erne, hvor antallet af demokratier blev mere end halveret fra 21 til 9, og hvor fascismen fik fodfæste i Spanien, Italien og Tyskland og (sammen med kommunismen) folkelig opbakning i mange andre europæiske stater.

Da fascismen var overvundet, og dens glansbillede og tomme løfter om national storhed brutalt var blevet udslukket, skulle der kun gå 3 år, før antallet af demokratier i 1948 lå på 23 og dermed var højere end i starten af 1920'erne.

Dermed bliver det afgørende parametre for demokratiets globale gennemslagskraft ikke vedtagelsen og ratificeringen af nye menneskerettighedskonventioner, men derimod de liberale demokratiers geopolitiske styrke og gennemslagskraft samt deres vilje til både at fastholde denne

styreform på hjemmebane og påvirke lande i transition i demokratisk retning på udebane.

Hertil skal lægges geopolitiske og kulturelle faktorer. Både de sydeuropæiske og de central- og østeuropæiske lande har en kulturel og geografisk nærhed til Vesteuropa, som gjorde det naturligt at orientere sig mod disse naboers demokratiske styreform. En styreform, der samtidig forekom som den ubestridt mest succesfulde på verdensplan, hvor der intet seriøst og succesfuldt alternativ til det liberale demokrati var.

Disse faktorer bør føre til skepsis over for, i hvilket omfang en ny demokratiseringsbølge vil opstå i lande, der på grund af kulturelle og geopolitiske faktorer ikke er lige så påvirkelige som solstrålehistorierne. Særligt hvis disse lande samtidig lider af svage institutioner, omfattende korrupsion, borgerkrig, og/eller en underudviklet økonomi, der i sig selv gør demokratisering usandsynlig.

Omvendt synes det også klart, at såfremt særligt USA og Vesteuropa opgiver at projicere egne værdier på den internationale arena, vil alternative og mere autoritære modeller udfylde det efterladte vakuum og forstærke tendensen i retning af færre demokratier og yderligere erodering af fundamentale frihedsrettigheder. Måske særligt i de lande uden for Vestens umiddelbare geografiske nærhed, hvor betingelserne er tilstrækkeligt gunstige til, at en målrettet indsats rent faktisk vil kunne betyde forskellen mellem et relativt frit demokrati og et dysfunktionelt og illiberalt af slagsen.

Der er god grund til at frygte, at de lang sigtede konsekvenser af en sådan udvikling vil medføre, at Steven Pinker vil skulle ændre drastisk på sine tal og grafer og

Ud over retsstatsprincipper er et leve dygtigt demokrati også dybt afhængigt af et velfungerende civilsamfund, hvor folkelige, religiøse og politiske bevægelser kan dannes og udfolde en række demokratiske og kulturelle kerneaktiviteter.

skrive en langt mindre optimistisk efterfølger om 10, 20 eller 30 år.

Spørgsmålet er så, hvad denne verdens liberale demokratier kan gøre konfronteret med en ny og usikker verdensorden, hvor det liberale demokratis normative hegemoni er på retur? En nødvendig forudsætning er, at USA vedbliver med at være en militær, økonomisk og kulturel supermagt – og et liberalt demokrati. Det kræver også, at EU i langt højere grad formår at genfinde en model, der understøtter europæisk vækst, dynamik og optimisme, og fremstår som en attraktiv model snarere end en dysfunktionel anakronisme.

Såfremt Vestens indflydelse ikke blot falder relativt i takt med at andre lande bliver mere velstående, men også absolut, er prognoserne for at vende den negative udvikling særdeles usikre.

Foringelser på hjemmebane

På hjemmebane er det karakteristisk, at verdens liberale demokratier er blevet mindre liberale. Blandt alle EU-lande (plus Norge og Island) er der med to undtagelser sket en forringelse i beskyttelsen af pressefrihed over de seneste tre år, og tendensen går længere tilbage (RSF 2016). Samtidig har Europa-Kommissionen indgået en frivillig aftale med Tech-giganter som Facebook, Twitter og Google om, at disse skal fjerne 'hadsk' materiale fra deres platforme inden for 24 timer, hvilket de facto har medført en væsentlig indskrænk-

ning af den frie meningsudveksling på de platforme, hvor den offentlige debat rent faktisk foregår.

I Danmark har den nuværende regering brudt med godt 70 års tradition for – med enkelte undtagelser – at tillade ekstreme og ikke-demokratiske ytringer og har forslået en række tiltag, der bl.a. skal kriminalisere udtrykkelig billigelse af strafbare handlinger som led i religiøs oplæring, deling af terrorpropaganda på internettet, hån, skældsord og fornærmelig tiltale mod personer i offentlig tjeneste, blokering af ekstremistisk materiale på internettet. Et paradigmeskift fra kursen under den kolde krig, hvor kommunister og nazister havde frit lejde i forhold til at udfordre demokratiet med deres totalitære holdninger.

Læg hertil de omfattende tiltag, som både EU og USA har vedtaget i kampen mod terror siden 2001 i form af elektronisk masseovervågning og i nogle tilfælde torturlignende metoder, og det bliver klart, at den politiske kultur er blevet ændret i mere repressiv retning i den demokratiske del af verden. Selvom både USA og alle EU-lande fortsat er liberale demokratier, er det klart, at såfremt den nuværende udvikling fortsætter i et årti eller to, vil flere lande rykke fra kategorien af 'frie' til 'delvist frie'.

I udenrigspolitikken er det også klart, at både USA og EU fører en mere tilbagetrasket og mindre offensiv værdipolitik end tidligere. Obamas tøvende og tvetydige respons til den iranske befolknings protester efter det omstridte iranske præsidentvalg i 2009, og EU's manglende gennemslagskraft over for den ungarske præsident Orbáns erodering af det ungarske demokrati er gode eksempler.

Et sådant taktisk tilbagetog på værdipolitikken er på sin vis forståeligt, eftersom

mulighederne for at sætte sig igennem og opnå succes er mindre end tidligere. Men det er også klart, at det kan få uoverskuelige konsekvenser, hvis selv de demokratiske nærområder oplever et tilbageslag for liberale værdier. Hvor længe kan EU eksempelvis holde til, at dets flygtninge- og immigrationsspørgsmål afhænger af velviljen hos en stadig mere autoritær Erdogan?

Hvad betyder det for den værdimæssige orden i Europa, hvis lande som Ungarn og Polen gradvist udskifter det liberale demokrati med mere autoritære modeller samtidig med, at disse lande finder rent nationale løsninger på de brændende europæiske spørgsmål, hvor EU forekommer handlingslammet? I så fald vil vi måske risikere en situation, hvor det lige pludselig er borgerne i Vesteuropa, der kigger misundeligt mod øst snarere end omvendt. Med en paneuropæisk tillidskrise til det liberale demokrati som mulig følge.

I denne kritiske situation er der meget, der taler for, at Vesten sammen med allierede bør føre en international værdipolitik, der er langt mere fokuseret og afgrænset tematisk og geografisk set, men samtidig langt mere offensiv på de fronter, hvor kampen skal udspilles. I forhold til udbredelsen og konsolideringen af menneskerettigheder bør man således fokusere på lande og regioner, hvor der er størst sandsynlighed for at gøre en forskel.

Menneskerettighedssituation i Eritrea og Somalia bør kritiseres, men sandsynligheden for at skabe et bare nogenlunde succesfuldt demokrati er forsvindende lille, og derfor bør ressourcerne snarere bruges andre steder, hvor jorden er mere frugtbar. Samtidig bør der konceptuelt og tematisk fokuseres langt mere på indhold

frem for kvantitet. Man bør opgive den sloganorienterede menneskerettigheds-politik, herunder ideen om udelelighed og alle rettigheders ligeværd. Konkret bør man i fællesskab udpege nogle tematiske fokusområder, som både afspejler de områder, hvor de største udfordringer ligger, og hvor der kan høstes de største 'metaeffekter', der understøtter andre positive afledte effekter, det være sig institutionelt og økonomisk.

Retsstatsprincippet

Her bør retsstatsprincipper (rule of law) stå højt på listen. Selv i ikke-demokratiske lande kan uafhængige domstole betyde en afgørende forskel i forhold til at indføre et minimum af 'checks and balances', der kan yde borgere og civilsamfund en vis beskyttelse mod et ikke-repræsentativt regime.

Der er også en række pragmatiske grunde til, at autoritære regimer kan tolerere et retsvæsen med en vis grad af uafhængighed. Dommere er ikke politikere, og dermed udgør retsvæset ikke en politisk konkurrent, der kan udfordre og på sigt overtage et regimes magtposition, sådan som eksempelvis konkurrerende politiske partier og bevægelser kan. Endvidere har en retsstat stor økonomisk betydning i forhold til at tiltrække og fastholde investeringer, tilskynde værdiskabelse og iværksætterier m.v., hvilket kan medføre, at selv autokrater, der ikke kun tænker på at berige sig selv og deres nærmeste, kan have et incitament til at understøtte en vis grad af retsstatsprincipper.

Ud over retsstatsprincipper er et levedygtigt demokrati også dybt afhængigt af et velfungerende civilsamfund, hvor folkelige, religiøse og politiske bevægelser kan dannes og udfolde en række demokratiske

og kulturelle kerneaktiviteter. Ud over kulturelle og religiøse udfordringer har manglen på velfungerende civilsamfund givetvis været en af forklaringerne på det arabiske forårs eklatante fiasko. For uden et civilsamfund at falde tilbage på var det logiske udkomme af at fjerne diktatorer at nye tog over, eller at man orienterede sig mod religiøs ekstremisme, klaner eller stammer, når samfundets bærende institutioner var opløst til fordel for kaos.

Forskellen på Tjekkosloviets fløjlsrevolution og Egyptens overgang fra diktatur til demokratisk islamisme og retur er slående, for slet ikke at nævne Libyens nær totale sammenbrud. Et civilsamfund kræver respekt for ytrings-, forenings- og forsamlingsfriheden, netop den vifte af rettigheder, som ethvert ikke-demokratisk regime frygter mest. Dermed er det også klart, at skabelsen af et civilsamfund vil møde langt større modstand end skabel-

sen af et uafhængigt retsvæsen. For støtter et ikke-demokratisk regime skabelsen af et civilsamfund, er det med stor sandsynlighed ved at save dets egen gren over. Men med støtten til civilsamfund vil man øge chancen for at skabe grobund for en fredelig og ny demokratisk regering med udspring i civilsamfundsorganisationer, som vil orientere sig mod Vesten snarere end andre globale spillere.

Med en mere fokuseret og afgrænset international værdipolitik vil Vesten kunne føre en mere offensiv én af slagsen på de udvalgte områder, som er afgørende for, at liberale værdier fortsat får plads i den internationale verdensorden. Om det er nok til at sikre videreførelsen af den liberale guldalder for ligeså mange nye generationer, som har nydt godt af den hidtil, er dog umuligt at spå om.

○ ○ ○

Den økonomiske verdensorden – udfordringer i et historisk perspektiv

Af Morten Ougaard

Den liberale økonomiske verdensorden forstås her som en orden baseret på kapitalistisk markedsøkonomi, frihandel og fortløbende liberalisering af kapitalbevægelser, samt fredeligt samarbejde baseret på en international retsorden. Denne orden er tydeligt udfordret i disse år, indefra og udefra. Men det er ikke en statisk orden, den har udviklet og forandret sig gennem de sidste 70 år, og det er ikke første gang, den står over for betydelige udfordringer. Derfor er det instruktivt at kaste et blik bagud. De nuværende vanskeligheder skal ses på baggrund af den historie, der har skabt dem, og erfaringerne fra en tidligere tilsvarende krise giver et nyttigt perspektiv på den aktuelle situation.

Sidste gang den liberale orden var i alvorlige vanskeligheder var i 1970'erne. Det var en sammensat krise, hvor mange årsager flød sammen og skabte en periode med tocifrede inflationsrater, tårnhøje renteniveauer, økonomisk ustabilitet og politiske krisetendenser. Blandt årsagerne

var de amerikanske underskud på betalingsbalancen, der bl.a. skyldtes Vietnamkrigen, oliekrisen, en ukontrolleret vækst af det såkaldte eurodollarmarked samt lønpres og voksende offentlige udgifter. Politisk var verdensordenen udfordret på flere fronter. Udefra af den ideologiske og militære konkurrence med de kommunistiske planøkonomier i Østblokken og Kina samt af ulandenes økonomiske nationalisme, der blandt andet kom til udtryk i deres kamp for en ny økonomisk verdensorden i FN-systemet. Internt var den udfordret af økonomiske konflikter mellem USA og de europæiske allierede og af en generel venstredrejning, stærke fagbevægelser, og ungdomsoprør i de fleste vestlige lande.

Disse forskellige dimensioner kom til udtryk i den måde, man i samtiden diagnosticerede situationen på. Den Trilaterale Kommission, en sammenslutning af økonomisk-politiske eliter fra USA, Vesteuropa og Japan, bad en gruppe førende forskere fra de tre økonomier om at analysere demokratiernes tilstand, og resultatet blev udgivet under titlen 'Demokratiernes

Morten Ougaard er dr.scient.pol. og professor i international politisk økonomi ved Copenhagen Business School.

Ledet af de multinationale selskaber blev verdensøkonomien mere integreret end nogensinde før, der var stærk økonomisk vækst i mange ulande – de såkaldte vækstøkonomier – og hundreder millioner af mennesker blev løftet ud af absolut fattigdom.

krise' med undertitlen 'Om demokratier-nes uregerlighed'. Internationalt blev krisen analyseret som en krise for USA's lederskab, for eksempel i den førende amerikanske forsker Robert O. Keohanes bog *After Hegemony*. I venstrefløjsslitteraturen var 'imperialismens krise' et gængs udtryk.

Krisen førte til forskellige institutionelle nyskabelser. Blandt de vigtige var dels, at det gamle Bretton Woods valutasystem, med faste kurser og en forankring af dollaren til guld, blev erstattet af et system med flydende kurser uden forankring til guldprisen. Dels oprettede man på italiensk initiativ G7- samarbejdet med årlige topmøder mellem den vestlige verdens syv store økonomier.

Dette kan betragtes som en tilpasning til den nye økonomiske realitet, der var skabt af de foregående årtiers succesrige udvikling. Den økonomiske internationalisering havde øget den gensidige afhængighed mellem landene, og de økonomiske styrkeforhold havde ændret sig. Efter genopbygningen efter Anden Verdenskrig og oprettelsen af det europæiske fællesmarked stod både Vesteuropa og Japan nu betydeligt stærkere end i de første efterkrigsår, om end USA fortsat var den klart stærkeste økonomi.

Krisen indebar et skifte mellem to forskellige udgaver af den liberale økonomiske verdensorden. Før Anden Verdenskrig havde de europæiske koloniriger domineret den økonomiske verdensorden. Efter krigen satte afkoloniseringen ind, og de nye selvstændige lande slog i mange til-

fælde ind på en nationalistisk udviklingsstrategi med omfattende statsindgreb ledsaget af krav om dybgående reformer af den internationale økonomiske orden. Samtidig stod Vesten med den kolde krig i en uforsonlig konflikt med den kommunistiske lejr.

Dette var den internationale kontekst, hvori den liberale orden udviklede sig i de første årtier. Internt var den internationale orden i Vesten præget af, hvad der er blevet kaldt 'indlejret liberalisme', dvs. en orden hvor bevægelsen mod mere og mere frihandel var kombineret med opbygningen af nationale velfærdsstater og aktiv brug af økonomisk politik til at fremme beskæftigelsen.

Det var denne udgave af den liberale økonomiske verdensorden, der kom i krise i 1970'erne. En vigtig erfaring fra dette forløb er ganske enkelt krisens varighed. Det tog omkring et tiår, før en ny udviklingsmodel begyndte at tage form, og det skete først, da der var sket et markant politisk skifte med valget af Margaret Thatcher som premierminister i Storbritannien i 1979 og Ronald Reagans tiltræden som præsident i USA i 1981.

Neoliberalismen

De søsatte et markant kursskifte og indledte det, der senere blev døbt neoliberalismen. Retrospektivt kan vi se dette som en genetablering af USA's ledende rolle, med stærk støtte fra UK, men efterhånden med accept fra de øvrige vestlige lande.

Neoliberalisme er ikke nogen veldefineret økonomisk doktrin ud over en gene-

rel præference for frie markeder og markedsbaserede løsninger. Man kan sige, at det er en politisk orientering, der vender sig mod alle former for økonomisk kollektivism, og specielt de tre varianter, der udfordrede den liberale orden i 1970'erne, nemlig planøkonomierne i østblokken, de nationale udviklingsprojekter og tilhørende internationale reformkrav i ulandene, og de kollektivistiske velfærdsstater og stærke fagbevægelser internt i ilandene. Og hovedtendensen i Reagans og Thatchers projekt var netop at gå i offensiven mod disse tre udfordringer.

Internt betød det opbremsning af den offentlige sektors vækst, efterfulgt af nedskæringer samt ganske hårde opgør med fagbevægelsen. I forhold til de kommunistiske lande betød det opprioritering af den idémæssige kamp for demokrati, menneskerettigheder og markedsøkonomi, og en fornyet vilje til militær oprustning, blandt andet i form af det amerikanske såkaldte 'stjernekrigsprojekt'. I samtiden talte man om 'den anden kolde krig', der udløste en omfattende fredsbevægelse i Europa og USA.

I forhold til ulandene betød det en blank afvisning af enhver snak om en ny økonomisk verdensorden, en fornyet offensiv for økonomiske liberaliseringer i GATT, det senere WTO, og en opprioritering af markedsbaserede løsninger og strukturreformer i verdensbanken og den internationale valutafond, herunder liberalisering af kapitalbevægelserne i tilgift til handelsliberalisering.

Det hører med til billedet, at Kina allerede på det tidspunkt var slået ind på en reformkurs, der skridt for skridt ændrede økonomien i markedsøkonomisk retning. Ligesom det hører med, at Sovjetunionen var økonomisk stagnerende og mød-

te voksende utilfredshed i de østeuropæiske satellitstater.

De følgende årtier var præget af en vældig økonomisk og politisk fremgang for den liberale økonomiske verdensorden. Sovjetunionen blev opløst og Østblokken gik over til markedsøkonomi, omend i varierende grad med autoritære træk, Øst- og Centraleuropa blev integreret i de vestlige institutioner, Kina fortsatte transformationen mod markedsøkonomi og åbnede sig for handel og udenlandske investeringer.

Indien og andre ulande liberaliserede også deres økonomier, om end ikke altid i et omfang og tempo som Vesten var tilfreds med, og oprettelsen af WTO i 1995 bidrog til at konsolidere grundprincippet om åbne økonomier som fundamentet for den internationale orden. Ganske vist ikke uden undtagelser, men den tid var forbi, hvor en radikalt anderledes model bød sig til som alternativ. Den liberale økonomiske orden omfattede nu det meste af kloden.

Under disse ændrede politiske vilkår gennemgik verdensøkonomien en vældig udvikling, godt hjulpet af teknologiske fremskridt – ikke mindst inden for informations- og kommunikationsteknologi. Det var i denne periode, at ordet globalisering kom på alles læber. Ledet af de multinationale selskaber blev verdensøkonomien mere integreret end nogensinde før, der var stærk økonomisk vækst i mange ulande – de såkaldte vækstøkonomier – og hundreder millioner af mennesker blev løftet ud af absolut fattigdom.

Politisk var det dog ikke kun en succeshistorie. Globaliseringsprojektet led også nederlag, mest spektakulært med bestræbelsen på at gennemføre en multilateral aftale om investeringsliberaliseringer, der efter nogle års forhandlinger måtte opgives på grund af voksende folkelig mod-

stand og uenigheder mellem ilandene indbyrdes. Liberaliseringsbestrebelse-erne i den såkaldte Doha-runde i WTO gik også i stå. Runden blev officielt betegnet som en udviklingsrunde, der skulle sætte ulandenes interesser i højsædet, men det viste sig noget nær umuligt at nå til enighed mellem u- og ilande om, hvad en aftale skulle indeholde.

Nok så vigtigt var det også, at vækstens frugter var ulige fordelt, så mange i både i- og ulande så sig hægtet af udviklingen. Den økonomiske ulighed nåede hidtil usete højder. Det var også under neoliberalismen, at miljøproblemerne skærpedes betydeligt, ikke mindst den globale opvarmning, som er en konsekvens af periodens succesrige økonomiske vækst. Klimaet blev et af de allervigtigste spørgsmål – hvis ikke det vigtigste – på den internationale politisk-økonomiske dagsorden.

På ét punkt gik liberaliseringen dog videre, nemlig indenfor finanssektoren. Anført af den amerikanske finansreform i 1999 blev den finansielle sektor dereguleret i mange lande, og kombineret med kreative innovationer førte dette til en vældig vækst i den i stigende grad globalt integrerede sektor.

Resultatet er i dag velkendt: en spekulativ boble, der brast i 2008, hvilket udløste en omfattende finansiell krise og en efterfølgende stor recession. Hermed udløstes også den politiske krise, som den liberale økonomiske verdensorden stadig befinder sig i.

Den aktuelle situation

Hvordan er situationen så i dag, otte år efter at den finansielle krise brød ud, og den store recession begyndte?

Grundlæggende står den liberale økonomiske orden stærkere end nogensin-

de. Med få og økonomisk set ubetydelige undtagelser omfatter den i dag alle lande i verden. De er integreret i den globale markedsøkonomi og accepterer de basale spilleregler, ligesom de deltager i alle de vigtige internationale institutioner, såsom WTO, IMF og Verdensbanken.

Især er det vigtigt, at store nye vækstlande som Indien, Kina, Brasilien og så videre nu grundlæggende er integreret i den liberale økonomiske orden og dens institutioner. Men de er langt fra tilfredse med alle dele af organisationernes politik og virkemåde, og de har en højere grad af statsindgreb i økonomien end de fleste vestlige lande, men de deltager og søger indflydelse inden for systemets rammer, og repræsenterer ikke et radikalt alternativ til den internationale økonomiske orden.

Der er også i finanskrisens kølvand protektionistiske tiltag i adskillige lande, men det er enkeltstående tilfælde, og indtil videre er Donald Trump vist den eneste politiker, der har truet med at forlade WTO og dermed rulle de sidste knap 70 års handelsliberaliseringer tilbage.

Det, der er under pres, er nye handelspolitiske initiativer som TPP-aftalen mellem USA og en række lande i Stillehavsområdet og TTIP, det Transatlantiske Handels- og Investeringspartnerskab, der rummer meget mere end handelsliberaliseringer. Ligesom tilfældet var med MAI-aftalen i 1990'erne, er disse aftaler presset både af uenigheder mellem staterne og af intern politisk modstand, herunder i USA og Europa. I den forbindelse er det værd at bemærke, at opgivelsen af MAI-projektet i sin tid ikke blev en hindring for verdensøkonomiens fortsatte internationalisering og vækst.

Men der er også betydelige udfordringer og problemer. Nogle af de mest pres-

serende er dog ikke af direkte økonomisk karakter. Det gælder terrortruslen, ISIS og situationen i Syrien, Ruslands militære provokationer og fremfærd i Ukraine, Kinas i det Sydkinesiske Hav, flygtningekrisen og indvandringspresset på de rige lande. Alvorlige som de er, angår de ikke direkte den internationale økonomis indretning, men indirekte har de også betydning for den, fordi de giver næring til utilfredshed med de politiske systemer og mistillid til internationale institutioner og samarbejde.

De økonomiske udfordringer er heller ikke ubetydelige. Det har vist sig vanskeligt at få gang i væksten i de rige lande, trods en historisk set ekstremt lav rente. Pengepolitikken, der længe er blevet set som det vigtigste instrument i den økonomiske politik, har vist sig at have sine grænser, og der tales om investeringsstrejke, og nogle mener, at Vesten befinder sig i en langvarig stagnation. Den kinesiske økonomi vokser langsommere end før, og der er store politiske problemer og recession i Brasilien.

Gældskrisen i Sydeuropa har også sat sine spor. Dertil kommer den voksende ulighed, der også giver næring til den udbredte utilfredshed med globaliseringskonsekvenser. Sidst men ikke mindst er den globale opvarmning en massiv udfordring for den liberale økonomiske verdensorden.

Politiske svar: G20 og reformer

Det internationale økonomiske samarbejde har dog langtfra forholdt sig passivt over for disse udfordringer. Ligesom i 1970'ernes krise er der både sket institutionelle ændringer og skift i det politiske indhold. To af de vigtigste hænger sammen, nemlig opgraderingen af G20 og

reformen af det finansielle system. G20 – de 19 vigtigste økonomier i verden samt EU – var begyndt at holde årlige møder for finansministre og centralbankdirektører allerede før krisen, men i 2008 indkaldte USA's præsident Bush til det første G20-topmøde for stats- og regeringslederne med henblik på at finde fælles svar på den alvorlige situation, som finanskrisen havde kastet verden ud i. Året efter besluttede de at gøre G20 til 'det fremmeste forum for vores økonomiske samarbejde'.

Lige som oprettelsen af G7 i 1970'ernes krise, er dette en institutionel tilpasning til ændrede økonomiske magtforhold. Vækstøkonomierne er blevet så vigtig en del af den integrerede verdensøkonomi, at de skal sidde med ved bordet, når der skal findes politiske svar på økonomiske problemer.

Med andre ord er den liberale økonomiske verdensorden grundlæggende stærkere end nogensinde, men den står midt i store økonomiske udfordringer kombineret med en ledelseskriser, og det kan forventes af vare endnu nogle år, før de politiske forhold og udviklingsretningen er afklaret.

Umiddelbart og meget hurtigt iværksatte man en solidarisk brandslukning, hvor man hjalp hinanden med at sikre, at der var likviditet nok i det finansielle system til at undgå et totalt sammenbrud.

I umiddelbar forlængelse deraf søsattes arbejdet med en omfattende revision af reguleringen af den finansielle sektor.

Denne reform har mange komponenter. Blandt de vigtige er en styrkelse af det globale finanstilsyn 'Financial Stability Board' og en ny international tilgang til

regulering af finansielle markeder, den såkaldte makroprudentielle regulering, og tilsammen er der tale om et klart skifte i forhold til den foregående periodes tro på markedernes selvregulerende kraft.

Ganske vist er reformen af nogle kritiseret for at være for lidt og for sent, men omvendt er den også kritiseret for at være for indgribende i de finansielle markeder.

I Den Internationale Valutafond (IMF) skete der også ændringer. Hvor man tidligere havde holdt fast i, at internationale kapitalbevægelser burde være helt frie, uanset at de store vækstøkonomier aldrig havde accepteret så vidtgående liberaliseringer, så accepterede man nu, at national kontrol med kapitalbevægelser kunne være både hensigtsmæssigt og nødvendigt. Den ændring var svær at komme udenom; med det legitimitetstab som finanskrisen havde givet Vesten, kunne man ikke afvise, at det var Vestens model, der var slået fejl og havde skabt store problemer for verdensøkonomien.

Det er også værd at bemærke, at G20-landene har formuleret en fælles vision for verdensøkonomiens udvikling, nemlig programmet for Stærk, Bæredygtig og Balanceret Vækst, der blev vedtaget på et topmøde i 2009, og at dette i 2010 på topmødet i Seoul blev suppleret med en Konsensus om Fælles Vækst. Sidstnævnte betoner den gensidige afhængighed mellem alle lande og deres fælles interesse i hele verdensøkonomiens udvikling.

Uanset disse udtryk for fælles forståelse og vilje til at adressere verdensøkonomiens problemer var der også væsentlige konflikter mellem landene – så meget, at der i årene efter finanskrisen kunne tales om en politisk krise eller en ledelseskrisi i den liberale økonomiske orden. Frihandelsfor-

handlingerne i WTO i den såkaldte Doha-runde var kørt fast og så ikke ud til at flytte sig. Spørgsmålet om justering af stemmewægtene og dermed indflydelsen i IMF var et kardinalpunkt for vækstøkonomierne, men det republikanske flertal i USA's Kongres var ubøjeligt i afvisningen af dette krav.

Der var en vedvarende uenighed om den makroøkonomiske strategi i og mellem ilandene, hvor spørgsmålet groft sagt var, om man skulle spare eller investere og forbruge sig ud af krisen. Dertil kom, at klimaforhandlingerne i bedste fald kun bevægede sig frem med sneglefart. Et internationalt politisk gennembrud, der kunne sammenlignes med Reagan-Thatcher kursskiftet i den forrige krise, og som kunne skabe konsensus om en ny udviklingsretning, lod tydeligvis vente på sig.

Hen mod slutningen af 2015 begyndte det dog at se lysere ud. COP 21 i Paris skabte fornyet fremgang og håb i de globale klimaforhandlinger, det lykkedes endelig præsident Obama at få Kongressen til at acceptere en justering af stemmewægtene i IMF og dermed fjerne et væsentligt stridspunkt mellem rige og fattige lande. Næsten samtidig blev Doha-runden uden større armbevægelser opgivet, hvorved endnu et stridspunkt var taget af dagsordenen. Den internationale kamp mod skattely og skatteunddragelse så også ud til at få mere momentum, og der begyndte at vise sig en konsensus om, at det er nødvendigt at gøre noget ved den voksende ulighed i og mellem landene.

Trump, Sanders, Brexit ...

Men 2016 bød så på en ny og overraskende drejning. I USA rystede Donald Trump og Bernie Sanders det politiske landskab, og det samme gjorde Brexit-afstemning i Storbritannien, hvis konsekvenser for

det europæiske samarbejdes fortsatte udvikling kan blive omfattende. Dertil skal så lægges flygtningekrisen og indvandringsspreset, der også skaber konflikter og sætter EU's institutioner under pres.

Bortset fra Donald Trumps trussel om at trække USA ud af WTO – og hvem ved, om han mener det alvorligt og vil holde fast i det, når han finder ud af, hvad WTO er – er der ikke i disse anti-establishment bevægelser tale om grundlæggende angreb på den liberale økonomiske verdensorden. Men de sætter spørgsmålstegn ved værdien og relevansen af internationalt samarbejde, og de svækker den politiske ledelse i to af de vigtigste statslige aktører i verdensøkonomien, USA og EU. Dermed aktualiseres også spørgsmålet om hegemonisk ledelse af den økonomiske verdensorden.

Neoliberalismen udviklede sig under amerikansk hegemoni, stærkt støttet af Storbritannien og med Japan og de store europæiske økonomier som vigtige partnere. Dette mønster korresponderede både med de underliggende økonomiske styrkeforhold og med en konsensus om væsentlige dele af den førte politik.

Ser vi på situationen i dag, tilsiger de underliggende økonomiske styrkeforhold, at den økonomisk-politiske udviklingsretning skal baseres på en koalition af USA, EU/Tyskland og Kina og/eller Indien, med Kina som den mest oplagte kandidat af de to. Spørgsmålet er, hvem der kan og vil lede en sådan koalition.

USA har fortsat den stærkeste økonomi og vel også det stærkeste diplomati og den stærkeste forhandlingskapacitet samt

selvfølge de suverænt stærkeste militære ressourcer. Dermed er USA den spiller, der har de bedste forudsætninger for at indtage en ledende rolle. Obamas embedsperiode har ikke været resultatløst i denne retning, men den indædte modstand fra republikanerne i Kongressen har svækket hans muligheder.

I skrivende stund er det kun muligt at gisne om, hvad det tilstundende præsidentvalg kommer til at betyde. Man kan både forestille sig, at der kommer en konsistent og handlekraftig politisk ledelse og det modsatte, og en ledelse der søger internationalt samarbejde og det modsatte.

Brexit betyder formentlig, at UK er afskåret fra at spille en rolle, der kan sammenlignes med Englands rolle under Thatcher, i hvert fald i en periode, og Brexit og de mange interne kriser svækker formentlig både EU's og Tysklands muligheder for at agere effektivt i det internationale økonomiske samarbejde. Og selv om Kina er en indflydelsesrig spiller, så er landet langt fra at have den økonomiske og politiske styrke, der ville sætte det i stand til at indtage en ledende rolle i det internationale økonomiske samarbejde.

Med andre ord er den liberale økonomiske verdensorden grundlæggende stærkere end nogensinde, men den står midt i store økonomiske udfordringer kombineret med en ledelseskriser, og det kan forventes af vare endnu nogle år, før de politiske forhold og udviklingsretningen er afklaret. Det ser nu ud til at være en mulighed, at den nuværende krise kan vare længere end det tiår, som 1970'ernes krise varede.

○ ○ ○

I forsvar for den liberale verdensorden

Af Andrey Kortunov

Enhver seriøs diskussion af russisk udenrigspolitik begynder uundgåeligt med en diskussion af udviklinger og tendenser i verden som helhed. Vores forståelse af verden og af sammenhængen mellem begivenheder afgør, hvordan vi opfatter Rusland, og hvor vi ser de mest attraktive muligheder eller de værste farer for vores land.

I dag er næsten alle værker om Ruslands udenrigspolitik baseret på den opfattelse, at den liberale verdensorden er i krise. For nogle er denne krise en tragedie af historiske dimensioner; for andre er det en længe ventet bekræftelse af gamle profetier; og for andre igen en uventet gave fra oven.

Kritikere af den liberale verdensorden fremfører sædvanligvis følgende argumenter:

- 1) Krisen i den liberale verdensorden hænger sammen med, at amerikansk hegemoni er for nedadgående. Det kommer til udtryk ved faldet i den amerikanske andel af verdens BNP; den amerikanske økonomis og det finansielle systems mange problemer; i Washingtons nylige mislykkede interventioner (Irak, Afghanistan, Syrien); i stigende antiamerikanske følelser mange steder i verden; i en øget tendens til isolation i USA selv. Disse tydelige tendenser fører til den konklusion, at Pax Americana er et overstået kapitel, og at den liberale verdensordens storhedstid som en følge af amerikansk hegemoni også hører fortiden til.
- 2) Liberalismens krise betragtes som en politisk ideologi. Det lykkedes ikke 'den fjerde bølge' af demokratisering, som der ved århundredeskiftet var så mange forhåbninger til, at gøre liberale værdier til normen – hverken i Østasien eller i Mellemøsten. Rusland og de fleste andre postsovjjetiske stater forvandlede sig aldrig til 'modne' liberale demokratier efter vestligt forbillede; tværtimod bevæger de sig politisk længere og længere væk fra denne model. En verden, hvor liberalismen lider nederlag efter det andet, kan ikke have en liberal verdensorden.
- 3) Tilbagegangen i global styring opleves som et symptom på krisen. Tegne på voksende ustabilitet er mange: Svækkede internationale organisationer (først og fremmest FN, men også

Andrey Kortunov er generaldirektør i det russiske International Affairs Council (RIAC).

Tiden med relativ orden og stabilitet er forbi, og vi må forberede os på 'alles krig mod alle'.

EU, WTO, IMF, Verdensbanken, G7 og andre vigtige liberale instrumenter til global styring); sløringen af grundlæggende principper i international offentlig ret; et stigende antal væbnede konflikter og det globale samfunds manglende evne til at håndtere disse konflikter. Det er usandsynligt, at disse problemer vil blive løst inden for det dominerende liberale paradigme.

- 4) Den liberale verdensorden knyttes ganske logisk til globaliseringen. I dag kritiseres globalisering skarpt stort set overalt og af alle: i både industrilande og udviklingslande, i Europa og Amerika, af politiske populistere og intellektuelle. Protektionistiske, nationalistiske og anti-globalistiske følelser er stigende overalt. Brexit-resultatet i Storbritannien, Donald Trumps uventede succes i USA, den tilsyneladende styrkelse af højreorienterede ekstremister i Europa er alle led i den samme kæde. Hvis globaliseringsbølgen er ved at miste pusten i dette det andet årti af det 21. århundrede er det logisk at antage, at den liberale verdensorden ikke har megen tid tilbage heller.

Disse argumenter fører til forudsigelige konklusioner angående Ruslands udenrigspolitik: Tiden med relativ orden og stabilitet er forbi, og vi må forberede os på 'alles krig mod alle'. De gamle internationale love er ved at miste deres betydning, og Rusland behøver ikke tage særligt hensyn til dem. Rusland bør blive en af de vigtigste arkitekter bag og bygherrer af en post-liberal verdensorden.

Hvad er en liberal verdensorden?

Hvor fuldstændigt og objektivt afspejler disse ideer realiteterne i verden af i dag? Lad os stille os selv et enkelt spørgsmål: hvad er egentlig en liberal verdensorden? Der er mange definitioner på dette løse begreb, hvilket understreger dets mangeartede træk.

Disse træk er forskellige: den rolle, som internationale organisationer spiller, multilateralisme, menneskerettigheder, blød magt i verdenspolitikken osv. Uden at hævde at være i besiddelse af den endegyldige sandhed, og idet jeg på forhånd erkender mig skyldig i enhver anklage om reduktionisme, vil jeg gerne fremhæve tre principper i den liberale verdensorden, som danner grundlaget for de fleste af dens andre strukturer.

For det første er den liberale opfattelse af verdenspolitikken baseret på rationalitet. Det betyder, at i den liberale verden bestemmes udenrigspolitikken ikke af en religiøs profets mystiske åbenbaringer eller en almægtig despots pludselig indfald, ej heller af en 'national missions' mytologier, skabt af mystiske og dybt skjulte 'politiske eliter'. Udenrigspolitik er fællesnævneren for mange grupper med flerstrengede interesser; disse politiske, økonomiske, sociale og regionale interesser udgør tilsammen et lands nationale interesser.

I denne forstand er liberalismen væsensforskellig fra både holistiske revolutionære ideologier og fra sin egen slægtning, den politiske realisme. Sidstnævnte deler sit rationalistiske grundlag med liberalismen, men beskæftiger sig overordnet set ikke med de interne faktorer og meka-

nismer i udformningen og gennemførelsen af en stats udenrigspolitik. Med andre ord, når vi taler om det liberale verdenssyns rationalisme, mener vi John Lockes rationalisme, ikke Thomas Hobbes' rationalisme og bestemt ikke Niccolò Machiavellis rationalisme.

Kritikere af den liberale verdensorden overvurderer ofte, bevidst eller ubevidst, opløsningstendenserne i verden og undervurderer de modsatte rettede integrationstendenser.

Det andet grundlæggende princip er dens normativitet. Idealet for den liberale verdensorden er et sæt af regler og standarder for adfærd, som er de samme for alle spillere. Disse regler og normer kan være obligatoriske eller frivillige, fastsat i traktater eller baseret på præcedens; de kan implementeres via internationale organisationer, multilaterale ordninger eller direkte gennem staters relationer med hinanden. Uanset hvordan og hvorledes skal der være regler, og de skal være ens for alle. Der er intet værre for den liberale verdensorden end et "alle-kneb-gælder" spil eller forskellige spilleregler for verdens forskellige regioner.

Det tredje princip er åbenhed. Liberalisme i global politik er per definition modstander af isolationisme, protektionisme, lukkede 'indflydelsessfærer', såvel som alle andre restriktioner på international interaktion. Det var ikke tilfældigt, at liberale i 1970'erne tog varsel af interdependens-fænomenet og ved begyndelsen af det 21. århundrede samlede sig bag globaliseringen. Den liberale verdensorden er rodfæstet i den overbevisning, at en vis form for global styrbarhed ikke blot er øn-

skeligt, men også muligt, og at en forøgelse af verdenssystemets styrbarhed er i alle ansvarlige deltagere i dette systems grundlæggende interesse.

Hvis vi tager udgangspunkt i en sådan definition af den liberale verdensorden, bør nogle af dens modstanderes argumenter afvises med det samme. Amerikansk hegemoni er kun indirekte forbundet med denne verdensorden. Naturligvis er det svært at overvurdere USA's rolle i det internationale system, men grundlaget for systemet går forud for amerikansk hegemoni, eftersom fundamentet blev lagt i begyndelsen af det 19. århundrede, eller endda 50 år tidligere, på tidspunktet for den europæiske oplysningstid.

For så vidt angår Washington, har der her altid hersket et kompliceret forhold til den liberale verdensorden. Amerikansk udenrigspolitik har skullet igennem konstruktionen af sin egen eksklusive 'nære-udland'-doktrin med Monroe-doktrinen fra begyndelsen af det 19. århundrede, en isolationistisk strategi i 1920'erne og 1930'erne og etableringen af et stort system af asymmetriske militære politiske alliancer i anden halvdel af det 20. århundrede.

USA udnyttede til fulde de muligheder, som ledsagede amerikansk hegemoni i den liberale del af verden efter Anden Verdenskrig, men fejede – når det var nødvendigt – let rationalitet, normativitet og åbenhed til side for at forfølge sine udenrigspolitiske strategier. I dag er det ikke alle amerikanske politikker, der passer ind i rammerne for den liberale verdensorden, selvom amerikanske præsidenter altid sværger troskab til dens grundlæggende principper.

Forholdet mellem den liberale verdensorden og den liberale ideologi er heller

ikke helt entydigt. Historisk set blev grundlaget for denne verdensorden i høj grad lagt af vestlige demokratier. Men efterfølgende overgik deres skabelse sine skabere. Den liberale verdensorden antog en universel karakter og ophørte med at være et rent vestligt fænomen. I større eller mindre grad blev dets principper indoptaget af flertallet af ikke-liberale regimer: fra Pinochets Chile til Deng Xiaopings Kina. Det overvældende flertal af ikke-vestlige lande (Indien og Tyrkiet, Brasilien og Indonesien, Vietnam og Nigeria) gør alt for at passe ind i den liberale verdensorden, idet de med rette mener, at dette system kan tilbyde dem de mest gunstige betingelser for deres sociale og økonomiske udvikling.

Maskinknuserne

Den liberale verdensorden har vist sig at være bredere, mere attraktiv, og mere 'global' som politisk ideologi end liberalismen af en simpel årsag: Den er ikke så meget en ideologisk platform som et teknisk redskab til strukturering af det globale økonomiske og – i et vist omfang – politiske rum. Som et redskab er den liberale verdensorden med de nødvendige ændringer acceptabel, ikke blot for den liberale angelsaksiske verden, men også for det socialdemokratiske kontinentale Europa, for Østasiens autoritære regimer, og selv for teokratiske arabiske monarkier i Golfen.

Systemets nye deltagere kræver unægteligt store interne systemreformer: adgang til at træffe vigtige beslutninger, omstrukturering af de eksisterende institutioner, ændring af visse prioriteter osv. Det er kun naturligt: systemets nye deltagere medvirkede stort set ikke til systemets oprettelse i midten af det 20. århundrede.

Men vi taler om reformer, ikke forsøg på at skabe en ny (alternativ) postliberal verdensorden. Et typisk eksempel er den gradvise overdragelse af den globale økonomiske dagsorden fra G7/G8 til G20. Deltagerne er forskellige, de overordnede principper for gruppernes aktiviteter er stort set de samme. Liberalismens krise indebærer derfor ikke nødvendigvis en tilsvarende krise for den liberale verdensorden.

Det ville næppe være korrekt kategorisk at hævde, at ustabilitet, vold og anarki er støt stigende i dagens verden. Tendenserne i nutidens globale udvikling er som minimum modstridende. For eksempel er den nukleare spredning aftaget over de seneste årtier, frem for tiltaget. Siden begyndelsen af århundredet er det samlede antal af krige, der udkæmpes samtidig i verden (herunder borgerkrige) faldet, selvom konflikternes intensitet er steget frem til 2014. Under alle omstændigheder ser det indeværende årti ikke fundamentalt mere farligt eller konflikt-tilbøjeligt ud end mange foregående årtier i verdenshistorien.

Kritikere af den liberale verdensorden overvurderer ofte, bevidst eller ubevidst, opløsningstendenserne i verden og undervurderer de modsatrettede integrations-tendenser. For eksempel tales der i dag meget om, at EU's problemer er indikatorer på en konsekvent, stabil og fatal nedbrydning af Unionen. Selvfølgelig er både migrantkrisen og Brexit meget alvorlige udfordringer for Bruxelles. Men for to eller tre år siden var mange analytikere lige så sikre i deres forudsigelser af det uundgåelige sammenbrud i eurozonen og EU på grund af den finansielle krise.

I dag kan vi konkludere, at 'Van Rompuy's reformer' har tilladt institutionen at

skabe nye mekanismer til forebyggelse og korrektion af makroøkonomiske ubalancer, at øge den interne budgetdisciplin, at skabe et europæisk system for finansiel overvågning osv. Det er åbenlyst, at man ikke bør undervurdere EU-institutionernes fleksibilitet og tilpasningsevne, selv ikke i dagens meget vanskelig situation.

Ligeledes bør vi ikke undervurdere det moderne folkeretlige systems stabilitet. Ganske vist bliver dens normer til tider brudt, også af de førende vestlige lande. Men sådanne overtrædelser har fundet sted før.

Ikke desto mindre er systemet med international retlig regulering af verdens politik, økonomi og finansiering overordnet set mere komplet og effektivt, end det var for tyve eller selv halvtreds år siden. International ret regulerer nu mange områder, der tidligere udelukkende hørte under national lov eller endda stod uden for alle love og bestemmelser. Det faktum, at nogle bilister fra tid til anden bryder færdselsreglerne betyder ikke, at disse regler ikke findes, eller at de ustraffet kan tilside sættes.

I begyndelsen af det 19. århundrede fejede spontane protester mod maskinfremstilling hen over England. Demonstranterne ødelagde anlæg, fabrikker og maskiner i den overbevisning, at de kæmpede mod en umenneskeliggørende industri revolution. Disse demonstranter blev døbt 'maskinknuserne'.

Dagens kritikere af den liberale verdensorden er lidt ligesom de engelske maskinknuser. De kritiserer globaliseringens umenneskeliggørende karakter, uansvarligt nationalt og internationalt bureaukrati, transnationale selskabers grådighed og egoisme. De opfordrer til at ødelægge det nuværende globale politiske og økonomi-

ske system, som de ikke kan lide, og som, ærligt talt, er langt fra perfekt. Men hvad foreslår de specifikt som erstatning?

Alternativerne

Det første alternativ til den liberale verdensorden er en tilbagevenden til en verden af strengt hierarkiske imperier, lukkede regionale handelsalliancer og militære politiske blokke, noget i stil med George Orwells 'Oceanien', 'Eurasien' og 'Østasien' korrigeret for det 21. århundredes geopolitiske realiteter. Men med de vilkår der hersker i dag, med fuldkommen indbyrdes afhængighed, globale fremstillingskæder, global økonomi, transkontinental migration, globaliseret uddannelse, moderne videnskab og teknologi, er en sådan arkaisk multipolær verden svær at tro på.

Forhold mellem lande og folk defineres i stigende grad ikke ved historiske strategiske partnerskaber, men af en endeløs række af særordninger, private aftaler, fælles tekniske standarder og koordinerede reguleringspraksisser. Det er derfor, at hverken Storbritanniens udtræden af EU, eller Kinas manglende deltagelse i Trans-Pacific Partnership (TPP) næppe vil få alle de katastrofale økonomiske konsekvenser som så ofte er blevet forudsagt af dem, der elsker 'geopolitiske skrækhistorier', men besidder et dårligt kendskab til den måde, som den globale økonomi fungerer på i dag.

Det andet alternativ er en verden organiseret omkring et enkelt værdisystem. Men hvilket værdisystem skulle det være? Hvis liberalismen som ideologi befinder sig i en krise, og kommunismen ikke overlevede overgangen til det 21. århundrede, kan reelt kun politisk islam udfylde rollen som universel integrator i dag. Forestillingen om det 'globale kalifat' er nutidens inkarnation af den 'globale proletari-

Men hvis de enkelte stater ikke kun vil kamp, men også på en eller anden måde vil samarbejde med hinanden, så vil de uundgåeligt stå over for behovet for en slags normativ base, reguleringsmekanismer, koordinerende procedurer for interaktion.

ske revolution'. Det er svært at forestille sig, at en ny version af en global utopi – eller rettere dystopi – har nogen chance for praktisk gennemførelse. Og selv de mest glødende kritikere af den liberale verdensorden ville foretrække denne frem for glæderne ved at leve i det globale kalifat.

Det tredje alternativ er et sammenbrud af verdens hierarkier, internationale organisationer og regimer, en fuldkommen opsplitning af global politik til kaotisk og ikke-systemisk interaktion mellem individuelle suveræne stater, en endeløs 'alles kamp mod alle'.

I teorien lader et sådant alternativ sig forestille. Men hvis de enkelte stater ikke kun vil kamp, men også på en eller anden måde vil samarbejde med hinanden, så vil de uundgåeligt stå over for behovet for en slags normativ base, reguleringsmekanismer, koordinerende procedurer for interaktion. De små spirer af den liberale verdensorden ville alligevel bryde igennem de internationale relationers kaos og anarki. I en interdependent verden vil globale politiske aktører uundgåeligt gøre brug af den liberale værktøjskasse, uanset hvad de kalder den.

Kritikere af den liberale verdensorden hævder, at denne verdensorden knæsetter den 'forgyldte milliarders' privilegier i forhold til resten af menneskeheden. Men udviklingen de seneste årtier viser, at det netop er de grundlæggende funktioner i denne verdensorden (rationalitet, normativitet, åbenhed), der skaber global 'social mobilitet', som gør det muligt for

millioner af mennesker i Asien, Latinamerika og Afrika at rykke ind i middelklassen.

Det er den liberale verdensorden, som har tilladt snesevis af lande hurtigt at øge deres status i verdenssystemet. At kassere de etablerede mekanismer fra den internationale vareomsætning, kapital, teknologi og sociale praksisser vil ikke udjævne de socioøkonomiske forhold mellem den 'forgyldte milliard' og de andre seks milliarder. Tværtimod vil de eksisterende misforhold kun blive forværret. De negative følger af en sådan langvarig ophobning af socioøkonomiske misforhold er indlysende.

For at opsummere, så er den liberale verdensorden ikke den eneste teoretisk mulige globale politiske udvikling, men den eneste 'orden' i ordets egentlige betydning. Hvis det internationale system står over for et valg, så er det ikke et valg mellem den liberale verdensorden og dens fuldgyldige alternativer, men et valg mellem den liberale verdensorden og forskellige versioner af global uorden, kronisk ustabilitet og kaos.

Det 21. århundredes liberale orden

Dermed ikke sagt, at en overgang til det 21. århundredes liberale verdensorden kan tages for givet. Det er åbenlyst, at vi står over for en lang række indbyrdes forbundne problemer, som komplicerer denne overgang.

Det mest grundlæggende af disse problemer er måske vestlige lande og især USA's ønske om at bevare deres privilegie-

rede positioner i den fremspirende verdensorden på bekostning af 'ikke-vestlige' lande. Dette karakteristiske særtræk ved aktuel amerikansk udenrigspolitik, som vi har set hos så forskellige præsidenter som George W. Bush og Barack Obama, kunne passende kaldes 'liberal verdensorden a la carte', hvor USA efter behag vælger, i hvilke globale politiske sfærer de ønsker multilateral regulering, mens de holder deres hænder næsten helt frie i enhver anden sfære.

Som eksempel kunne man nævne Washingtons talrige 'nedrustningsinitiativer' de seneste par år, som står i kontrast til USA's ubestridte lederskab inden for våbenhandel og omfattende, langsigtede programmer for modernisering af det amerikanske militærs potentiale, herunder det nukleare arsenal.

På den anden side er de ikke-vestlige lande selv ikke altid ivrige efter at tage ansvar for fremtidens internationale system. Kritik af den eksisterende vestlige verdensorden fra ikke-vestlige lande kommer ofte i form af erklæringer, der ind imellem er direkte demagogiske. Ligesom for et halvt århundrede siden er der opfordringer til global omfordeling af ressourcer. Ligesom for et halvt århundrede siden tales der om de nye spilleres rettigheder, men meget mindre om deres forpligtelser og ansvar. Udenrigspolitisk 'modning' af potentielle globale ledere vil tage både tid og kræfter, og vil dertil kræve viljen til at modstå fristelserne ved nærsynet nationalisme.

Desværre kan muligheden for 'civilisationssammenbrud' i individuelle lande og hele regioner ikke udelukkes, og det gælder især for de lande og regioner, som ikke formår at imødegå de udfordringer som socioøkonomisk og politisk moder-

nisering kan medføre. For eksempel er det svært at forestille sig, at Mellemøsten og Nordafrika inden for en overskuelig fremtid kan blive del af den liberale verdensorden.

Det mest grundlæggende af disse problemer er måske vestlige lande og især USA's ønske om at bevare deres privilegerede positioner i den fremspirende verdensorden på bekostning af 'ikke-vestlige' lande.

Langt mere sandsynligt er det, at denne region, eller en betydelig del af den, i lang tid vil forblive i periferien af den liberale verdensorden og kun langsomt og med stort besvær finde vej ind i dens regioner og institutioner. Risikoen for at havne uden for systemet og fristelsen til at skildre denne ståen udenfor som værende hovedstrømningen i den globale udvikling svæver også over andre regioner i verden.

Den bureaukratiske træghed i internationale organisationer, skabt i en anden tid og til andre formål, udgør endnu en væsentlig hindring. Den Internationale Valutafond og Verdensbanken insisterer stædigt på at fastholde deres etablerede traditioner, procedurer og beslutningsmekanismer, og tvinger dermed ikke-vestlige lande til at skabe deres egne parallelle institutioner, som går uden om de ikke-reformerede vestlige institutioner. Det skal dog understreges, at disse parallelle institutioner, fx Asian Infrastructure Investment Bank, i det store hele er baseret på de samme liberale principper som deres vestlige forgængere.

Selvfølgelig vedbliver populistiske bevægelser, der aktivt udnytter den alle-

stedsnærværende frygt for den mystiske, uforståelige, uforudsigelige og tilsyneladende fjendtlige og ekstremt farlige globale verden, fortsat at udgøre en grundlæggende trussel for den liberale verdensorden. Af den liberale verdensordens tre principper er princippet om åbenhed fortsat det mest skræmmende, men kampen mod åbenhed bliver i sidste ende til en kamp mod rationalitet og normativitet.

Kampen mellem det gamle og det ny

Således vil det 21. århundredes verdensorden formes i en hård kamp mellem det gamle og det nye, i en konfrontation mellem stater, der er på fremmarch, og stater, som er på vej ned, mellem de etablerede og de nyligt grundlagte internationale institutioner, mellem globaliseringens vindere og tabere. Men hvis globaliseringen fortsætter i en eller anden form, og gensidig afhængighed mellem stater, individuelle institutioner og enkeltpersoner øges, så vil også behovet for global styring øges.

Strengt taget er den vigtigste funktion for den nye verdensorden at gøre maksimal brug af, og på demokratisk vis distribuere, de nye muligheder som globaliseringen tilbyder, og at minimere de omkostninger og risici, som er dens uundgåelige følgesvende.

Der hersker ingen tvivl om, at disse omkostninger og risici er betydelige. Det er også klart, at balancen mellem muligheder og risici er ujævnt fordelt mellem de forskellige aktører inden for global politik. Mindre lande bærer større risici end store lande, og udviklingslande er mere sårbare end industrilandene.

Men det øger kun kravene til et nyt system for global styring og ophæver ikke behovet for at skabe et sådant system. De særlige kendetegn ved den liberale tilgang

– rationalitet, normativitet, åbenhed – giver os lov til at håbe, at den kamp for den fremtidige verdensorden, som allerede er begyndt, ikke vil true menneskeheden med katastrofer af regional eller global størrelsesorden. Alternative tilgange til verdensordenen efterlader ingen sådanne forhåbninger.

Fra 2D til 3D

Det 21. århundredes verdensorden, hvis en sådan rent faktisk opstår, vil have meget lidt til fælles med sidste århundredes liberale teorier og med dets udenrigspolitiske praksisser. Billedligt talt kan den globale politik i det 20. århundrede sammenlignes med at spille skak på et standard 2D-skakbræt, hvor dette århundredes politik er mere som at spille 3D-skak. Føj dertil, at i modsætning til et fladt bræt, så er 3D-‘terningen’ i sig selv ikke statisk. Dens forskellige facetter vokser konstant, og derved udvides spillerummet og antallet af mulige træk øges for et stadigt større antal spillere.

Vil dette system være rationelt? Inden for det liberale paradigme er rationalitet ikke en mere eller mindre oplyst regents udviklede spilkombinationer i flere træk, men en afbalanceret repræsentation af forskellige og flerstrengede gruppeinteresser på internationalt plan.

På baggrund af en sådan forståelse af rationalitet kunne vi antage, at det nye system vil være mere, og ikke mindre, rationelt end det nuværende system. Ikke fordi de fremtidige magthavere i verden vil være mere demokratiske, kloge eller indsigtfulde end de nuværende, men fordi mange gruppeinteresser vil finde flere muligheder for selv at gennemføre deres aktiviteter internationalt uden om den flaskehals som stater udenrigspolitiske

Strengt taget er den vigtigste funktion for den nye verdensorden at gøre maksimal brug af, og på demokratisk vis distribuere, de nye muligheder som globaliseringen tilbyder, og at minimere de omkostninger og risici, som er dens uundgåelige følgesvende.

apparat kan udgøre. Denne tendens kan observeres selv i dag i store virksomheder, faglige organisationer og transnationale institutioners aktiviteter i civilsamfundet.

Desuden vil stater i stigende grad blive tvunget til at danne koalitioner med disse ikke-statslige aktører, eftersom en stats udenrigspolitik hurtigt vil miste sin effektivitet uden sådanne partnerskaber.

Vil systemet være normativt? Dette spørgsmål er vanskeligere end det om rationalitet. Erfaringerne fra de seneste år viser, at det bliver stadig vanskeligere for statsledere at få godkendt og vedtaget juridisk bindende aftaler. Lovgivende myndigheder tøver med at påtage sig nye forpligtelser; ratificering af aftaler trækkes ud; overalt nyder populistere fremgang, og ofte medfører den direkte appel til vælgerne – ofte gennem brug af folkeafstemninger – resultater, der er i direkte modsætning til arrangørernes forventninger jf. Brexit.

Man kunne forestille sig, at videreudvikling af reglerne og forskrifterne for den globale politik vil indebære en forøgelse af antallet af officielt ikke-bindende forpligtelser og egne restriktioner, som stater frivilligt har påtaget sig – og ikke-statslige aktører ligeså. For eksempel overholder USA i det store hele bestemmelserne i FN's havretskommission af 1982 uden at have ratificeret konventionen. G20-afgørelser er ikke juridisk bindende for medlemslandene; gennemførelsen af disse beslutninger overvåges gennem den såkaldte proces med gensidig vurdering, som er rent rådgivende.

Rusland i en ny liberal verdensorden

I den verdensorden, som er under udformning, vil betydningen af en stats 'politiske omdømme', 'ansvar' og 'historiske kapital/troværdighed' stige, og eventuelle overtrædelser af selv frivilligt påtagede forpligtelser vil uundgåeligt medføre negative konsekvenser for overtræderne. Dårlig 'historisk kapital' vil koste de to mere.

Vil det nye verdenssystem blive mere åbent? Ja, i den forstand, at det ikke vil hvile på én magts hegemoni, det være sig USA eller Kina. Det betyder ikke, at den nye verdensorden ikke vil have sine egne hierarkier, for hierarkier er uundværlige. Men disse hierarkier vil være flere, og de vil blive opbygget omkring specifikke internationale problemer eller samarbejdsområder.

Selv om USA langt overstiger Canada i magt og indflydelse i næsten enhver henseende, er det i Arktisk Råd Canada (sammen med Rusland), og ikke USA, der opfører sig som en sand supermagt. Og på trods af de usammenlignelige størrelser og potentialer i Rusland og Sydkorea, så overgår Seoul Moskva i det globale handelshierarki, eftersom den sydkoreanske udenrigshandel i øjeblikket er dobbelt så stor som Ruslands.

Eksistensen af flere parallelle hierarkier øger antallet af indgange til systemet og øger chancerne for at forbedre ens status i systemet, hvilket gør det mere demokratisk, stabilt og universelt. Opfattelsen af at der hersker en dyb og uigenkaldelig krise i den liberale verdens-

orden er et meget bekvemt standpunkt for dem, der gerne vil forenkle ikke blot helhedsindtrykket af det 21. århundrede, men også de udfordringer, som Ruslands udenrigspolitik står overfor i dag.

I tilfælde af verdens nært forestående sammenbrud og det uundgåelige kaos som vil følge deraf, bliver hovedindholdet i politik og politikker ikke samfundenes opblomstring, men en håndfuld virkelig suveræne staters overlevelse. Sikkerhed, ikke udvikling, bliver den nationale prioritering i et spil hvor 'alle-kneb-gælder'. Stabilitet, og ikke evnen til forandring, bliver den vigtigste universelle værdi. Det moderne Rusland er bedre forberedt på denne nye situation end mange andre lande eller alliancer.

Moskva behøver blot at fortsætte ad den vej man udstak for nogle år siden, med en stærk vægt på forsvar, hård magt, indenrigspolitisk kontrol og udenrigspolitisk opportuniste.

Men hvad nu hvis denne forudsigelse er forkert? Hvad nu hvis den liberale verdensorden, efter at have gennemlevet endnu en krise, bliver genfødt i en ny, mere moderne, effektiv og universel udgave?

I det fornyede liberale system vil Ruslands traditionelle udenrigspolitiske aktiver hurtigt miste værdi. Det gælder dets militære potentiale, Ruslands privilegerede position i førende internationale organisationer, først og fremmest i FN's sikker-

hedsråd, og Ruslands ressource- og energipotentialer. Hvis de aktuelle økonomiske og teknologiske misforhold mellem Rusland og Vesten fastholdes, og de vil sandsynligvis forværres, vil det for hvert årti der går blive vanskeligere og dyrere at opretholde en strategisk balance. FN's Sikkerhedsråd vil næppe komme til at spille en vigtigere rolle i betragtning af de permanente medlemmers kronisk manglende evne til at nå til enighed om vigtige spørgsmål. Den fjerde industrielle revolution vil tilsyneladende støt devaluere ressourcebaserede økonomiers traditionelle aktiver, herunder Ruslands.

Hvis det er tilfældet, så har Rusland et presserende behov for at udvide og forny sit udenrigspolitiske arsenal. Moskva bør se på mulighederne for at øge effektiviteten af blød magt og public diplomacy; indføre innovative mekanismer til at samle statens, private virksomheders og civilsamfundets internationale interesser; engagere sine 'menneskelige ressourcer' fuldt ud til styrkelse af landets position i udlandet; bekæmpe fremmedfjendske følelser og den intolerance og isolationisme, som den seneste tid er blevet så udbredt.

Med andre ord bør russiske ledere se på globalisering og fokusere ikke kun på relaterede problemer og udfordringer, men også på Ruslands nye såvel som historiske muligheder.

○ ○ ○

Mod en 'multiorden'-verden

Af Trine Flockhart

Dagens virkelighed er kompleks, og der er bred enighed om, at international politik i højere grad vil involvere nye, og forskellige internationale aktører, der hver især forventer indflydelse i de store globale spørgsmål, men som ikke nødvendigvis deler de værdier, der understøtter den nuværende liberale orden. Paradoksalt nok er det blevet almindeligt at hævde, at de mange forandringer og kriser er udtryk for, at det internationale system er ved at vende tilbage til en form for global multipolaritet, som minder om det system, der var fremherskende i det 19. århundrede.

Man behøver ikke at være ekspert for at kunne se, at vi lever i en brydningstid. Den ene krise efter den anden udfordrer politikere, der ofte fremstår som rådvilde, mens de internationale institutioner langt fra lever op til forventningerne. Situationen har givet anledning til usikkerhed og foruro-ligelse og har gjort det fristende at skyde skylden på 'uduelige politikere', 'anonyme bureaukrater', 'big business' eller sociale grupper, der på forskellig vis kan anses

som anderledes eller 'fremmede'. Hvad enten der er tale om en Donald Trump, en Nigel Farage eller en Marine le Pen har de alle til fælles, at de holder nemme – men næppe holdbare løsninger for øje.

Fra et mere nuanceret perspektiv er der bred enighed om, at virkeligheden er langt mere kompleks. Magtspredning, globalisering, teknologisk udvikling, demografiske forandringer, radikaliserings og forbedret adgang for det enkelte menneske til information, teknologi og transport er alle faktorer, der anses for at bidrage til en rivende udvikling, men også til en langt mere kompleks og udfordrende verden.

I dag er der derfor bred enighed om, at international politik i højere grad end tidligere vil involvere nye, og meget forskellige internationale aktører, der hver især vil forvente indflydelse i de store globale spørgsmål, men som ikke nødvendigvis vil dele de værdier, der understøtter den nuværende liberale orden.

Til trods for at der er bred enighed om, at det internationale system er i forandring som følge af de nævnte faktorer, er det paradoksalt nok blevet almindeligt at høre – i flæng og næsten altid uden pro-

Trine Flockhart er professor i Internationale Relationer ved University of Kent, Storbritannien. Hun er forfatter til "The Coming Multi-Order World", Contemporary Security Policy, 37(1):3-30, 2016, der er tilgængelig på <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2016.1150053>

Lidt forenklet sat op kan man sige, at de tre fortællinger skelner mellem 'en multipolær fremtid', 'en multipartner fremtid' og 'en multikulturel fremtid'.

test – at de mange forandringer og kriser er udtryk for, at det internationale system er ved at vende tilbage til en form for global multipolaritet, som minder om det system der var fremherskende i det 19. århundrede. Men en antagelse om en tilbagevenden til det system, der brød så katastrofalt sammen for hundrede år siden, forekommer at være en ulogisk og forenklet løsning af en forandringsproces, der er præget af fremdrift og udvikling.

Et fundamentalt forandret system

I denne artikel rusker jeg lidt op i den udbredte antagelse om en tilbagevenden til et multipolært system. Jeg argumenterer for, at det er langt mere sandsynligt, at det kommende internationale system bliver et fundamentalt forandret system. Jeg bidrager til den eksisterende litteratur om emnet med et nyt bud på hvilket internationalt system, der er under udvikling. Mit bud er et 'multiordenssystem'.

Et multiordenssystem ligner ganske vist det 19. århundredes multipolære system på overfladen, men ved nærmere eftersyn er det tydeligt, at det internationale system, som nu er under udvikling, vil have meget anderledes dynamikker, og at de primære aktører kan forventes at have vidt forskellige forståelser af 'det gode liv' og af, hvordan orden – forstået som en tilstand, der sikrer aktørernes overlevelse, at løfter bliver overholdt, og at ejendom respekteres – opretholdes.

Den videre udvikling mod et multiordenssystem vil kræve nytænkning i vores måde at føre udenrigs- og sikkerhedspolitik på og vil uden tvivl opleves som ildevarslende og stærkt foruroligende.

En forståelse af, hvordan det nye system afviger fra de nuværende konkurrerende forestillinger om det kommende internationale system, er derfor et første skridt på vejen til en bedre forståelse af, hvilket internationalt system vi er på vej imod.

Tre fortællinger

Litteraturen om den kommende globale orden er omfattende, og en dybdegående analyse er uden for rammerne af denne artikel. Ikke desto mindre er det muligt groft at opdele den eksisterende litteratur i tre overordnede fortællinger om, hvordan orden i fremtidens internationale system bør sikres. Lidt forenklet sat op, kan man sige at de tre fortællinger skelner mellem 'en multipolær fremtid', 'en multipartnerfremtid' og 'en multikulturel fremtid'.

Alle tre fortællinger har det til fælles, at de forventer et mere mangfoldigt internationalt system bestående af både eksisterende og nye aktører, og at de fokuserer primært på fremtidsperspektiverne for den eksisterende liberale internationale orden.

De tre fortællinger adskiller sig dog også på vigtige emner, især om hvordan fred, velstand og stabilitet sikres og vedligeholdes. Hver især fokuserer de på forskellige styringsprincipper og på forskellige fundamentale institutioner for at vedligeholde international orden og samarbejde, hvilket fører dem til meget forskellige forventninger til, hvilken rolle USA kommer til at spille.

Lidt polemisk kan man sige, at den multipolære fortælling søger tilbage til fortidens magtbalancesystem, at multipartnerfortællingen søger at forny det nu-

Uanset hvilken form for balanceringsstrategi USA vælger, er fortalernes for den multipolære fortælling ikke specielt bekymrede for den liberale ordens fremtid, eftersom de mener, at den er for dyr, at dens institutioner under alle omstændigheder kun har begrænset værdi, og at dens fokus på spredning af liberale værdier ikke er i USA's interesse.

værende multilaterale system, og at den multikulturelle fortælling forudser en fundamentalt ændret fremtid med en diffus og pragmatisk struktur, hvor stort set alle styrende principper er til diskussion.

En multipolær fremtid

Den første fortælling er den mest udbredte og den som de, der henviser til en ny multipolaritet, baserer sig på. Fortalere for den multipolære fortælling hævder, at det, der ligger forude, er en verden, hvor flere suveræne stormagter vil konkurrere og bruge traditionel magtpolitik for at balancere hinanden og for at fremme deres egne interesser.

I denne fortælling forventes det, at det internationale system mere eller mindre vil vende tilbage til de praksisser, som var fremherskende i det 19. århundrede, især at orden sikres gennem magtbalancering.

USA's præcise rolle er endnu uafklaret i denne fortælling, da landets rolle er afhængig af, hvilken form for balancering USA vælger at prioritere: Fortsat global forrang (på engelsk 'primacy') eller at koncentrere sig mere om Amerikas egne sociale og økonomiske udfordringer og begrænse sig til 'offshore balancing' i Europa, Asien og Mellemøsten.

Uanset hvilken form for balanceringsstrategi USA vælger, er fortalernes for den multipolære fortælling ikke specielt bekymrede for den liberale ordens fremtid, eftersom de mener, at den er for dyr, at dens institutioner under alle omstændigheder kun har begrænset værdi, og at

dens fokus på spredning af liberale værdier ikke er i USA's interesse.

En multipartner-fremtid

Den anden fortælling er foretrukket af liberale internationalister som Hillary Clinton og John Ikenberry, som hævder, at det, der ligger forude, ikke er en multipolær verden, men en multipartner-verden. Fortalere for denne fortælling accepterer, at den nuværende liberale orden og dens institutioner er i krise, og at USA's førerposition er udfordret, men de har også en urokelig tro på, at institutionerne kan reformeres, og at USA kan forny sig selv og bruge både blød og smart magt til at bibeholde rollen som lederen af den fortsatte globale, liberale orden.

Deres overbevisning er, at en reformeret og mere pragmatisk liberal orden vil kunne tilbyde nye internationale aktører fordele, som de ikke på anden vis vil kunne opnå i et mere magtbaseret internationalt system.

De vil derfor indgå i partnerskaber – hvor det dog antages, at USA er den ledende partner – med nye aktører med henblik på at opnå samarbejde på tværs af værdibaserede skillelinjer. Denne forestilling forudsætter et fortsat højt amerikansk engagement i globale anliggender i 'partnerskab' med allierede og andre interesser i den globale orden.

En multikulturel fremtid

Den tredje fortælling understreger, at det nye internationale system ikke kun

vil være præget af magtspredning, men i særdeleshed vil være præget af mangfoldighed af identiteter og værdier.

Fortalerne for denne fortælling hævder, at det, der ligger forude, er en 'multikulturel verden.' Udfordringen bliver at nå global enighed om kollektive sikkerhedsudfordringer og at acceptere mangfoldighed i nationale og regionale anliggender. Forventningen er et nyt internationalt system, som på den ene side har konvergerende idéer om forskellige former for kapitalisme som et (næsten) almengyldigt styringsprincip i økonomiske anliggender, men som på den anden side mangler enhver form for overordnede fælles værdier og praksisser.

I denne fortælling vil USA forblive lederen af liberale stater og styrke kernen og magnetismen af den eksisterende liberale orden, men USA's indflydelse uden for den liberale kerne vil gradvist mindskes.

Selvom hver af de tre fortællinger hver især peger på plausible fremtidsvisioner, formår de ikke enkeltvist helt at fange, hvad der ligger forude. En årsag er naturligvis, at de faktisk alle i nogen udstrækning har ret i hver deres analyse – den multipolære fortælling har ret i, at der foregår en magtspredning, som USA må forholde sig til; multipartner-fortællingen har ret i, at de internationale institutioner må reformeres, og at USA stadig har en stor tiltrækningskraft; og sidst men ikke mindst har den multikulturelle fortælling ret i, at der foregår en konvergens på økonomiske spørgsmål, men i stort set alle andre henseender en markant værdispredning, som vil gøre det svært at opnå enighed om samarbejde på globalt plan, og at USA's indflydelse i stigende grad vil ligge inden for egne rækker.

Grunden til at de tre positioner kan

være så forskellige og alligevel alle på forskellig vis have ret, er at de ikke har gjort sig klart, hvad præcist der menes med 'en international orden' (et internationalt samfund konvergerende omkring specifikke værdier og praksisser), og hvilken position denne orden har i forhold til det internationale system, og hvordan en ordenstilstand er konstitueret gennem mange forskellige praksisser, som hviler på bestemte identiteter og udføres gennem dybt forankrede fundamentale institutioner.

Ved at dekonstruere disse forskellige elementer, fremkommer et billede, hvor en eller flere 'ordner' kan eksistere inden for et internationalt system, og hvor orden (som tilstand) konstitueres både internt i den/de internationale ordner og eksternt i det overordnede internationale system. De tre fortællinger om den globale orden i forandring fokuserer på forskellige aspekter af 'international orden' og har derfor alle på sin vis ret, uden at de fremkommer med en overordnet retvisende fortælling om, hvad vi kan forvente os for enden af de systemiske forandringer, der i øjeblikket finder sted.

Systemisk forandring

Forandring i det internationale systems basale struktur er en sjælden og langtrukken proces, der består af mange småændringer, hvis betydning ofte først efterfølgende bliver anskuelig.

Det kan derfor være svært at se, at systemisk forandring rent faktisk finder sted for slet ikke at tale om, hvilken karakter forandringen har. Ikke desto mindre er der meget der tyder på, at der i øjeblikket foregår systemiske forandringer, der er fuldt ud ligeså betydningsfulde som tidligere systemiske forandringer, og som vil have vidtrækkende konsekvenser

Med andre ord har det, vi i dag kalder den liberale internationale orden, over de sidste 200 år udviklet sig mod en mere og mere dominerende position, som kulminerede i begyndelsen af 1990'erne med Sovjetunionens kollaps og den fejlagtige antagelse om, at liberale ordensprincipper nu havde universal appel.

for den nuværende liberale orden og for, hvordan en ordenstilstand kan sikres i fremtiden.

I de sidste 200 år har det internationale system kun forandret sig markant tre gange – i 1815 efter Napoleonskrigene med indførelsen og udbredelsen (gennem kolonisering) af det europæisk-baserede magtbalancesystem; i den langvarige og blodige proces i første halvdel af det 20. århundrede, hvor det multipolære magtbalancesystem gradvist brød sammen for til sidst at blive erstattet i Vesten af *Pax Americana*; og endelig i 1989, hvor afslutningen på den kolde krig førte til, at det bipolare system erstattedes med unipolaritet, og USA stod tilbage som den eneste supermagt.

Selvom de tre forudgående systemiske forandringsprocesser medførte enorme forandringer på forskellig vis, var de alle udtryk for en gradvis styrkelse, forankring og geografisk ekspansion af et internationalt samfund baseret på nogle fundamentale grundprincipper som for eksempel suverænitetsprincippet, retsprincippet og en voksende, men ujævnt fordelt forventning om staten som garant for individuelle friheds- og demokratiprincipper.

Med andre ord har det, vi i dag kalder den liberale internationale orden, over de sidste 200 år udviklet sig mod en mere og mere dominerende position, som kulminerede i begyndelsen af 1990'erne med Sovjetunionens kollaps og den fejlagtige antagelse om, at liberale ordensprincipper nu havde universal appel.

Den liberale orden på retur

I dag er situationen meget anderledes. USA's evne og vilje til fortsat at være garant for andres sikkerhed og for den liberale orden er bragt i tvivl, og det kan ikke længere tages for givet, at nytillkommende aktører vil acceptere den liberale ordens spilleregler.

Der er med andre ord tale om, at den liberale ordens dominans, forankring og udbredelse for første gang i 200 år er aftagende. På den baggrund er det ikke overraskende, at man kan spore en stigende ængstelse blandt vestlige beslutningstagere, hvilket klart kom til udtryk på den toneangivende sikkerhedskonference i München i 2015, hvor temaet var 'Collapsing Order – Reluctant Guardians'.

Det er ikke kun eliten, der er forurolet. Den stigende højredrejning i vestlige befolkninger stiller spørgsmålstegn ved de eksisterende institutioner og bebrejder de politikere, der ikke har beskyttet dem mod virkningerne af globalisering, for slet ikke at tale om ikke at have formået at indfri de implicite løfter om fred, frihed og fortjeneste, der ligger i den liberale orden.

Ser man tilbage på tidligere systemiske forandringsprocesser, er der tydelige paralleller at spore; men der er også store forskelle, som indikerer, at de nuværende ændringer er dybere og mere vidtrækkende end tidligere systemiske forandringer, fordi den nuværende liberale orden og de hjemlige politiske processer alle på forskellig vis er i opbrud på en måde, der ud-

fordrer de liberale institutioner og værdier, som har været fundamentet for orden over de sidste 200 år.

På vej mod et multiordenssystem

Det store spørgsmål er naturligvis, hvilket internationalt system ligger forude, og hvordan global orden og samarbejde vil kunne opretholdes i det nye system. Hvilke spilleregler vil gælde, og hvilke aktører vil definere dem?

Jeg mener, at det mest sandsynlige kommende internationale system er, hvad jeg kalder et multiordenssystem. Et multiordenssystem består af flere internationale ordner, som sameksisterer inden for et overordnet globalt internationalt system. I dette scenario vil den nuværende liberale orden fortsætte med at eksistere og vil sandsynligvis fortsætte under en revideret form for amerikansk ledelse, men dens globale rækkevidde og USA's position som global politimand vil ikke kunne opretholdes i det lange løb, og troen på de liberale værdiers brede appel er ikke holdbar.

Det betyder ikke, at liberale stater skal opgive at føre værdipolitik. Tværtimod, medlemmerne af den liberale orden må i langt højere grad leve op til deres artikulerede værdier og normer om retsprincipper, menneskerettigheder og tolerance i forsøg på at tiltrække stater, der ønsker at associere sig tættere til den liberale orden eller at blive fuldt medlem. Medlemskab er globalt og baseret på sammenfaldende værdier og identiteter – og ikke nødvendigvis på geografisk nærhed. Den liberale ordens styrke vil i høj grad afhænge af, hvilke stater den inkluderer, dens interne sammenhængskraft og legitimitet, og hvor effektive dens institutioner er. I den sammenhæng er de mange kriser og

institutionernes manglende evne til at møde de mange udfordringer – for slet ikke at tale om faldende opbakning og frafald i medlemsskaren som i tilfældet Brexit – stærkt bekymrende.

Den store udfordring er imidlertid, at det ikke kan forventes, at alle aktører i det internationale system deler de liberale værdier og – mere vigtigt – måske slet ikke deler opfattelsen af, hvordan international orden er genereret gennem de mange praksisser og ordensprincipper, der er blevet oparbejdet under den liberale orden i de sidste 200 år.

Der er her tale om fundamentale institutioner, som for eksempel hvordan multilateralt samarbejde forløber, diplomatiets grundregler, fortolkning af suverænitetsprincippet, retsprincipper, grundreglerne for krigsførelse og intervention og meget andet. Om end disse fundamentale institutioner ikke direkte kan siges at være liberale principper, er de ikke desto mindre forbundet med et specifikt verdenssyn og en specifik opfattelse af orden, og de har været fundamentet for liberal orden.

Andre normer

I det kommende internationale system kan det ikke forventes, at de andre primære aktører har samme normer og værdier som fundament for deres opfattelse af orden. Sandsynligheden er dog, at mange trods alt, men i varierende grad, vil basere deres udsyn på de etablerede fundamentale institutioner.

Men der er allerede tegn på, at dette ikke kan tages for givet. For eksempel har Daesh og Rusland gjort klart, at de ønsker at etablere deres egne alternative ordener i form af et islamisk kalifat og Putins 'euro-asiatiske orden'. Andre af de nye aktører

Det kommende multiordensystem vil dermed være radikalt anderledes end tidligere systemer og kan absolut ikke antages 'bare' at være en tilbagevenden til en form for multipolaritet.

afviser ganske vist ikke helt den liberale orden, men de har alligevel på forskellig vis indikeret, at de ikke kan acceptere alle dens aspekter og ikke ønsker fuldt medlemskab.

Kina har i denne henseende gjort det klart, at vestlige liberale værdier ikke er forenelige med Kinas kultur og politiske system. Det skal her bemærkes, at Kina blandt andet har etableret den 'Asiatiske Investerings- og Infrastruktur Bank' (AIIB) som et klart alternativ til vestlige institutioner og en indikation af en mulig 'sinitisk orden'. Ligeledes har Brasilien og Indien og senest Tyrkiet givet udtryk for ønsker om, at deres specifikke kulturelle, politiske og religiøse værdier fordrer en mere løs associering til den liberale orden.

Konturerne for det nye system er stadig

ikke helt tydelige. Der er dog meget der tyder på, at fremtidens system vil bestå af komplekse og overlappende dynamikker, som skabes af relationer mellem suveræne stater og andre aktører *inden* for forskellige internationale ordner og af relationer *imellem* de forskellige internationale ordner.

Udfordringen i en sådan multiordenverden vil være at skabe nye fundamentale institutioner på det globale plan for samarbejde om de udfordringer, der skal mødes i samarbejde på tværs af mange forskellige skillelinjer. Det kommende multiordensystem vil dermed være radikalt anderledes end tidligere systemer og kan absolut ikke antages 'bare' at være en tilbagevenden til en form for multipolaritet.

Populismen i Europa – en risikovurdering

Af Peter Wivel

Europas populistiske partier kan, alt efter politisk ståsted, blive en trussel mod vores demokratier, imod vores velstand og, sidst men ikke mindst, imod vores sikkerhed i en større global forstand. De kan omvendt også betragtes som åbninger, der styrker demokratiet ved at give ordet til grupper, der savner repræsentation, og som nu tilbyder eller beder om uortodokse løsninger på problemer, der ikke er blevet opfanget af parlamentarismens ellers fintmaskede net. Derfor er en risikovurdering altid på sin plads.

Hvad enten populisme er farlig eller nyttig eller begge dele, gør to markante eksempler, det britiske nej til EU og den republikanske præsidentkandidat Donald Trumps letfærdige udtalelser om NATOs forpligtelser, det i alt fald tydeligt, at national populisme kan få vidtrækkende internationale følger, og at disse følger i høj grad også kan ramme de lande selv, hvor populismen sætter sig mest kompromisløst igennem.

Et britisk vælgerflertals nej i juni til fortsat britisk medlemskab af den Europæiske Union har allerede sat spørgsmålstegn ved EU's fremtid, ja endog fællesskabets eksis-

stens. Afstemningsresultatet var en følge af årtiers populistisk kampagne imod EU, anført af personer, der meget langt fra tilhører sultens slavehær. Afstemningen har markant øget centrifugalkræfterne i Europa.

Kort efter denne historiske skilsmisse såede Trump i sin tale til det Republikanske Konvent i juli tvivl om den såkaldte 'musketéred' i NATO. Og det var historisk. Alliancens artikel 5 bestemmer kollektivt forsvar sådan, at et angreb på én af parterne i NATO må anses for et angreb på alle parter. Trump skabte usikkerhed omkring de baltiske lande på et tidspunkt, da den russiske præsident Vladimir Putin formelt undersøger lovmedholdeligheden af den selvstændighed, som disse lande opnåede i 1991 – mens han reelt rasler med sværdet.

Tænketanken Eurasia Group, en af verdens førende rådgivere i politiske risiko-scenarier, skrev i januar, at dens risikoanalyse identificerede to hovedtrusler mod verdens stabilitet i 2016: På førstepladsen ligger det atlantiske samarbejde, 'den hule alliance', skarpt forfulgt af det, rapporten kalder 'det lukkede Europa'. Eurasia Group spår, at europæerne og amerikanerne i stigende grad vil slippe

Peter Wivel er tidligere chefredaktør for Information, Weekendavisen og Berlingske Tidende. Han har siden 2004 skrevet for Politiken fra Berlin.

Eurasia Group advarer ikke mod et sammenbrud i eurozonen, men mod "populismens og nationalismens vækst, undermineringen af retssamfundet og truslen mod den samlede Schengen-aftale om åbne grænser.

taget i hinanden. Den splittelse truer verdenshandelen og den globale sikkerhed.

"Der er bare ikke længere nogen som helst international brandmand: Dette år vil opleve både en tøvende verdensleder og en svagere vestlig koalition. Hvis man tror, at Mellemosten gav problemer i 2015, så velkommen til 2016", hedder det i prognosen, der mildt sagt ikke er gjort til skamme.

Angreb på fællesskabets ide

Eurasia Group advarer ikke mod et sammenbrud i eurozonen, men mod "populismens og nationalismens vækst, undermineringen af retssamfundet og truslen mod den samlede Schengen-aftale om åbne grænser. Risikoen begynder i toppen".

"Et helt og frit Europa er det største demokratiske eksperiment, der nogensinde er taget initiativ til. Det handler om at bygge åbne samfund og forankre fælles værdier i lov for at undgå krig. Europas økonomi vil ikke bryde sammen i 2016. Dets dybere mening og dets sociale grundlag vil", skriver den amerikanske tænketank. Nu ser vi, at det netop er fællesskabets idé og sociale grundlag, populisternes anfægter.

De to eksempler skal ikke få os til at glemme, at traditionel politik inden for de etablerede demokratiske værdisystemer både kan og har forårsaget selvforskyldte katastrofer. Men i en situation hvor populistiske partier i Europa har vundet en større parlamentarisk indflydelse end nogensinde siden mellemkrigstiden, hviler ansvaret byrde også på deres skuldre.

Men hvad taler vi om? Den tyske samfundsforsker Jan Werner Müller forstår ved populisme (*Was ist Populismus*, 2016) en

ganske bestemt forestilling om politik, hvor et moralsk rent og homogent folk altid står over for en umoralsk og korrupt elite, der fornægter sit folk og udsuger det. Folkeviljen er per definition moralsk ren. I populistisk ideologi kan folket ikke være korrumpet, selv om det måske nok kan være forført.

Den nu afdøde argentinske teoretiker Ernesto Laclau, der inspirerer venstrepopulistiske bevægelser i Europa og Latinamerika med sit hovedværk om populisme (*On Populist Reason*, 2005), hæfter sig på den anden side ved, at den videnskabelige litteratur om begrebet har overraskende svært ved at give en sammenhængende beskrivelse af et massefænomen, der hverken er højre eller venstre, hverken by eller land, både jordnært og autoritetstro, både egalitært og eksklusivt, både instinktivt og kontant. For forskningen er populisme et syndrom, mener Laclau.

Laclau mistænker etablerede forskere for at anskue folkelig populisme gennem klassefordomme eller psykologisering. Populister er anti-intellektuelle, anti-elitære og anti-rationelle. Netop derfor skal forskere vogte sig for at analysere populistiske bevægelser gennem alt for intellektuelle, alt for elitære og alt for rationelle briller. Så ser de ikke, at der kan være mening i galskaben.

Laclau spørger: "Er den etablerede kritik af populisme i virkeligheden et forsøg på at konstruere en politisk normalitet, der ikke anerkender en anden logik end sin egen? Er populisme farlig, fordi demokrati er farligt?"

Den svenske forsker Andreas Johansson

Heinö gjorde i juni 2016 status over den 'autoritære populismes' fremgang ved nationale valg siden 1980 i samtlige EU-lande og Island, Norge, Schweiz, Serbien og Montenegro (*Timbro Authoritarian Populism Index 2016*).

Populistisk bølge

Konklusionen lyder, at populistiske partier aldrig har haft stærkere støtte i europæiske demokratier end nu. Hver femte vælger i Europa stemmer populistisk. Populistiske partier sidder i regeringer i ni europæiske lande (bl.a. i Norge og Finland) og støtter regeringer i yderligere to (bl.a. i Danmark). Hver tredje europæisk regering er sammensat eller støttes af autoritære populistere. Den langt overvejende del af højre- og venstrepopulistiske partier planlægger ikke indførelse af et diktatur. Ved demokratiske valg i Europa har totalitære partier ingen succes.

Heinös tal overdriver ikke. Valgsystemerne i store lande som Frankrig og Storbritannien er ekstremt diskriminerende over for mindre partier, herunder de populistiske.

Nigel Farage og Marine Le Pen savner stort set al repræsentation, selv om de to populisters partier samlet fik mere end 10 millioner stemmer ved de nationale valg i henholdsvis Storbritannien i 2015 og Frankrig 2012. Populisternes samlede styrke i Europa er altså langt større, end Heinös statistik fortæller.

“Det er svært at overvurdere betydningen af denne udfordring til de politiske eliter”, skriver Heinö. Den vigtigste iagttagelse i hans analyse er imidlertid, at populisme ikke skyldes tilfældige luner og ikke ene og alene kan forklares med, at populistiske vælgere er globaliseringstabere, ofre for monumental global og national ulig-

hed, at de er et udsat prekariat, uuddannede og uoplyste, *white trash*, eller hvad man nu ellers i sin fortvivlelse har søgt tilflugt til. Billedet er langt mere broget.

Der er tale om en støt vækst i det populistiske vælgerpotentiale siden 1980. Fremgangen er sket i gode og onde tider, under såvel økonomiske kriser som under opsving. Den er sket på forskellige udviklingstrin i samfundets institutioner, og den har ikke ladet sig rokke af politisk med- eller modvind. Partiernes vækst er sket på trods af, ikke som følge af de strategier, andre partier har valgt for at bekæmpe populisterne.

Heinö ser ikke populismen som en alvorlig trussel mod demokratiet. I afmålte doser kan den have en positiv effekt eller rent ud betragtes som en vigtig del af demokratiet. Populisme er i dag en fast del af det eksisterende politiske landskab i Europa. Populismen fungerer som korrektiv til en politisk elite, der ikke respekterer de demokratiske spilleregler. Så vidt Heinö.

Men er et korrektiv det samme som et alternativ? Det mener Alternativ for Tyskland (AfD). Det populistiske parti, der ved to lejligheder har vundet mere end 20 pct. af stemmerne i tyske delstatsvalg, opfatter sig selv som et revolutionært parti, der hverken ligger til højre eller til venstre – *ni droite, ni gauche*, som anarkisternes kampråb engang lød. Her er korrektion ensbetydende med omvæltning.

AfD vil omstyrte det nuværende parti-styrede tyske demokrati og erstatte det af et eksklusivt folkestyre efter identitetsprincipper, som kan udtrykkes med det belastede tyske ord 'völkisch'. Så sent som i september foreslog Frauke Petry, den ene af AfD's to ledere, at tyskerne rehabiliterer ordet, som i parentes bemærket under ingen omstændigheder må forveksles med det dan-

De etablerede politikere er begyndt at ryste på hænderne. Polerne nærmer sig hinanden: Stadig flere etablerede partier kidnapper populisternes politik og dagsorden, mens højre- og venstrepopulister på deres side har lært at dæmpe deres officielle retorik, så den falder inden for det alment acceptable uden at give køb på bevægelsernes radikale krav.

ske ord folkelig. Völkisch betyder folkelig i etnisk, nationalistisk forstand og udgjorde selve kernen i den nazistiske herrefolks-ideologi. For nazisterne var nationen den ultimative dommer over sin egen adfærd. Den er sin egen verden, og den er hævet over internationale domstole og humanitære traktater.

Kommet for at blive

Cas Mudde, Europas i dag førende akademiske autoritet i spørgsmålet 'populisme', spørger i sit nyeste samleværk om populisme (*On Extremism and Democracy in Europe*, 2016): "Er kernen i det populistiske radikale højres politik – bestemt som en blanding af identitetspolitik, autoritetsdyrkelse og populisme – i strid med basale værdier i de vestlige samfund? Og repræsenteres disse værdier kun af et mindretal?" Med forbehold er Muddes svar identisk med Heinös, nemlig i begge tilfælde: Nej.

Men interessant er det, at den hollandske statskundskabsforsker i bogens dramatisk formulerede efterord, skrevet umiddelbart efter terrorangrebene i Paris i november 2015, indrømmer sig selv retten til at være pessimist.

Efter Muddes mening overreagerede den franske socialistiske regering ved at indføre en undtagelsestilstand, der kun kunne bekræfte populistiske partier i Frankrig og andre steder i Europa i deres politiske overbevisninger. Populisternes fremgang blev væsentligt styrket i 2015, hvor EU blev konfronteret med en huma-

nitær udfordring i form af et eksplosivt voksende antal flygtninge fra borgerkrigen i Syrien.

De etablerede politikere er begyndt at ryste på hænderne. Polerne nærmer sig hinanden: Stadig flere etablerede partier kidnapper populisternes politik og dagsorden, mens højre- og venstrepopulister på deres side har lært at dæmpe deres officielle retorik, så den falder inden for det alment acceptable uden at give køb på bevægelsernes radikale krav. Populister lærer også af deres erfaringer.

Marine Le Pen

I en stor analyse af det europæiske ekstreme højres politik og i særlig grad af Marine Le Pens smidige, ideologiske moderniseringer (*Les droites extrêmes en Europe*, 2015) skriver forfatterne Jean-Yves Camus og Nicolas Lebourg, at den franske Front National-leder har taget ved lære af sin far, den iltre og kompromisløse Jean-Marie Le Pens marginalisering i fransk politik. Men omvendt har hun søgt inspiration hos Gianfranco Fini, den italienske toppolitiker.

Fini begyndte som leder af et post-fascistisk parti, MSI, men endte med kors og bånd og stjerner på som minister under Berlusconi og parlamentsformand. Siden har Fini hævdet sig som en alment agtet centumpolitiker og Berlusconi-kritiker.

Så langt går Marine Le Pen næppe, men hamskiftet har for længst fundet sted. Hun har rømmet stort set alle de forposter, hendes far forsvarede. Hun har sagt

farvel til antisemitisme, antizionisme og højrekatolicisme og meldt sig som behersket tilhænger af kvinders og selv homo- seksuelles rettigheder – i en demonstrativ bestræbelse på at overlade denne scene til muslimer.

Alt har hun givet i bytte for den politik, der virkelig er stemmer i, nemlig kampen mod islam, mod 'de fremmede' (læs: muslimer) og mod immigration.

I den til dato mest dybdeborende analyse af Marine Le Pens retorik viser den fransk-amerikanske forsker Cécile Alduy imidlertid, at der for det meste er tale om en ændring i stil, ikke i indhold (*Marine Le Pen prise au mots*, 2015). Le Pen vil med sin alibi-strategi erobre det kulturelle overherredømme i Frankrig og dernæst præsidentposten. Hun vil "normalisere Front Nationals retorik uden at tabe partiets radikalitet", skriver Alduy.

Alduys analyse af en endeløs række af Marine Le Pen-taler viser, at Front National-lederen henter næsten hele sin politik fra sin far, partiets stifter. Men hun rangerer den ind på en andenplads i forhold til nye og mere indbydende hovedtemaer. Hun forskønner faderens ubeherskede sprog og giver sine modstanderes synspunkter lige den drejning i betydning, der får dem til at ligne hendes egne til forveksling. Hun optræder som venligheden selv, i modsætning til faderen, som hun endog har ekskluderet af hans eget parti.

Sproglige finesser: Marine Le Pen erstatte det kontroversielle ord 'nation' med plusordet 'folk'. Det mere neutrale ord 'immigrant' erstattes af det oplagt negative 'fremmed'. De værdier, hun forsvarer, når hun med beklagelse må sige nej til fremmede, er udelukkende samfundsøkonomiske. Derved imødegår hun humanistiske indvendinger og anklager for racisme.

I modsætning til sin far har Marine Le Pen heller intet at indvende imod jøder. Det, hun vender sig imod, er 'pengemagt', 'overnational kapitalisme', 'finansverdens og bankernes diktatur', 'ågerkarle', 'spekulanter, der har bemægtiget sig verden' og en 'globaliseret klike af rige, der har sat sig på klodens rigdomme'.

Hvem hun lige præcis har i tankerne med disse betegnelser, må vi gætte os til.

Marine Le Pen kan være rolig. Hendes far har i 30 år lagt grunden. Hendes vælgere ved, hvad hun taler om, når hun bruger andre ord for det, de kender så udmærket i forvejen. De er taknemmelige for at blive iført et pænt jakkesæt uden fortidens pletter. Tankegangen er næsten som før, men ordene krænker ikke længe følsomheden og forekommer normale, ja rent ud saglige. Hun er stadig systemkritisk, men moralsk acceptabel.

Vi er folket

Hollænderen Cas Mudde advarer dem, der analyserer populismefænomenet, mod to farer: Den ene består i fristelsen til at søge forklaringsmodeller i mellemkrigstidens fascistiske, nazistiske og kommunistiske partier og ideologier. Brede populistiske partier reagerer på nutidens problemer og holder fingrene fra datidens racistiske eller klassebestemte terminologi. Det er en taberstrategi.

Den anden fare består i at psykologisere populismen. Mudde citerer den klassiske amerikanske sociolog Daniel Bell, der i 1964 sagde: "Det radikale højres politik er en frustrationens politik – en sur afmagt hos dem, der føler sig ude af stand til at forstå og endnu mindre styre det komplekse massesamfund, der udgør dagens politiske univers".

Denne tanke har fået mange til at ind-

skrive radikale højre- og venstrebevægelser i massepsykologiske begrebsrammer. Populisme er i denne forstand en sindslidelse, en anomali, en forestillingsverden, der ligger uden for det normale politiske univers. Hvis det er tilfældet, er der tale om 'en patologisk normalitet', siger Mudde ironisk. Så kan vi tygge på den.

Men hans advarsler, der delvis ligger i forlængelse af Laclaus, fritager hverken ham eller Laclau for at tage stilling til populismen som en politisk bevægelse, hvis mål klart udfordrer vores opfattelse af, hvad der er basalt i et moderne europæisk folkestyre, nemlig ønsket om retfærdighed. Først det vestlige Europa og efter Murens fald også det østlige er blevet til i det, den italienske filosof Norberto Bobbio kalder 'l'età dei diritti', altså 'rettighedernes tidsalder', hvis fundament er de universelle menneskerettigheder, som FN vedtog i december 1948.

I frie, demokratiske samfund har denne erklæring været rettighedsskabende, den har skabt ret. Den har opmuntret os til at betragte demokrati som den politiske form for retfærdighed. I en global sammenhæng stiller erklæringen krav til alle regimer om at retfærdiggøre sig. Alt for mange undslår sig, men 28 stater i Europa har dannet en union for at fremme denne tanke om at lægge overnational ret til grund for deres samarbejde. Kun ét land agter foreløbig at forlade den.

Det samme krav om retfærdiggørelse må rejses over for populistiske bevægelser. Vores demokratier er retssamfund. Individet står i centrum, vi er statsborgere, medier og domstole er uafhængige, mindretal beskyttes. Vores værdier hviler på en sokkel af universalisme, trosfrihed, lighed, parlamentarisme, menneskerettigheder, fordømmelse af racisme. Den hori-

sont kan ikke passeres ustraffet. Anfægtet nogle af disse rettigheder, må det begrundes. Vilkårlighed og diskrimination kan ikke længere accepteres.

Når politiske bevægelser i demokratier hævder, at 'vi er folket', hviler påstanden på en urovækkende mangel på situationsfornemmelse. I et demokrati optræder folket altid i flertal. Ellers er det intet demokrati.

Den prøve i retfærdiggørelse består de færreste populistiske partier i Europa.

Populisme kommer, som navnet siger, af *populus*, det latinske ord for folk. Hos højrepopulister udlægges begrebet 'folket' i en etnisk version. 'Folket' bestemmes efter et afstammingsprincip (indfødsret på dansk) og en bestemt kultur eller tro. Ordet civilisation, der er snævert forbundet med borgerrettigheder, hører ikke hjemme i denne forestillingsverden, hvor identitet erstatter individualitet. Venstrepopulister forstår på deres side det statskonstituerende folk som en bestemt samfundsklasse, der har fortrin for andre.

I begge tilfælde må forestillingen om lighed vige for ønsket om eksklusion. Man anskuer samfundet dualistisk: Indenfor og udenfor. Modsætningerne mellem disse to skel er principielt uoverstigelige. Populistiske partier er anti-pluralistiske og dermed i åben modstrid med de forestillinger, der hidtil har hersket i vores demokratier.

I højrepopulisternes verdenssyn skal hvert 'folk' have lov til at udvikle sin egen 'identitet' uforstyrret af andre og på de egne af jorden, hvor de nu måtte høre hjemme. Tanken er, at mennesker frit må kunne udvikle deres egen kultur og iden-

titet i ly for 'fremmede'. Jo mere ensartet en 'kultur' er, jo mere den får mulighed for at besinde sig på sine egne rødder og udtryk, jo bedre sidder dette folks 'identitet' fast – og et folk i sin identitet. Går man den modsatte vej, truer en 'Volkstod', som det udtrykkes på tysk: At et helt folk begår selvmord eller uddør. Tyskland afskaffer sig selv.

I dag taler ingen om racer. De europæiske autoritære og højrevendte populistiske partier taler i stedet om 'etnopluralisme', en tankegang, der som sådan er fast forankret i såvel AfD i Tyskland som i Marine Le Pens Front National i Frankrig. Diskussionen om flygtninge i særdeleshed og islam i almindelighed viser, at tanken er grundlæggende for den nationalistiske forestillingsverden i Europa i dag. I Sydafrika hed det apartheid, indtil denne raceadskillelse blev endeligt afskaffet i 1990'erne. Det skete i øvrigt samtidig med, at klassesdiktaturerne blev afskaffet i Østeuropa.

Til denne forestilling om 'folket' som en nations sande magthaver hører også forestillinger om, hvem der retmæssigt og med størst autoritet kan lede nationen. Højrepopulistiske partier ved regeringsmagten i Ungarn og Polen viser vej til et samfund, hvor stadig mere autoritære ledere gradvist ophæver demokratiske retsgarantier.

Folkeafstemninger, altså det direkte demokrati, der står på alle højrepopulistiske partiers program, er det ultimative udtryk for 'folkeviljen': Her fejes hensyn til mindretal og kompromisser til side, ja overhovedet forestillingen om politik. Resultatet af en folkeafstemning ligger enevælden nærmere end demokratiet.

Når politiske bevægelser i demokratier hævder, at 'vi er folket', hviler påstanden på en urovækkende mangel på situationsfornemmelse. I et demokrati optræder folket altid i flertal. Ellers er det intet demokrati.

Ruslands traditionelle værdier og politiske kultur

Af Mette Skak

Den russiske historiker Andrej Zubov udgav for nogle år siden sammen med en perlerække af russiske og internationale akademikere et fornemt tobindsværk om Ruslands historie i det 20. århundrede. Det bemærkelsesværdige er den røde tråd af kristen humanisme og saglighed, der præger værket. Der gøres op med mange myter om Rusland og Sovjetunionen, så det er en sensation, at værket fik lov at udkomme her i Putin-tiden.

Første bind af Andrej Zubovs værk om Ruslands historie i det 20. århundrede indledes med nogle betragtninger over hvorfor Rusland blev ramt af katastrofen '1917-1954' med henvisning til Lenins og Stalins tid ved magten samt året efter Stalins død, hvor Khrusjtjov som ny partichef valgte at give Krim tilbage til Ukraine i anledning af 300-året for unionen mellem Ukraine og Rusland. 2014-efterspillet til denne overdragelse er en helt anden historie, som jeg vil lade ligge her til fordel for Zubov & Co.'s pointer om, hvad

der rent faktisk er typisk for Ruslands politiske kultur.

Ganske sigende blev de også kaldt slaver i den bogstavelige betydning, at vikingerne til tider tog trælle blandt dem, eller at slaverne overgav hinanden til slaveri. Deres fæstninger var ikke et værn mod vilde dyr, de skulle derimod beskytte mod naboen.

Zubov & Co. mener ikke katastrofen fra 1917 og frem var et tilfælde. Den havde rødder i vikingetidens Rusland. Vikingerne kaldte Rusland for Gardariget, hvilket bedst gengives som Fæstningeriget. Zubov & Co. ser fæstninge-terminologien som tegn på fravær af solidaritet blandt russerne. Ganske sigende blev de også kaldt slaver i den bogstavelige betydning, at vikingerne til tider tog trælle blandt dem, eller at slaverne overgav hinanden til slaveri. Deres fæstninger var ikke et værn mod vilde dyr, de skulle derimod beskytte mod naboen, konkluderer Zubov & Co.

Mette Skak, cand. mag. i russisk sprog og historie og ph.d. i statskundskab, er lektor ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Hun har adskillige gange besøgt Rusland som led i sin forskning og er forfatter til utallige artikler og flere bøger.

(*Istoriija Rossii. XX Vek. Tom I: 1894-1939*, s. 9).

Zubov & Co. går planken ud og tager den udsældte varæger-myte til sig. De hævder, at det var ramme alvor, når slaverne bad vikingefyrsten Rurik og hans folk komme og styre, så landet – siden kendt som Kievriget – ikke gik under i indre splid. Men slavernes samfund og politiske liv forblev svækket af manglen på indbyrdes solidaritet. Det mener Zubov & Co. er forklaringen på, at Kiev-Rusland gik under under mongolernes hærgen i 1230'erne og flere århundreder frem.

Formynderstaten

Mongolertiden var kendetegnet af underkastelse under den fremmede magt parret med snu og udspekulerede overlevelsesmanøvrer. Slavementaliteten indebar grusomhed mod dem, man havde under sig, og underdanighed over for dem, der holdt ens skæbne i deres hule hånd. Uanset om man køber denne udlægning af Ruslands essentielle politiske kultur, er det forfriskende som Zubov & Co. punkterer de mange romantiske myter om den ophøjede og ædle russiske folkesjæl.

Antagelig skal sandheden findes et sted mellem de to yderpunkter barbari og solidaritet, altså at man tog vare på hinanden. Men den sikre viden, vi har, er, at det Moskvarige, der fortrængte mongolerne, blev til et uhørt brutalt enevælde (*samoderzjvie*). Som beskrevet af Allen C. Lynch i bogen *How Russia Is Not Ruled* var zarens undersætter retsløse, hvortil kommer den militarisme, som Peter den Store bibragte russisk politisk og strategisk kultur.

Lenins Oktoberrevolution i 1917 forvandlede enevælden til partiets og især partichefens magtmonopol.

Sagt med andre ord er liberale kerneværdier som individets integritet, frihed under ansvar, retsstaten og markedskræfterne nærmest fremmede i Rusland. I stedet har landet været kendetegnet af pateralismen – formynderstaten – som den egentlige hæmsko for retsstaten og demokratiet hævder den svenske juridiske Ruslandsekspert Anders Fogelklou.

Den samme pointe om den russiske statsmagts abnormt svage kvalitative forankring i et civilt samfund finder man hos den norske politolog og Ruslandsekspert Iver Neumann (artiklen 'Russia as a great power, 1815-2007'). Derfor konkluderer Neumann, at Putin i virkeligheden er ude i et statsfjendtligt ærinde, når han hylder den blotte statsmagt som en russisk kerneværdi. Putin er imidlertid her i pagt med befolkningsflertallet, der selv hyl-der illiberale, autoritære værdier som kollektivism, i særdeleshed når de artikuleres som *sobornost* – det ortodokst-kristne fællesskab. Opinionsundersøgelser viste straks efter annekteringen af Krim, at 72 pct. af de adspurgte støtter censur af hensyn til landets ve og vel (Joshua Yaffa i *New Yorker*: 'Putin's New War on 'Traitors'').

Zubovs skæbne

Der findes undtagelser og Zubov er en af dem. Men som helhed er det russiske civilsamfund kuet og svagt, antagelig fordi statsmagten altid har haft et kynisk, instrumentalt syn på det omgivende samfund. Der var en folkelig rejsning i storbyer som Moskva og Sankt Petersborg hen over vinteren 2011-2012, udløst af det aftalte spil i september 2011 om, at kun Putin, ikke Medvedev, skulle stille op til præsidentvalget i 2012. Men nu er hovedtendensen igen politisk apati, antage-

Men nu er hovedtendensen igen politisk apati, antagelig selvrensning, som måden man overlever på i en tid med nationalistisk hysteri i de Kreml-styrede medier og politiske og apolitiske hate crimes.

lig selvrensning, som måden man overlever på i en tid med nationalistisk hysteri i de Kreml-styrede medier og politiske og apolitiske hate crimes. I så henseende er Zubovs egen historie – hans 'eksperiment på sig selv' illustrativ.

Han fik officiel status som forræder efter, at han i avisen *Vedomosti* 1. marts 2014 beskrev Putins igangværende erobring af Krim som et strategisk fejlgreb i klasse med Hitlers ublodige *Anschluss* og erobring af Sudeterlandet i 1938. Zubov blev fyret fra sit professorat på prestigeelevet instituttet MGIMO som beskrevet af ovennævnte Yoffa.

Zubovs skæbne er ikke et isoleret tilfælde, men afspejler en totalitær, ny-stalinistisk hovedstrømning i vore dages Rusland. Hvor Stalin bekæmpede folkefjender, spioner og trotskister, bekæmper Putin udenlandsk med-finansierede NGO'er, indbildte anstiftere af farve-revolution i CIA's og Clintons sold; medborgere, som han i 2005 fordømte som 'sjakaler'.

Følgelig har den partipolitisk organiserede opposition for en stor del opgivet ævred. Situationen minder om et af Neumanns nøgle-eksempler på, hvor hul den russiske stat altid har været. Nemlig den gang zarismens civile og militære top opgav at tale den dumstædige zar Nikolaj 2. til fornuft i tiden op til første verdenskrig. Resten er historie ...

Ingen postmoderne værdier

Endnu tungere ligger det naturligvis med postmoderne værdier som tolerance over for seksuelle minoriteter i Rusland. Para-

doksalt nok har feminismen og feministiske værdier trange kår, selv om Sovjetunionen, hvad angår kvinders deltagelse på arbejdsmarkedet, var i pagt med tiden.

Kvinder i den erhvervsaktive alder udgør en større befolkningsgruppe end mændene. Mange er højtuddannede, nogle er knaldygtige iværksættere, men det er ikke dem, der sidder på magten. Rusland forbliver styret af en alfahan – Putin. Han bekender sig til reaktionære forbilleder som Ivan Iljin eller geopolitiske, fascistoide mystikere som Lev Gumiljov.

Ruslands magthavere bekæmper i dag indædt de liberale værdier og principper, der vandt indpas med den sidste sovjetiske leder Gorbatsjovs kuldsejlede forsøg på at reformere Sovjetunionen. I Kreml hersker ligefrem den opfattelse, at Vestens liberale værdier indgik i en nøje planlagt hybridkrig, der skulle bringe Sovjetunionen til fald.

I kølvandet på Anden Verdenskrig blev stærke institutioner både indadtil og udadtil en ny liberal kerneværdi – tænk bare på oprettelsen af FN, forløberne for vore dages EU samt Europarådet. Sidstnævnte er den mest liberale internationale organisation, som verden endnu har set i kraft af dens fokus på individets retsstilling over for statsmagten. Karakteristisk nok vedtog Rusland sidste år i december en lov, der hindrer internationale retlige normer og domme fra den Europæiske Menneskeretsdomstol i at blive effektueret i Rusland. Det vil flytte yderligere magt over til landets eneste stærke institution, nemlig statsmagten.

Det ekstra betænkelige i den udvikling er, at Rusland samtidig har udviklet sig i retning af en såkaldt kontraspionage-stat, dvs. en stat, hvor der ikke er overopsyn med de hemmelige tjenester. Spionageanalytikeren J. Michael Waller har beskrevet Putins mentale kontraspionage-univers, og kun han kan som præsident kræve spionerne til regnskab. Magtstrukturen minder om dengang, den sovjetiske chef for KGB Andropov trak i trådene på bekostning af såvel partiet som militæret.

◁ Kremles demonstrative magt-anvendelse kan delvis skyldes det faktum, at Rusland indadtil ikke hænger godt sammen, men tværtimod præges af stærke regionale identiteter, måske endda voksende regionalisme og skjult illoyalitet.

Regionale identiteter

Imidlertid skal man være opmærksom på, at der er en art saglig begrundelse for Putins maniske, ja rent ud aggressive stats- og nationsdannelse med tanke på den militært udadreagerende adfærd i Ukraine og Syrien. Kremles demonstrative magtanvendelse kan delvis skyldes det faktum, at Rusland indadtil ikke hænger godt sammen, men tværtimod præges af stærke regionale identiteter, måske endda voksende regionalisme og skjult illoyalitet.

En af de første, der markerede sig internationalt med forskning i denne oversete russiske virkelighed, var svenskeren Bo Pettersson i bogen *National Self-Images and Regional Identities in Russia*. Hans dybdegående interviews viser en sammenhæng mellem den politiske splittelse i Rusland, kontraspionage-statens overdrevne jagt på indre trusler mod regimet

og så den regionalisme, som de to nævnte tendenser fremkalder som modtræk i en samlet Bermuda-trekant, der hindrer dannelsen af en identitet som borger i Rusland.

Nyere forskning af Petrozavodsk-historikeren Elena Tsumarova synes at godtgøre, at de regionale identiteter er i så hastig fremmarch, at de overhaler den overordnede russisk-nationale identitetsdannelse. I august 2013 søsatte Kreml et program for, hvordan nationens enhed skulle styrkes gennem en parallel styrkelse af den regionale mangfoldighed. Sådant set en klog og logisk balancegang for et enormt rige som den Russiske Føderation. Men problemet er, påpeger Tsumarova, at Kreml i praksis svigter regionerne og slet ikke yder sit. Før Ukraine-krisen brød ud og forværrede Ruslands økonomi, var Kreml allerede slået ind på at tørre sine budgetproblemer af på regionerne ved at brandbeskatte dem, påpegede det amerikanske halvprivate efterretningsfirma Stratfor dengang. Her lever Kreml højt på, at vestlige journalister sjældent bevæger sig uden for hovedstaden og ser nærmere på 'udkants-Rusland'.

I tider som disse, hvor nabolandet Kina vokser sig stort og mægtigt, lægger Kremles kyniske fordelingspolitik gift ud for samhørigheden med resten af Rusland. Det gælder naturligt nok Sibirien, fremgår det af et dramatisk bidrag af Andrei Piontkovsky for Jamestown Foundation i serien *Russia in Decline*.

Nikolay Petrov mener sammesteds, at Putins brutale topstyring af regionerne har forårsaget forvaltningsmæssig 'ørkendannelse' i både center og periferi samt ødelagt Ruslands menneskelige ressourcer og sociale kapital – dvs. tilliden mand og mand imellem. Den voksede ellers

At finde en holdbar balance mellem, hvad Kreml og folkestemningen i Rusland opfatter som legitime sikkerhedsinteresser og naturgivne indflydelsessfærer, og så hvad der udgør de baltiske og nordiske småstaters suverænitet og ret til sikkerhed er som at løse cirkelns kvadratur.

under Putins første år ved magten, hævder Petrov.

Førnævnte Stratfor har for nylig tilsvarende beskrevet den hjerneflugt, der rammer Rusland i disse år som en særskilt forfaldshistorie. I 2015 udvandrede 350.000 statsborgere fra Rusland eller ti gange så mange som i 2005. Det er typisk Ruslands dygtigste læger, ingeniører og andre specialister, der forsvinder. Kun lavt kvalificeret arbejdskraft fra Ruslands muslimske nabolande fylder i indrejsestatistikken, hvad der yderligere slider på den tynde fernis af alrussisk statslig og national samhørighed. Det gælder uanset, at mange muslimer ifølge Stratfor har nemt ved at tage den russiske nationalisme til sig.

Summa summarum er der megen indenrigspolitisk logik bag Ruslands nye ideologiske felttog mod Vesten. En defensivt begrundet offensiv kan man sige.

Ruslands stormagtsidentitet

Ruslands svage nationale sammenhold parret med landets enorme udstrækning kan på samme måde ses som forklaring på, at Putin og andre beslutningstagere højlydt proklamerer Ruslands forudbestemmelse som stormagt: "Russia is doomed to be a great power" som landets første udenrigsminister, Kozyrev, sagde.

Ruslands internationale optræden i rol-

len som stormagt giver Kreml prestige både på ude- og hjemmebane og gavner nationalfølelsen på tværs af geografiske og politiske skel. Men det faktum, at stormagtsværdigheden af russerne betragtes som en indiskutabel kerneværdi, gør jo, at den russiske selvforståelse og hensynet til sikkerheden i et Europa befolket af mestendels små stater må kolliderer. At finde en holdbar balance mellem hvad Kreml og folkestemningen i Rusland opfatter som legitime sikkerhedsinteresser og naturgivne indflydelsessfærer, og så hvad der udgør de baltiske og nordiske småstaters suverænitet og ret til sikkerhed, er som at løse cirkelns kvadratur. Her er vi i Vesten for det meste tvunget til at vælge og prioritere og vedgå os, hvad vi vælger at prioritere.

Om Rusland og russerne har nogen sagt, at lige så vidunderlig den enkelte russer er, når man er blevet personlig ven med ham eller hende, lige så livsfarlig er Rusland at have som nabo. Sikkerhedsproblemet har at gøre med den såkaldte *derzjavnost* eller stormagtskult, der hersker i Rusland i form af utidssvarende forestillinger om privilegier og særrettigheder. Med den australske forsker Bobo Los ord "an outdated sense of entitlement" (se min boganmeldelse af hans *Russia and the New World Disorder* i næste nummer af *Udenrigs*).

Ikke, at der hersker enighed om, hvad man skal lægge i begrebet stormagt. Der har vitterlig været en udvikling over tid, idet fortidens stormagter skaltede og valtede med småstaterne. Det bedste, man i 1800-tallet kunne håbe på, var en såkaldt stormagtskoncert – en vis fred og fordragelighed stormagterne imellem som garanti mod verdenskrig. Som påpeget af førnævnte Neumann praktiserer de euro-

pæriske stormagter i dag en helt anden stormagtsidentitet byggende på EU-integration og et stærkt civilt samfund. Her er Tyskland skoleeksemplet, der legemliggør det modsatte af den russiske stormagt.

Hertil kommer Los nøgleargument imod den russiske stormagtskult. Nemlig, at man i Rusland er blind for, hvordan magten har flyttet sig fra stormagter og stater til ikke-statslige aktører. Det får Kreml til bestandigt at fejllæse, hvad der foregår, og præcis dét truer med at gøre Rusland selv til taber i globaliseringen, skriver Lo.

Det, der derudover gør Rusland farlig for omverdenen, er den nutidige russiske dolkestødslegende om Vestens svigt af Rusland, da først den kolde krig hørte op. Putin gav udtryk for den i den berømte tale af 18. marts 2014. Hans officielle begrundelse for annekteringen af Krim brugte dette billede: "Man kan presse en fjeder i bund op til dens grænse, og så slår den voldsomt tilbage."

Vestens svigt dukker op hos meningsdanneren Sergej Karaganov i *Izvestija* 21. april 2016 i en artikel, der oversat har titlen 'New ideological struggle'. Her beskyldes EU for at have fortsat Washingtons udelukkelse af Rusland med "en Weimar-politik iført fløjlshandsker" eksemplificeret ved, at Rusland blev nægtet visumfri indrejse til EU's Schengen-område.

Hans pointer er en blanding af halve og hele sandheder, idet ingen i USA kunne drømme om ikke straks i 1991 at lade Rusland få Sovjetunionens faste plads i FN's Sikkerhedsråd med den vetoret, der er det altafgørende privilegium som stormagt i vore dage. Skulle man nævne en, der gik over stregen i sine skrivelser i 1990'erne, er der Zbigniew K. Brzezinski. Han omgærdes med frygt og ærefrygt

som geopolitisk orakel i Rusland, idet ekstremisten Aleksandr Dugin er en stor fan af ham.

Hvad Ruslands udelukkelse fra Europa angår, valgte Europarådet at optage Rusland midt under den blodige Tjetjenienkrig for at anerkende fremskridtene i den politiske udvikling i Rusland og hjælpe menneskerettighederne lidt mere på vej. G7-magterne optog Rusland i deres kreds i 1997, ikke Kina, trods Kinas økonomiske fremgang, ligesom EU og USA tidligt anerkendte Rusland som en fungerende markedsøkonomi, ikke Kina.

Karaganov har naturligvis fat i noget, når han skriver, at Vesten beruset af sejren i den kolde krig gav sig til at pådutte andre lande sine værdier med militær magt. Hans gode eksempel på det er Irakkrigen i 2003, hvorimod krigen mod al Qaeda og Taleban i Afghanistan var en mærkesag selv for Putin, hvad Karaganov fortier. Eksemplet Libyen skal løfte Karaganovs konklusion – at hele Det Arabiske Forår hvilede på støtte fra Vesten og selvfølgelig endte i krig og kaos. Her antyder Karaganov den *groupthink*, der hersker i Ruslands politiske og militære top og kendes som Gerasimov-doktrinen. Den gør det til Vestens strategi at opildne farverevolutioner rundt omkring gennem hybridkrig – det begreb for fordækt krigsførelse, der blev kendt gennem 'de små grønne mænd', der erobrede Krim.

Karaganov fordømmer Vestens svigt af kristne værdier til fordel for pseudo-værdier som pragmatisme, forbrugerisme, demokrati, menneskerettigheder og love. Gold forbrugerisme er der mere af i Rusland end herovre i EU at dømme efter den enorme korrupsion derovre. Korrupsionen afslører Ruslands åbenlyse problemer med lovlydigheden, som den forrige, ju-

Karaganov fordømmer Vestens svigt af kristne værdier til fordel for pseudo-værdier som pragmatisme, forbrugerisme, demokrati, menneskerettigheder og love. Gold forbrugerisme er der mere af i Rusland end herovre i EU at dømme efter den enorme korruption derovre.

ridisk skolede præsident Medvedev kaldte *retsnihilisme*. Med det udtryk ville han bøje i neon, at fraværet af en retsstat er en forbandelse, stik modsat hvad Karaganov vil have os til at tro.

Blød magt på russisk

Karaganovs budskab om ideologisk magtkamp mellem det liberale Vesten og Rusland er faktisk en koldkrigererklæring.

Den sovjetiske formel for fred under den kolde krig var jo fredelig sameksistens plus ideologisk konflikt. Han bruger det liberale nøglebegreb blød magt om det, han mener, er Ruslands styrke: dets statsbårne værdier såsom national værdighed og mod samt andre romantiske slagord, der næppe afspejler den russiske virkelighed jævnfør alt det ovenfor beskrevne.

Hertil kommer, som argumenteret af den britiske Ruslandskender James Sherr i en fin lille bog fra 2013, at i den russiske forståelse af *soft power* bliver det til *soft coercion* – blød tvang. Når Putin tager ordet i sin mund, misforstår han tydeligvis blød magt ved at betragte det som et af statens magtpolitiske instrumenter.

Heri har man noget af forklaringen på, at Kreml har det med at tillægge Vesten, i særdeleshed USA og dets hemmelige tjenester, magiske evner på udebane – for har man ikke den indflydelsesrige liberale politolog Joseph S. Nyes ord for, hvor enestående megen blød magt, USA besidder? Atter et eksempel på halve sandheder, der ender som misforståelser, som det grundlag, Kreml træffer beslutninger på.

Sherr beskriver indgående de mere el-

ler mindre subversive politiske teknologier, der falder ind under hans *soft coercion* som den ene halvdel af Ruslands udenrigs- og sikkerhedspolitiske praksis. Den anden halvdel kalder han *hard diplomacy*. Han beskriver den russiske praksis med at udøve blød tvang fx gennem økonomiske fremstød, idet det ofte er umuligt at skelne mellem private og statslige interesser i den måde, hvorpå russiske virksomheder agerer. Skoleeksemplet er Gazprom og dets gaskrige mod Ukraine og andre naboer.

Sherr nævner i den forbindelse det herlige russiske udtryk *sjrejderizatsija*, der henviser til den fhv. tyske kansler Schröder og bruges, når vestlige toppolitikere kommer i lommen på Kreml. Ikke-økonomisk *soft coercion* er dog lige så vigtig. Sherr anser TV for Ruslands mest potente kulturvåben, især i det russisk-talende nabolag. Herved antyder han den informationskrig, som Rusland nu åbenlyst fører indadtil og udadtil ved hjælp af demagoger som Dmitrij Kiseljov.

Endnu mere lyssky er de russiske evner udi cyberangreb, hacking samt den økonomiske støtte til det europæiske EU-skeptiske højre såsom Frankrigs Front National. Det belaster den nye strømning af globaliseringsskepsis og populisme, selv om ingen kan tillade sig at fornægte de problemer, som populismen udspringer af.

Hvem vinder over hvem?

Den røde tråd i alt dette er en russisk magtpolitisk etik, som Lenin gav navnet *kto kogo*, der betyder 'hvem vinder over

hvem? Sloganet dukker op i mange analyser af Sovjetunionens og Ruslands strategiske kultur, fx Sherr (s. 14 i *Hard Diplomacy and Soft Coercion*) og Lo (s. 40 samt ss. 176-177 i *Russia and the New World Disorder*). Det betegner en politisk normalttilstand præget af indbyrdes mistillid, hvor alle kneb gælder.

I Sovjettiden betød *kto kogo* benhård klassekamp – udadtil i form af kold krig og anti-amerikanisme. Denne ydre side af sovjetisk politisk kultur er overvintret i Rusland som nøglen til at forstå dets politik over for Vesten – inklusive tyvens tro på, at hver mand stjæler. Lo kæder Lenins gamle nulsums-tilgang sammen med Sherr-begrebet *soft coercion* og med det gamle KGB-begreb for lyssky tiltag *aktivnye mery* (aktive foranstaltninger).

En anden pointe, der går igen i faglitteraturen om russisk sikkerhedspolitik er den, at Rusland lider under et belejningsyndrom (*osazhdjonnaja krepost*). Såvel *kto kogo*-logikken som forestillingen om at være under belejring bringer analysen tilbage til udgangspunktet: Zubov & Co.'s teori om Fæstningeriget, der led af sikkerhedsdilemmaer mand og mand imellem.

Det er blevet en mistrøstig, måske ligefrem skræmmende analyse af, hvad der egentlig karakteriserer Rusland. Landets værdier og hule stat bonner desværre ud som sikkerhedsproblemer for os andre. Cirkelns kvadratur var mit billede på det ret umulige i for alvor at forene russiske og øvrige europæiske sikkerhedshensyn. Optimister plejer at konkludere, at geografien tvinger os til at samarbejde med Rusland, og mon ikke der er fælles interesser at trække på i Arktis, Syrien, Iran og endnu mere kampen mod terror og Islamisk Stat? Delvis rigtigt, og listen kan udvides med klimaforandringerne som

endnu en tikkende bombe under Rusland, som med tiden kan tvinge russerne på andre tanker.

I virkeligheden er løsningen på problemet Rusland at gribe tilbage til den gamle Harmel-formel fra 1967. Den gjorde den kolde krigs forhold mellem NATO og Sovjetunionen til en dialektik mellem afskrækkelse og afspænding. (Se *SWP Comments*, April 2016, dvs. Claudia Majors og Jeffrey Rathkes oplæg til NATO-topmødet i Warszawa).

Vi skal analysere Rusland meget mere end vi plejer; vi skal have langt flere russiskkyndige sikkerhedspolitiske fagfolk osv. Men vi skal ikke gøre os illusioner om, at Rusland er på linje med os. Der er ikke garanti for gensidighed, hvis vi firer på de økonomiske sanktioner fra 2014. Den mest virksomme Ruslandpolitik er ofte den indirekte, som når man prøver at hjælpe og presse Ukraine til at reformere sig indefra eller blive bedre til selv at tage vare på sin sikkerhed. Eller fx EU's fremsynede energipolitiske tiltag.

‘Vi er forskellige’

For lige at resumere nogle af diagnoserne i analysen ovenfor, så lyder den russiske diagnose, som vi finder hos Karaganov, at Vesten hældte Rusland af brættet efter den kolde krig. Omvendt siger Neumann, at Rusland aldrig nogensinde i kvalitativ forstand er kommet op på brættet som en respektabel, ægte stormagt. Los diagnose lyder, at globaliseringen vitterlig vil vælte Rusland af brættet, hvis ikke Kreml tager sig sammen og får sig skilt sig af med den oldnordiske aktør- og stormagtsfikserede teori om international politik.

Alligevel bliver det Rusland i skikkelse af koldkrigeren Karaganov, der får det sidste ord. Det gør han, fordi han slutter sin

koldkrigserklæring af med formaninger om at få lukket ned for det gensidige nid og nag og leve med, at 'vi er forskellige'.

Karaganovs vision er, at europæerne bliver mere nationalistiske og russerne mere tolerante (læs: liberale), så parterne kan mødes på midten. I et senere interview til det tyske ugemagasin *Der Spiegel* (Politiken, 9. august) truer han Vesten med 'taktiske overraskelser'. "I skal vide, at vi er klogere, stærkere og mere målrettede". Men han slutter også her med, at "vi skal finde ud af, hvordan vi kan genskabe vores forbindelse". Budskabet minder altså om Harmel-formlen.

En endnu vægtigere grund til at slutte med Karaganov er, at lige netop han har offentliggjort en ovenud begejstret anmeldelse af Zubov & Co. i den officielle avis *Rossijskaja Gazeta*. Han roser Zubov & Co.'s værk som fantastisk. I stedet for bare at foreligge som dyr papirbog i to tunge bind bør det offentliggøres på internettet "så millioner af russere kan stifte bekendtskab med en anden historie, som et skridt på vejen hen i mod, at de bliver til et folk". Vel at mærke i liberal, Neumann-forstand, underforstår man her.

Karaganov lægger ikke skjul på, at værket vil provokere, men også skabe glæde. Det rehabiliterer millioner af russere, der omkom eller flygtede fra 'det forbandede 20. årh.' i Rusland, hvor både Lenin, Stalin og Hitler hærgede. Ofrene var de hvide i borgerkrigen under Lenin, monarkisterne, de liberale; demokrater (fx socialde-

mokrater), bønder plus mange af Ruslands mest kreative mennesker.

Kommunisterne får hvad de har fortjent, men – tilføjer Karaganov – alle dem, der overlevede myrderierne, bør skamme sig. Terroren under bolsjevikkerne og senere nazisterne i det vestlige Sovjetunionen handlede om russere, der prisgav andre russere. Præcis det moralske vikingetidsdrama og sociologiske grundtema, der åbner Zubov & Co.'s historieskrivning om katastrofen 1917-1954. Med andre ord det kuede civilsamfund, der alt for let blev medskyldigt.

Det saglige i værket ligger ifølge Karaganov dels i forfatter-kollektivets kristne grundsyn på selve katastrofen, dels i den glæde, der emmer fra deres personalia om med rette berømte landsmænd og kvinder – der er mange portrætfotos på de to binds forside – digtere, ingeniører og dem, der stod for en åndelig vækkelse. Karaganovs budskab er, at Zubov & Co. tager tråden op fra Solsjenitsyns nødvendige *Vergangenheitsbewältigung*.

Så trods det imperialistiske og nystalinistiske vanvid, der hærger Rusland som politisk krisestyringsteknologi, er det korte liberale tideerhverv omkring 1990 ikke gået sporeløst hen over det gigantiske rige og dets meningsdannere. Også en anden russisk meningsdanner, Andrej Kortunov, går åbent i dialog med den liberale verdensorden (se hans bidrag i *Udenrigs*).

○ ○ ○

Donald Trump og opgøret om det liberale USA

Af Annegrethe Rasmussen

Trump har fra starten læst store dele af vælgerens ønske om et opgør også med den republikanske dogmatik og har på intet tidspunkt følt sig bundet af det republikanske partis traditionelle tilslutning til liberale værdier som globalisering, diversitet og multikulturalisme. Hans budskaber om at lukke grænserne for ulovlig indvandring og frihandel, gøre USA rig igen og genskabe de vellønnede job virker tiltrækkende på omkring to tredjedele af amerikanerne, der er enige i, at ‘vi ikke skal tænke så meget i international sammenhæng, men koncentrere os mere om vores egne nationale problemer’. Den følelse i vælgerhavet vil bestå – uanset om det bliver Donald Trump eller Hillary Clinton, der flytter ind i Det Hvide Hus i januar 2017.

Der var som bekendt en gang i 1990’erne, hvor man i USA – og i store dele af Europa – diskuterede den nye verdensorden med et udgangspunkt om, at historien var et lukket kapitel; de ideologiske kampe var

endelig overstået med slutningen på den kolde krig. Både kommunismen og fascismen var havnet i den globale skraldespand og spørgsmålet for Amerika handlede groft sagt mest om, hvor meget og i hvilket tempo man skulle hjælpe resten af verden med at blive mere demokratisk og markedsøkonomisk på en gang.

Her fandtes adskillige skoler. De mest højtråbende og dem, der fik mest opmærksomhed, var utvivlsomt dem, der med verdens stærkeste militær i ryggen var ivrige efter at få udbredt den liberale verdensorden hurtigst muligt.

Og helt frem til slutningen af 2008 og de første par år i præsident Obamas regeringsperiode kunne man fremanalysere en ofte enig og uheldig alliance af neokonservative *hardliners* på den ene side og stålsatte venstreorienterede på den anden. De førstnævnte med hele tankegangen om amerikansk ‘exceptionalisme’ i baghovedet, USA som den særligt udvalgte nation med en global demokratisk forpligtelse – ekkoet fra Reagans ord om ‘the shining city on the hill’ havde opbakning i store

Annegrethe Rasmussen har været korrespondent i Washington DC siden 2008. Hun er chefredaktør for Point of View International og Senior Media Correspondent for KommunikationsForum.

Det følger heraf, at forestillingen om en fortsat globalisering med gevinster til både toppen og bunden af samfundene med en fortsat tilslutning til det liberale projekt – demokrati og markedsøkonomi – p.t. også lider af alvorlig iltmangel og muligvis ikke står til at redde.

dele af det republikanske parti, mens venstrefløjen hos Demokraterne og i en række NGO'er sukkede efter at befri alverdens undertrykte minoriteter og særligt at få kvinder og piger i skole samt at få forbedret sundhedsforholdene for børnefamilier.

Alliancen ledte til bemærkelsesværdige konstellationer i amerikansk politik, hvor eksempelvis den daværende førstedame Laura Bush kunne hyldes i alverdens progressive medier, uagtet at hendes mand, præsident George W. Bush, ikke just var populær på den amerikanske venstrefløj eller i det demokratiske parti. Men den daværende førstedame fejrede triumfer som bannerfører for Afghanistans udsatte og undertrykte piger og kvinder, fordi lige præcis her – i ønsket om det, der på engelsk kaldes for *nation building* – kunne fløjene mødes.

Imens var de andre – som oftest samlet i et parlamentarisk flertal af såkaldte 'realister' eller bare realpolitikere 'inde på midten' i begge partier på lange stræk tavse. Og USA kastede sig ud i at reformere verden (hvis man ville være venlig) eller på 'nye imperialistiske eventyr' (hvis man var kritisk og venstreorienteret) eller såkaldt 'imperial overstretch' (hvis man nok holdt af USA men ikke fandt projektet om at overføre demokrati og menneskerettigheder til resten af verden, især til lande, der ikke havde nogen egne historiske erfaringer at gøre godt med, realistisk).

Forsøgene var mange – kritikken udbredt. Jeg husker et møde om situationen i Afghanistan i 2009, hvor jeg stillede et

spørgsmål til den daværende særlige udsending Richard Holbrooke om situationen netop for kvinderne i Afghanistan ved udsigten til, at de vestelige tropper påbegyndte tilbagetrækningen fra det krigshærgede land. "We won't ever get to Denmark," snerrede ikke Holbrooke men hans talsmand ironisk. Og så var den debat lukket. Langsomt men sikkert – også under præsident Obamas forsigtige og kalkulerede udenrigspolitik – trak amerikanerne sig noget tilbage fra det globale liberale (og idealistiske) projekt om at opbygge demokratiske, liberale retsstater i lande, hvor kulturen og historien ikke gjorde fundamentet for en opbygning af sådanne strukturer 'fra oven' gunstig.

Det liberale dannelsesprojekts fallit

I dag er det ikke urimeligt at konkludere – selv uden et længere skoleridt om situationen i Mellemøsten samt store dele af Asien – at den optimistiske, globaliserede, markedsøkonomiske optimisme eller det politiske liberale dannelsesprojekt er slået fejl. Og ikke nok med det; de to søjler, som hele den liberale vestlige orden hviler på, EU og NATO, er om ikke vaklende så i hvert fald mere svækkede end på noget andet tidspunkt siden afslutningen af Anden Verdenskrig.

Det følger heraf, at forestillingen om en fortsat globalisering med gevinster til både toppen og bunden af samfundene med en fortsat tilslutning til det liberale projekt – demokrati og markedsøkonomi – p.t. også lider af alvorlig iltmangel og muligvis ikke står til at redde; ihukom-

mende at termen 'liberal' i USA bruges som synonym for både 'venstreorienteret', 'frisindet' og 'progressiv' og ikke kun 'kapitalistisk' som ordet uheldigvis synes at være degraderet til på dansk.

Roger Cohen – forfatter, klummeskriver, mangeårig korrespondent og udenrigsredaktør ved *New York Times* og en af den amerikanske medieverdens dygtigste analytikere af amerikansk og europæisk politik – udtrykte det således i en klumme i sin avis i juni 2016:

“The foundations of the postwar world born from the rubble of Berlin are trembling. The old is dying, the new too inchoate to decipher. The politics of America mystify the world ... NATO and the European Union ... cemented the United States as a European power. They fashioned European security and prosperity through unity. Now NATO and the EU are questioned, even ridiculed. Forces of disintegration are on the march.”

I en analyse fra 'The Global Agenda Council on the United States', der blev afleveret som et white paper ved dette års World Economic Forum i Davos med titlen 'Strengthening the Liberal World Order', drog forfatterne, med den kendte analytiker Robert Kagan fra The Brookings Institution i spidsen, denne konklusion:

“The liberal world order that has been in place since 1945 is showing signs of deterioration. ... the tenuousness of the international consensus on free trade and multilateral economic institutions – all these combine to put this order at risk.”

Kagan & co. konkluderer at der ikke findes én løsning, men at USA's rolle forbliver afgørende, som 'den liberale verdensordens principielle skaber over de sidste 70 år', og at det fortsat er i Amerikas interesse at forsvare denne orden.

Fænomenet Donald Trump

Just her løber vi i den grad ind i problemer. For intet steds – måske med undtagelse af Brexit – ses projektets problemer illustreret mere tydeligt lige nu end i fænomenet Donald Trump. At kalde den republikanske præsidentkandidat for et 'fænomen' synes passende. Ikke kun fordi han mod alle odds og til samtlige amerikanske æggehoveders forbløffelse vandt sit partis nominering. Men fordi han vandt, ikke på grund af men på trods af at han satte sig op imod en række af sit eget partis grundprincipper.

For uanset om man mener, at Republikanerne ligger som de har ret (store dele af den amerikanske venstrefløj ser Trump som den logiske fortsættelse af Teapartybevægelsen og en højredrejning af partiet, som den mere moderate ledelse ikke har ønsket eller været i stand til at dæmme op for) og således har 'fortjent' deres kandidat, så viser en simpel gennemgang af fakta, at Trump ikke kan siges at være Republikaner i klassisk forstand.

Trump har hen over de seneste 30 år været registreret både som erklæret republikaner, som 'uafhængig' (Independent), som tilhænger af Det Demokratiske Parti samt haft en periode, hvor han flere gange til amerikanske medier udtalte, at han 'ikke ønsker at lade mig registrere som tilhørende noget politisk parti', inden han for nogle år siden endte hos Republikanerne igen.

Det er velkendt, at han har doneret penge til begge de to store partier (inklusive til Hillary Clintons kampagne for at blive valgt til Senatet for staten New York) og han har selv svaret på spørgsmål herom med den (plausible) forklaring, at han 'først og fremmest var erhvervsmand og her er det nødvendigt at komme godt ud af det med begge partier'.

Alt tyder på, at hans tilhængere netop holder af ikke kaos, men 'disruption' – opgøret mod det bestående, der i trumpisternes optik ikke kun handler om det sædvanlige oprør mod 'eliten i Washington', som de amerikanske vælgere er rituelt trætte af og altid ønsker hen hvor peberet gror.

Herudover er det klart, at Trump meget præcist har fulgt sin egen forretningsplan ved valget – og den ligner ikke den republikanske drejebog. En af Trumps rivaler, Floridas tidligere guvernør Jeb Bush, har kaldt Trump for 'kaoskandidaten', og kaos er da også betegnende for det postyr, der har omgivet ham lige siden han annoncerede sit kandidatur i sommeren 2015.

Alt tyder på, at hans tilhængere netop holder af ikke kaos, men 'disruption' – opgøret mod det bestående, der i trumpisternes optik ikke kun handler om det sædvanlige oprør mod 'eliten i Washington', som de amerikanske vælgere er rituelt trætte af og altid ønsker hen hvor peberet gror. Nej – den tidligere reality star læste, som den suveræne entertainer han vitterlig er, korrekt fra starten store dele af vælgernes ønske om et opgør også med den republikanske dogmatik, og derfor har han på intet tidspunkt følt sig bundet af det republikanske partis traditionelle tilslutning til en række liberale kerneområder.

Budskabet er antiglobalisering

Et eksempel herpå er frihandel. Det har partiet altid stået som garant for, men alt tyder på, at de republikanske vælgere ikke nærer nogen speciel kærlighed til frihandel. Igen kan man citere Roger Cohen, hvis foragt for Trump skinnede igennem, da han i slutningen af august i *New York Times* beskrev mødet mellem tidligere

UKIP-leder Nigel Farage – en af chefarkitekterne bag Brexit – og Trump ved et vælgermøde i Mississippi.

"Mr. Make-America-Great-Again stood shoulder to shoulder with Mr. Brexit to make the point that, on both sides of the Atlantic, the same disruptive movements aim to break the free-trade, pro-globalization neoliberal consensus that has held sway in the West for at least a quarter-century. 'Folks, the message is clear,' Farage told the people of Mississippi in his plummy accent. 'The parallels are there. There are millions of ordinary Americans who have been let down, who have had a bad time, who feel the political class in Washington is detached from them, who feel so many of their representatives are politically correct parts of that liberal media elite.' He continued, 'You can go out, you can beat the pollsters, you can beat the commentators, you can beat Washington.'"

Trump's overordnede budskab – i det omfang han har et – kan opfanges i ét ord: 'anti-globalisering'. Han mener – i øvrigt lige som sin populistiske tvilling på venstrefløjen, Bernie Sanders – at USA's arbejderklasse er blevet ofret til fordel for de store firmaer, som har udflyttet gode amerikanske job, som derefter er forsvundet. Dertil kommer, at den ulovlige indvandring har lagt pres på løndannelsen og dermed også har forøget arbejdsløsheden.

Den traditionelle republikanske lære om, at frihandel skaber arbejdspladser, er hos Trump erstattet af modstand mod alle frihandelsaftaler inklusive TPP og TTIP. Hvad angår den nordamerikanske frihandelsaftale, NAFTA, mener han, at den har eksporteret amerikanske arbejdspladser til Mexico – til stort raseri fra bl.a. det ameri-

kanske handelskammer. Og indvendingen om, at det i virkeligheden ikke er frihandel og indvandring, men automatisering og udviklingen af ny teknologi, der har medført erosionen af gode (gammeldags) arbejdspladser i såvel fremstillingsindustrien som i landbruget, ignorerer han.

America first

Hvad skal man så gøre i stedet? Trump foreslår, at amerikanske selskaber bør være forpligtet til at investere deres likvide reserver i USA, og han har truet Kina med en 45 pct. importtold. Den republikanske kandidat vil med andre ord erstatte globaliseringen med en kombination af protektionisme og økonomisk nationalisme. Budskabet er: 'America First' eller, som hans overordnede kampagneslogan siger: 'Make America Great Again'.

Og motoren bag denne forandring – og bag den valgsejr, han ønsker sig – er naturligvis derfor også den forsømte, hvide arbejderklasse og lavere middelklasse. Hvis man ser bort fra det 'tekniske problem', at denne gruppe ikke er stor nok til, at man kan vinde et præsidentvalg alene med opbakning herfra, har Trump til gengæld en pointe. Denne gruppe vælgere føler sig efter alt at dømme ægte presset, deres realløn har været faldende gennem 30 år og uligheden i USA er beviseligt samtidig forøget.

Med Trumps ankomst på den politiske scene har den hvide arbejdermand fundet sin politiske helt og tag ikke fejl: Det er denne gruppe, som afgjorde det republikanske primærvalg til fordel for byggematadoren. Når han siger, at Clinton – og den gamle republikanske partiledelse – kun tænker på Wall Street og de rigeste amerikanere, lyder han ikke som en traditionel konservativ. Men det er med vilje.

Trump og immigranterne

Ud over frihandel har Trump som nævnt også modsat sig et andet liberalt kerneprincip, der har været afgørende for tilblivelsen af USA som nation: indvandring.

Med Trumps ankomst på den politiske scene har den hvide arbejdermand fundet sin politiske helt og tag ikke fejl: Det er denne gruppe, som afgjorde det republikanske primærvalg til fordel for byggematadoren.

Det synes måske ikke opsigtvækkende set med danske briller, vi har selv mindst én ophidset og principiel udlændingedebat om måneden. Mange danskere mener måske at Trumps budskaber blot minder om tonerne fra både DF, regeringen og Socialdemokraterne. Ja, faktisk kunne dette måske set fra Danmark være noget af det mest 'normale' ved den republikanske kandidat.

Men hvis man læser Trump sådan, går man imidlertid forkert i byen. For USA er ikke Europa, minder ikke om Europa og har først og fremmest en radikalt anderledes historie end Europa når det gælder immigration, samt en anden fremherskende indstilling. Gentagne meningsmålinger viser en solid overvægt af amerikanere, der mener, at indvandring er 'godt for et land'.

Men ud over at være en indvandrer-nation set med historiske briller, har det moderne USA også en demografi, hvor et betydeligt antal vælgere selv er indvandrere og på ingen måde identificerer sig med den retorik, Trump har benyttet sig af over for især Mexico, men også over for indvandring i det hele taget.

Tørre fakta viser desuden, at man ikke kan blive præsident i USA uden en til-

slutning på over 40 pct. fra de spansk-talende vælgere. Sidst det lykkedes for Republikanerne var da George W. Bush blev genvalgt i 2004 med tilslutning fra 44 procent af USA's latinoer. Pt. ligger Donald Trump på en tilslutning mellem 10-15 pct. (til sammenligning ligger Hillary Clintons tilslutning blandt spansk-talende vælgere på ca. 75-80 procent). Hvad der er endnu mere markant er, at over 80 pct. af denne vælgergruppe tilkendegiver, at de har et 'negativt indtryk' af den republikanske kandidat.

Trump har – som de fleste danskere med interesse for amerikansk politik vil vide – lovet at bygge en mur mellem Mexico og USA, som "mexicanerne skal betale for – de ved det bare ikke endnu," som han påtaget muntert udtalte, efter han onsdag den 31. august 2016 var på lynbesøg hos den mexicanske præsident før en stor tale om immigration i Phoenix, Arizona. Tilføjelsen var nødvendig, fordi præsident Enrique Peña Nieto efter mødet understregede, at han havde fortalt Trump, at Mexico under ingen omstændigheder agtede at betale for nogen mur – Trump havde sagt, at de to ikke diskuterede hvem der skulle betale for muren.

Herudover har den højtråbende rigmand også bebudet skabelsen af en egentlig 'deporteringsstyrke' af føderale politikfolk og embedsmænd, der skal sørge for, at samtlige anslåede 11 millioner udokumenterede indvandrere "rejser hjem til det land, de kom fra, hvorefter de kan søge om at indvandre på lovlig vis", som han sagde ved sin store immigrationstale den 31. august 2016.

Hertil skal man lægge Trumps nu herostratisk berømte udsagn om, at de illegale indvandrere, som strømmer ind i USA fra

Mexico er "voldtægtsmænd og narko-handlere – og nogle af dem, går jeg ud fra, er vel også gode mennesker".

Igen lyder den del af budskabet, der handler om, at illegale indvandrere bør rejse tilbage og søge om lovligt ophold gennem de korrekte kanaler ('selvdeportere' som Mitt Romney blev til grin for at sige i 2012 – Trump siger faktisk det samme) muligvis ikke særlig radikalt i danske øren. Men den amerikanske diskurs om at skabe 'veje til statsborgerskab' handler ikke om at deportere en betydelig del af arbejdsstyrken – den samlede amerikanske arbejdsstyrke anslås at ligge på 157 millioner mennesker – og slet ikke en, der ville få store dele af supermagtens serviceøkonomi til at brase sammen. Den amerikanske udlændingepolitik handler om at finde et kompromis, der vil skabe en mulighed for de anslået 11-18 millioner mennesker, der er i landet, og bidrage til det.

Derudover er der en solid opbakning i den brede befolkning til at finde en løsning for de indvandrere, der er i landet uden papirer, men som arbejder, har børn, der er født i USA, og som ikke er kriminelle. Hvilket er det store flertal. Der har også været fortilfælde med amnesti, senest i 2000, og i alt har der været lovgivet om amnesti syv gange siden 1986, hvor Ronald Reagan underskrev 'the Immigration and Reform Control Act (IRCA)', der alene gav amnesti til 2,7 million mennesker, som på det tidspunkt opholdt sig ulovligt i USA.

Ny republikansk udenrigspolitik

Endelig har Trump også ændret den republikanske udenrigspolitik. En del af 'Make America Great Again' handler om at foretage sig mindre til fordel for resten af verden og kræve, at USA's allierede yder mere

Budskabet om at lukke grænserne for ulovlig indvandring og frihandel, gøre USA rig igen og genskabe de vellønnede job virker eksempelvis tiltrækkende på omkring to tredjedele af amerikanerne, der er enige i, at 'vi ikke skal tænke så meget i international sammenhæng, men koncentrere os mere om vores egne nationale problemer'.

for at nyde godt af de sikkerhedspolitiske garantier, som verdens dominerende supermagt traditionelt har tilbudt sine alliancepartnere både i NATO og i Sydøstasien.

Konkret har Trump udpeget flere europæiske medlemmer af NATO samt Japan og Sydkorea, som eksempler på lande, der ifølge ham bør til lommerne. Meldingerne har ikke været specielt sammenhængende, men nok til at skabe betydelig nervøsitet blandt især de lande, der ligger tæt på Rusland og Kina. I vores del af verden vil det sige Polen og de tre baltiske lande, der har fulgt den russiske annektering af Krim-halvøen og de vedvarende militære øvelser vendt mod resten af Ukraine med betydelig bekymring.

Læg dertil, at Trump godt kunne tænke sig, siger han, at komme på bedre fod med præsident Putin i Rusland og intet har mod at føre 'samtaler med' den nordkoreanske diktator Kim Jong Un. Det er en linje, som har ført til dyb bekymring for en mulig militær konfrontation i det sydkinesiske hav.

De penge, som USA kunne spare på den aktive sikkerhedspolitik og alliancepartnerne, kunne Trump godt tænke sig at bruge til fx at investere i amerikansk infrastruktur og uddannelse. Den del af budskabet harmonerer med andre ord nøje med resten af hans politik.

Alt i alt markerer Trumpismen – som amerikanerne er begyndt at kalde hans ideologi – et radikalt brud med såvel

Amerikas stilling som hegemon i verden, som med den liberale ideologi om globalisering, diversitet og multikulturalisme, som USA historisk er bygget på. Trumps appeller til en presset hvid arbejderklasse kan næppe alene vinde valget for ham, men den åbne racisme og appellen til en økonomisk nationalisme og protektionisme har en vis genklang i den brede vælgerbefolkning, også blandt dem, der ikke vil stemme på den republikanske outsider. Budskabet om at lukke grænserne for ulovlig indvandring og frihandel, gøre USA rig igen og genskabe de vellønnede job virker eksempelvis tiltrækkende på omkring to tredjedele af amerikanerne, der er enige i, at 'vi ikke skal tænke så meget i international sammenhæng, men koncentrere os mere om vores egne nationale problemer'.

Den følelse i vælgerhavet vil bestå – uanset om det bliver Donald Trump eller Hillary Clinton, der flytter ind i Det Hvide Hus i januar 2017. Og det faktum er nok til, at enhver præsident eller politisk parti må tage bekymringerne om den ulighed, der er globaliseringens og det liberale demokratis skyggeside, alvorligt i fremtiden. Der kan udvikles politiske løsninger inden for rammerne af det liberale demokrati, men det kræver at den folkelige bekymring tages alvorligt – også når der ikke er valg.

Global jihad og den liberale verdensorden

Af Lars Erslev Andersen

USA har valgt at bekæmpe terrorisme militært bl.a. i form af store krige, der skulle lede til regimeskift i Irak og Afghanistan. George W. Bush begrundede de militære operationer med, at udbredelse af demokrati og etablering af en liberal verdensorden ville være det bedste værn mod terrorisme, men i det følgende argumenteres for, at den alvorligste trussel mod en liberal verdensorden er den måde, som liberale stater har valgt at føre krigen mod terror på.

På intet tidspunkt har global jihad udgjort en eksistentiel trussel mod de europæiske nationalstater, USA eller den liberale verdensorden: Hverken USA efter 9/11 eller Frankrig efter de voldsomme angreb i 2015 blev grundlæggende truet som suveræne stater.

Global jihad er asymmetrisk krigsførelse, der kan anrette stor skade og ulykke, men militært set ikke nedkæmpe suveræne stater.

Da *mujahidin* (hellige krigere) i 1980'erne havde succes med at presse Sovjetunionen til tilbagetrækning fra Afghanistan, var det kun muligt, fordi de havde massiv støtte fra Pakistan, Saudi-Arabien og USA i samklang. I sig selv er global

jihad således ikke en eksistentiel trussel mod hverken stater eller verdensorden. Reaktionen på global jihad og terrorisme har derimod vist sig at rokke grundlaget for såvel national som international liberal orden.

Færre krige, flere ofre

Antallet af traditionelle krige mellem stater er aftagende, hvorimod oprørskrige, borgerkrige og sekteriske konflikter fylder stadig mere i det globale billede af væbnede konflikter. Den tendens har gjort sig gældende siden afslutningen på Anden Verdenskrig. Ydermere kan den London-baserede tænketank Institute for International and Strategic Studies (IISS) konkludere, at det samlede antal væbnede konflikter er faldende, men med den foruroligende tilføjelse, at de bliver stadig mere voldsomme med flere ofre både i antal af døde og mængder af mennesker på flugt.

Navnlig konflikterne i Mellemøsten og Sydasiens springer i den sammenhæng i øjnene, især de voldsomme udviklinger i Libyen, på Afrikas Horn, Yemen, Afghanistan og Pakistan samt ikke mindst Irak og Syrien der har udspillet sig de seneste 15 år og især eskaleret efter Det Arabiske Forår i 2011.

Lars Erslev Andersen, seniorforsker ved DIIS og forfatter til en række artikler og bøger om bl.a. Mellemøsten og terrorisme.

Interne modsætninger mellem ideen om en liberal verdensorden og måden, hvorpå liberale stater med USA i spidsen har ført krigen mod terror, er en større trussel mod en liberal verdensorden end truslen fra transnationale og globale jihadister og terrorister.

I alle disse konflikter spiller jihadnetværk en væsentlig rolle, og i dem alle er vestlige stater med USA i spidsen involveret i at bekæmpe netværkene, hvilket, ud over de risici det indebærer for udstationerede soldater og vestlige interesser i konflikt zonerne, fører til trusler om terrorisme. Dertil kommer, at konflikterne har medført store flygtningestrømme både internt i landene, til nabolandene og i 2015 til Europa.

Efter 9/11 har USA valgt især at bekæmpe terrorisme militært; i form af store krige, der skulle lede til regimeskift i Irak og Afghanistan, dernæst i form af hemmelige operationer inklusive 'targeted killings' udført af droner eller specialstyrker, således som det skete, da Osama Bin Laden blev dræbt i maj 2011 i Pakistan.

Den militære indsats er blevet fulgt op af skærpet lovgivning og antiterrorisme-initiativer, herunder øget overvågning, begrænsninger i muligheden for at søge indsigt i administrationens forvaltning, kontrol med pengestrømme og bankinformationer, oprettelse af Department for Homeland Security til at koordinere indsatserne og reform af efterretningstjenesternes organisation.

De amerikanske militære regimeskift-operationer blev af George W. Bush-regeringen begrundet med, at udbredelse af demokrati og etablering af en liberal verdensorden baseret på international ret og internationale konventioner ville være det bedste værn mod terrorisme og med den tilføjelse, at USA forbeholdt sig retten til unilaterale operationer, herunder 'pre-emptive strikes' på suveræne stater, der-

som de udgjorde en trussel mod verdensordenen ved at give globale terrorister 'safe haven'.

Krigen mod terror

I det følgende vil det blive argumenteret for, at den mest alvorlige trussel mod udvikling af en liberal verdensorden er den måde, som liberale stater valgte at føre krigen mod terror på. Interne modsætninger mellem ideen om en liberal verdensorden og måden, hvorpå liberale stater med USA i spidsen har ført krigen mod terror, er en større trussel mod en liberal verdensorden end truslen fra transnationale og globale jihadister og terrorister.

Selv om der er oprørsgrupper, hvis medlemmer bekender sig til forskellige sekter inden for shiaislam, er det i helt overvejende grad sunnimuslimsk base-rede jihadnetværk med en politisk islamisk ideologi inspireret af den, vi kender fra al-Qaeda og Islamisk Stat, som Vesten har ført krig mod, siden terrorangrebene den 11. september 2001 mod Washington og New York udløste den amerikanske og vestligt støttede respons i form af 'krigen mod terror'.

I dag opererer militante sunnimuslimske jihadnetværk i Egypten, Tunesien, Libyen, Sahel, andre dele af Afrika herunder i Nigeria og på Afrikas Horn, på Den Arabiske Halvø, i Libanon, Syrien og Irak, i Afghanistan, Pakistan og ind i Sydøstasien samt Centralasien og Kaukasus. De har også udløbere til personer og netværk i Nordamerika og Europa, hvor de i stigende grad enten gennemfører terrorisme eller udgør trusler om terrorisme.

Selvom disse netværk opererer i regionale sammenhænge med lokale dagsordner ofte uden hverken organisatorisk sammenhæng eller i direkte kontakt med ledere i Islamisk Stat og al-Qaeda, bliver de både af de vestlige stater set på og ser sig selv som på den ene eller anden måde at være dele af det, der siden 9/11 er blevet betegnet som global jihad.

Dette gælder også, når det fx drejer sig om en person, der helt på egen hånd gennemfører en voldshandling i EU og først i sidste øjeblik sender en hyldest til Islamisk Stat og dedikerer sin voldshandling Kalifatet.

15 år efter at krigen mod terror alias krigen mod de sunnimuslimske globale jihadnetværk blev indledt i oktober 2001, er truslen fra disse netværk større end på noget tidligere tidspunkt. Hverken de amerikanske efterretningstjenester eller de europæiske vurderer truslen om store og komplicerede terrorangreb, som det der jævned World Trade Center med jorden i september 2001, som særlig stor; men derimod ser de en voksende risiko for mange mindre og mere primitivt udførte angreb med knive, økser, håndvåben, selvmordsbælter eller andre remedier som fx en lastbil, der drøner ind i en menneskemængde, sådan som det skete i Nice i juli 2016 og tidligere er sket i både Irak og Kina.

Disse mere primitivt gennemførte voldshandlinger kan imidlertid være temmelig blodige, og de skræmmer befolkningerne i de lande, hvori de finder sted, og tvinger regeringer til handling og anti-terror initiativer. Frankrig er som konsekvens af terrorismen i undtagelsestilstand og samtidig militært involveret i militær bekæmpelse af jihadnetværk i Sahel, Syrien og Irak.

Brudlinjekrige

Krige, der føres mellem etniske og religiøse grupper, betegnede den amerikanske professor i international politik Samuel P. Huntington i sin bog *Civilisationernes Sammenstød* som 'brudlinjekrige'.

Om disse krige fremhæver han, at alle i konflikten vil være tilbøjelige til "at være involveret i massakrer, terrorisme, voldtægt og tortur", præcis som verden har været vidne til i Irak, Syrien, Afghanistan, Libyen og i de andre konfliktzoner.

I sin analyse af brudlinjekrige fortsætter Huntington: "De er langvarige konflikter.

Når de foregår inden for stater, har de i gennemsnit varet seks gange længere end krige mellem stater. De handler om grundlæggende spørgsmål som gruppeidentitet og magt, og de er vanskelige at løse gennem forhandlinger og kompromis.

Når der opnås aftaler, bliver de ofte ikke støttet af alle parter på begge sider og holder normalt ikke længe. Brudlinjekrige starter og afbrydes hele tiden. De kan blusse op i omfattende vold og derefter ligge og ulme som en krig med lav intensitet eller knurrende utilfredshed, blot for at flamme igen".

Sådanne krige er også vanskelige at inddæmme og har derfor stor tendens til at sprede sig ved at involvere og mobilisere grupper og individer såvel i de såkaldte nærområder, dvs. lande der grænser op til krigen, og i de stater, der involverer sig i krigen. Det kan være i form af øget trussel om terrorisme fx fra grupper, der støtter Danmarks fjender i Syrien og Irak, og som Danmark er involveret i at bekrige.

I modsætning til krige mellem stater er brudlinjekrige således mere voldelige; de rummer betydelig større risiko for civile ofre, er svære at begrænse og mobiliserer

I modsætning til krige mellem stater er brudlinjekrige således mere voldelige; de rummer betydelig større risiko for civile ofre, er svære at begrænse og mobiliserer grupper og individer på tværs af grænser, undertiden ligefrem globalt.

grupper og individer på tværs af grænser, undertiden ligefrem globalt.

Brudlinjekrige udvikler sig, når centralmagten i et territorium mister kontrol eller ligefrem fjernes eller går i opløsning, som vi har set det i Afghanistan, Irak, Syrien, Yemen, Somalia, Libyen og Sahel-lande. Det indebærer, at der skal mere end nedkæmpelse af oprørsgrupper og jihadnetværk, politiske løsninger og forsoning til; der skal etableres en centralmagt, før orden og stabilitet kan genoprettes.

Som det ser ud nu, er der lange udsigter til, at det sker i de nævnte stater, der alle er fragmenterede i forskellige svage og sekteriske lokale og regionale magtcentre. Nedkæmpelse af Islamisk Stat i Syrien og Irak vil derfor ikke gøre en ende på brudlinjekrigene i Levanten, men som Huntington diagnosticerer sandsynligvis få dem til "at ulme som en krig med lav intensitet eller knurrende utilfredshed blot for at flamme op igen".

Kun få positive resultater

Krigen mod terror har efter 15 år ikke leveret mange gode og bæredygtige resultater om overhovedet nogen, men bidraget til at starte en række brudlinjekrige, der hærger Mellemøsten fra Libyen i vest til Afghanistan i øst og fra Syrien i nord til Yemen i syd, og som truer med at brede sig til en række nabolande og føre til terror i Europa og Nordamerika. Hertil kommer flygtningeproblemet.

Naturligvis er det ikke rigtigt at give krigen mod terror hele ansvaret for denne tragedie. Illegitime autoritære regimer i Mellemøsten har i høj grad befor-

dret fremvæksten af de sunnimuslimske jihadnetværk, hvis udvikling for alvor tog fart i 1970'erne med udviklingen i Egypten under Anwar Sadat, i 1980'erne med krigen i Afghanistan, i 1990'erne med borgerkrigen i Algeriet og den første Irakkrig (1991), i 00'erne med den anden Irakkrig (2003) samt i 10'erne med de autoritære regimers håndtering af Det Arabiske Forår efter 2011.

Vækstgrundlaget for global jihad er skabt af de autoritære regimer i Mellemøsten, Nordafrika og Sydasiens mangeårige militære indgriben i konflikterne har ført til spredning af jihadnetværkene i takt med, at antallet af brudlinjekrige er vokset.

Spørgsmålet, 'hvordan ikke-statslige transnationale aktører udfordrer nationalstater samt udviklingen af den liberale verdensorden' er således ikke helt enkelt at besvare, al den stund at fremvæksten af 'ikke-statslige transnationale aktører' er betinget og influeret af, hvordan såvel stater og nationalstater som den liberale verdensorden handler i forhold til dem.

Ikke-statslige transnationale aktørers indflydelse på den globale orden er vokset eksponentielt i takt med den stigende globalisering, hvor fx den ungarsk-britiske finansmand George Soros kan afsætte flere midler til at fremme liberale og demokratiske politiske tendenser i bestemte områder af Østeuropa end den amerikanske og britiske regering tilsammen.

Hvorvidt dette udfordrer eller snarere understøtter den liberale verdensorden kan diskuteres, men det er næppe relevant i nærværende sammenhæng, hvor

fokus er på transnationale bevægelser, der står bag politisk vold, oprørskrige og terrorisme. Her er der heller ikke tale om en homogen størrelse, men om grupperinger med vidt forskellige dagsordner fra højre- og venstreekstremisme til de allerede nævnte sunnimuslimske jihadnetværk. Vi vil her begrænse os til at fokusere på global jihad.

Vækstgrundlaget for global jihad er skabt af de autoritære regimer i Mellemøsten, Nordafrika og Sydasien, men USA's mangeårige militære indgriben i konflikterne har ført til spredning af jihadnetværkene i takt med, at antallet af brudlinjekrige er vokset.

Her er spørgsmålet imidlertid heller ikke så enkelt at besvare, akkurat fordi de globale jihadnetværk har spredt sig og er blevet involveret i stadig flere brudlinjekrige i takt med, at krigen mod terror har udspillet sig. Ganske vist ophørte den amerikanske præsident Barack Obama og britiske premiereminister David Cameron med at betegne krigen mod de sunnimuslimske jihadnetværk som krig mod terror, men ikke mindst Obama har i sin præsidentperiode faktisk intensiveret den ganske betydeligt.

Naturligvis kan der ikke påstås en simpel årsagssammenhæng mellem udvidelse af krigen mod terror og stigning i antal af brudlinjekrige, hvor sunnimuslimske jihadnetværk er involveret, fordi udviklingen selvfølgelig er langt mere kompleks. Men man kan heller ikke se bort fra, at der en sammenhæng.

Reaktionen på terrorisme

De to store terrorangreb i Frankrig mod Charlie Hebdo i januar 2015 og mod så-

kaldte bløde mål i Paris november 2015 bragte Frankrig i undtagelsestilstand, men på intet tidspunkt har landet været eksistentielt truet som suveræn stat, og faktisk kunne Frankrig i sommeren 2016 være vært for både europamesterskaber i fodbold og det årlige cykelløb Tour de France.

Det øgede sikkerhedsberedskab, undtagelsestilstanden og de mange antiterror-initiativer har utvivlsomt haft negativ indvirkning på liberal retssikkerhed og øget polariseringen mellem kritikere af muslimsk indvandring og de muslimske indvandrere, selvom Frankrig ret beset stadig må betegnes som et åbent og liberalt demokrati.

Også i USA medførte 9/11 betydelige angreb på retssikkerheden både i form af omfattende overvågning og aflytning af landets borgere, tilbageholdelse af tusindvis af muslimer uden retskendelse eller information til pårørende samt indskrænkninger i adgang til aktindsigt (som i Danmark).

I Danmark, navnlig efter terrorismen i Frankrig i 2015 og Krudttøndeangrebet og de fatale skyderier ved synagogen i Krystalgade i februar 2015, er der gennemført en række stramminger, der både har givet efterretningstjenester og politi større beføjelser samt ført til mere overvågning og kontrol samt lovgivning, der fx indskrænker ytringsfriheden.

Det diskuteres jævnligt blandt politikere og jurister om Danmark er gået for vidt i forhold til begrænsning af frihedsrettigheder og overvågning af privatlivet, men uanset om man finder tiltagene nødvendige eller er kritiske over for dem, er der stadigvæk stor politisk konsensus om, at Danmark fremdeles er et frit og liberalt samfund med generel høj retssikkerhed.

Ikke desto mindre kan man i Danmark

som i de øvrige europæiske stater og USA konstatere, at der er sket indskrænkninger i det liberale værdigrundlag begrundet i bekæmpelse af terrorisme og global jihad.

Den internationale retsorden

Ser man på den internationale retsorden er skredet i fortolkninger af en liberal verdensorden endnu tydeligere i relation til krigen mod terror, hvilket i dansk sammenhæng blev særdeles tydeligt i forbindelse med diskussionerne om, hvordan man skulle reagere på det syriske regimes anvendelse af kemiske våben over for de syriske oprørere i august 2013.

Selvom borgerkrigen i Syrien primært handlede om det syriske regimes brutale reaktion på hjemlige demonstrationer i forlængelse af Det Arabiske Forår og først på et senere tidspunkt blev influeret af sunnimuslimske jihadnetværk, er tilstedeværelsen af disse netværk i Syrien et direkte resultat af den krig mod Irak, der i 2003 blev indledt uden FN-mandat som led i krigen mod terror, og som indvarslede en international politik med anvendelse af militære operationer uden om FN.

Allerede i 2002 havde George W. Bush-regeringen med sin nationale sikkerhedsstrategi argumenteret for USA's og 'den frie verdens' legitime ret til at gennemføre såkaldte foregribende militære angreb uden om FN.

I første omgang fastholdt den danske statsminister Anders Fogh Rasmussen, at krigen i Irak var funderet i FN's sikkerhedsrådsresolutioner, men senere, i 2005, argumenterede Anders Fogh Rasmussen for, at det kan være nødvendigt at gå i krig uden et FN-mandat, hvilket mødte massiv kritik både fra oppositionen og fra Det Konservative Folkeparti, der var del af Fogh Rasmussens regering.

Selv om det amerikanske og danske synspunkt refererede til masseødelæggelsesvåben som begrundelse for sådanne krige uden om FN, var det klart befordret af den sikkerhedspolitiske tænkning, der udviklede sig i USA i forbindelse med reaktionen på 9/11 og krigen mod terror.

I 2013 udtalte den socialdemokratiske daværende formand for Udenrigspolitisk Nævn Mette Gjernskov, at "danskerne skal lige vænne sig til at gå i krig uden om FN", og Helle Thorning-regeringen erklærede med opbakning fra et flertal i Folketinget, at Danmark ville imødekomme amerikansk anmodning om støtte til en militær operation mod Bashar al-Assad, også selvom den ikke var sanktioneret i FN's sikkerhedsråd.

Uanset hvad man måtte mene om dette, er tendensen stjerneklar: I 2003 var det magtpåliggende for Danmark at have et FN-mandat for at gå i krig, i 2005 argumenterede statsministeren for, at det kunne være nødvendigt at gå i krig uden mandat og blev mødt med massiv kritik både fra det ene regeringsparti og især fra oppositionen, og i 2013 var regering og flertallet i oppositionen enige om, at krig uden om FN kunne være både legitimt og nødvendigt.

Forløbet viser, at der i dag er en meget større villighed blandt liberale stater til at gå i krig uden om FN, hvilket hænger sammen med krigen mod terror og truslerne fra global jihad. Ganske vist kan man pege på, at Danmarks deltagelse i NATOs militære operation i Kosovo i 1999 uden FN-mandat varslede dette skred, og at det også skal ses i lyset af den nye sikkerhedspolitiske situation, som afviklingen af den kolde krig havde medført. Alligevel kan der ikke være tvivl om, at krigen mod terror har eskaleret tenden-

Forstår man liberal verdensorden som en orden baseret på international ret, hvor konventioner udgør såvel det legitime som det legale grundlag for krig, har krigen mod terror eroderet dette grundlag.

sen til at fortolke krig uden om FN som legitim.

Forstår man liberal verdensorden som en orden baseret på international ret, hvor konventioner udgør såvel det legitime som det legale grundlag for krig, har krigen mod terror eroderet dette grundlag. Legaliteten er svækket, fordi der blandt liberale stater i dag er større villighed til at føre krig uden om FN, og legitimiteten er svækket, fordi krigen mod terror har været begrundet i at ville udbrede demokrati og liberal orden, men alle steder faktisk har ført til det modsatte.

Tabet af legitimitet

Legitimitetstab er blevet forstærket af en række forhold som etablering af Guantanamolejren, USA's brug af tortur mod formodede terrorister tilbageholdt i strid med liberale principper for retsorden, ulovlige transporter af fanger, brug af våben i strid med Genevekonventionerne og – især under Barack Obama – gennemførelse af tusindevis af målrettede drab på formodede terrorister uden rettergang udført med droner eller i hemmelige operationer.

Der er ingen tvivl om, at sådanne operationer er i strid med principperne for en liberal verdensorden og internationale konventioner om krigsførelse, hvilket erkendes af fortalere for en sådan orden samtidig med, at de argumenterer for deres nødvendighed i forsvaret af den selv samme orden.

Den canadiske professor i menneskerettigheder og international politik Mi-

chael Ignatieff betegnede i sin bog *The Lesser Evil. Political Ethics in Age of Terror* fra 2004 krigen mod terror og dens klare brud på internationale retsprincipper som nødvendig for at bekæmpe global jihad. Det udfordrer og svækker om noget ideen om en liberal verdensorden.

Der er heller ingen tvivl om, at global jihad udgør en trussel mod Vesten, Kina og lande i Afrika i form af terrorisme og en endnu større trussel for civile i brudlinjekrigene i Mellemøsten og andre steder.

Krigen mod terror startede i Afghanistan med fjernelse af Taleban-regimet og bombningen af al-Qaeda lejre i Tora Bora-bjergene i efteråret 2001. Såvel Taleban som al-Qaeda var ude af Afghanistan i foråret 2002, men krigen fortsatte, fordi den ikke blot handlede om at bekæmpe terrorismen efter 9/11, men om at udbrede den liberale verdensorden ved hjælp af krig og regimeskiftstrategi.

Målet var at etablere demokrati i lande som Afghanistan og Irak og se demokratiet brede sig som ringe i vandet til de øvrige arabiske lande. I stedet har vi skabt en grobund, hvor sunnimuslimske jihadnetværk opererer i alle arabiske lande og gennemfører eller truer med terrorisme globalt. Truslen mod den liberale verdensorden stammer således mere fra den måde, som de liberale stater har valgt at bekæmpe global jihad på, end fra de sunnimuslimske jihadnetværk selv.

USA's mål

Selvom krigen mod terror retorisk blev afmeldt i 2009, fortsætter den usvækket i

Målet var at etablere demokrati i lande som Afghanistan og Irak og se demokratiet brede sig som ringe i vandet til de øvrige arabiske lande. I stedet har vi skabt en grobund, hvor sunnimuslimske jihadnetværk opererer i alle arabiske lande og gennemfører eller truer med terrorisme globalt.

dag, men uden George W. Bush-regeringens vision om at udbrede og konsolidere en liberal verdensorden.

For USA handler det i dag ikke om at udbrede en bestemt verdensorden, men om at reducere terrortruslen mod det amerikanske hjemland og de europæiske allierede, sikre USA's allierede i regionen, især irakisk Kurdistan og Israel, og stabilisere Mellemøsten så meget som muligt ved at få voldsniveauet ned på et lavere niveau. Det handler om antiterrorisme, om sikring af allierede og stabilisering.

Ser man på situationen i Syrien og Irak er der ingen løsninger i sigte, og det er heller ikke, hvad USA arbejder på. Det er hverken forestillingen om et demokratisk Irak eller et Syrien præget af fred og forsoning, som er USA's mål: Obama-regeringen har for længe siden indset, at disse mål er helt urealistiske og umulige. Skal der skabes en ny og bæredygtig orden i Syrien og Irak, er det regionen selv, der må tilvejebringe den.

Med andre ord er den liberale verdensorden i Mellemøsten afmeldt. USA sigter mod langt mindre mål, der kan sammenfattes i en form for status quo med et lavere voldsniveau, og derfor kan den amerikanske indsats bedre forstås som konflikthåndtering end konfliktløsning.

Brudlinjekrigene og konflikterne i Mellemøsten, Nordafrika, Sahel, Sydasiens og andre steder vil efter alt at dømme fortsætte mange år frem. Dette fører givet vis til forstærket flygtningepres både i regionen og på Europas grænser, hvilket igen fører til yderligere stramminger, nye grænsedragninger og krav om tilpasning – in casu svækkelse – af konventioner for flygtninge og menneskerettigheder.

Den liberale verdensorden er på en række områder allerede sat på stand by af USA's og de liberale staters reaktion på udfordringen fra global jihad.

Den globale medieudfordring

Af Lisbeth Knudsen

Forestillingen om internettet som et redskab til frihed blev under Det Arabiske Forår til en internet-ideologi: En herskende forestilling om, at internettet altid var på de svages side og favoriserede den enkelte over for staten. Tilbage i 2009 var de sociale medier og internettet godt for demokratibevægelsen i Iran, men i dag er internettet en trussel mod samme bevægelse. Det er lykkedes regeringen at forhindre krypterede forbindelser og bygge et slags nationalt netværk, hvor man skal identificere sig, når man går online. Når internettet er så hårdt overvåget, og det bliver umuligt at være anonym, så bliver internettet til et instrument for politi og myndigheder og ikke for frihed og åbenhed.

Internettet, de sociale medier og mobiltelefonen har ændret nyhedsstrømmen og nyhedsformidlingen for altid. Nutidens populære, postfaktuelle angreb på sandhed og fakta, de sociale mediers massive, argumentresistente shitstorme, bruddet på de professionelle mediers informationsmonopol og mediernes tab af troværdighed har for altid ændret den professionelle journalistiks vilkår.

Verden er rykket tættere på os, og vi er rykket tættere på verden. Men udviklingen rejser nogle vigtige spørgsmål til medierne, som handler om troværdighed, åbenhed, kildekritik, nuancer, evnen til at afkode store informationsmængder, evnen til at være demokratiernes uafhængige vagthund under stadig vanskeligere forhold, evnen til at begå sig i den nye medievirkelighed, evnen til at få kvalitetsjournalistik til at overleve økonomisk og faren ved i stigende omfang at blive betragtet som en del af eliten og elitens sprog.

Udviklingen rejser også nogle vigtige spørgsmål til os som medieforbrugere. Med fremkomsten af internettet, demokratiseringen af ytringsfriheden og udviklingen af informationssamfundet opstod forhåbningerne om det stadig mere veluddannede og oplyste folk, om rationelle politiske beslutninger byggende på masser af data, som vi nu ville være i stand til at bearbejde og skabe erfaringer med, masser af facts og masser af ekspertise, som herefter kunne indgå i en politisk proces med forskellige tolkninger, løsninger og holdninger.

Nu ser der ud til at ske præcis det modsatte. Jo mere viden og data, vi er i besid-

Lisbeth Knudsen, chefredaktør og direktør, Mandag Morgen Danmark

delse af, desto mere nærmer vi os et post-faktuelt demokrati. Et demokrati hvor det giver pote hos vælgerne at lægge eksperterne og eliten, de gamle politiske partier, storfinansens, de globale virksomheder, de professionelle medier og internationalt samarbejde for had, hvorefter det står enhver frit for uanfægtet at forme sin egen virkelighed baseret på følelser, demagogi og frygt.

Hvor vi med internettets udbredelse synes på vej til at kunne opnå en større international og grænseoverskridende forståelse og indsigt i hinandens kultur og adfærd, så ser vi i stedet en ny opdeling af befolkningerne bestående på den ene side af dem, der føler sig magtesløse over globaliseringen, som protesterer mod udvandringen af de nationale værdier, som føler et personligt kontroltab, som reagerer stærkt på indvandringen og frygten for at miste eget job, og som er fremmede over for digitaliseringens invasion af både arbejdsliv og privatliv.

På den anden side har vi dem, der ser mulighederne i det internationale, det grænsebrydende, det digitale og det multikulturelle.

De sociale medier forstærker tendensen til populisme og ikke kvantificerbare folkelige understrømme præget af frustration – ja ligefrem fremmedhad og ekstremisme. De sociale medier skulle jo være drømmen om den demokratiserede og ufiltrerede ytringsfrihed, hvor den åbne debat skulle være den selvkontrollerende faktor, men sådan er det ikke. Ingen overkommer at efterprøve og kontrollere sandhed og løgn på de sociale medier. Derfor er der alt for meget nonsens, som får lov til at passere uimodsagt og danne grobund for alle mulige myter og vandrehistorier. En ideel grobund for den politi-

ske populisme og for en helte- og skurke dyrkelse, der bliver meget nærgående og personlig.

De sociale mediers og søgemaskinens algoritmer forstærker de tendenser i medieforbruget, som indsnævrer horisonten hos brugerne i stedet for det modsatte. Algoritmerne husker, hvad vi sidst så på og sender os mere af det samme.

De sociale mediers og søgemaskinens algoritmer forstærker de tendenser i medieforbruget, som indsnævrer horisonten hos brugerne i stedet for det modsatte. Algoritmerne husker, hvad vi sidst så på og sender os mere af det samme. Husker hvad vores venner godt kan lide og sender os mere af det samme. Og nyhedsforbruget hænger nu via sociale medier tæt sammen med, hvad vores venner deler med os. Dermed kommer vi til at kigge i vores eget spejlbillede mere og mere, og ser mindre til andre synspunkter, andre historier og andre indtryk end lige dem.

Den danske osteklokke

Siden slutningen af 1990'erne er 'osteklokken' eller beskyttelsesfilteret over vores lokale danske medielandskab brutalt blevet fjernet med digitaliseringen og internettets udbredelse. Vi er nu en del af et globalt medielandskab og en global medieøkologi præcis som detailhandlen med væksten i internethandlen pludselig er blevet en del af en konkurrence med globale storspillere.

Hvis man tæller de sociale medier med i dagens medieudbud, og det må man nødvendigvis gøre, så er det mere end halvdelen af danskernes mediebrug, der i dag foregår på globale medieplatforme,

Det tog 38 år, inden radiomediet nåede 50 millioner brugere. Det tog 13 år, inden tv-mediet nåede det samme. Det tog Facebook et år at nå ud til 50 millioner brugere og Twitter 9 måneder. Og når vi kommer til næste bølge af nyskabelser, så går det sikkert endnu hurtigere.

og udviklingen er teknologisk og markeds-mæssigt fuldstændig dikteret af de internationale giganter, uanset nationale mediepolitiske tiltag.

Når den private mediesektor kæmper for at tjene penge på deres digitale sites i danske medievirksomheder, så er det ikke længere kollegerne i andre mediehuse i Danmark, der kæmpes imod. Det er nogle udenlandske teknologigiganter som Google, Facebook, Apple, Microsoft og Amazon, der er de nye *gatekeepere* på adgangen til informationer, opbygningen af relationer, fangsten af data, som er det, der nu kan tjenes penge på, styresystemer og digitale butikker.

Når DR og TV2 tænker over fremtiden lige nu, så tænker de med garanti også mere på Netflix, HBO, Spotify og andre internationale streaming tjenester og services end på den fremtidige konkurrence mod hinanden. Jo mere forbrugerne skal betale for andre medieservices, og danskerne betaler for mange, desto mere pres bliver der med årene på betalingen af licensen primært til DR og til TV2 regionerne.

DR kæmper med at være noget for alle og opretholde forbindelsen til de yngre brugere samt med at fastholde en udfordret rolle som sammenhængskraften i det danske samfund. TV2 gør det samme, men på kommercielle vilkår. Debatten om, hvad vi skal med public service i fremtiden, er allerede i gang og kalder på en markant ny, smallere og mere målrettet definition.

Det nationale sprog er ikke længere en økonomisk og kulturel beskyttelse mod

udenlandsk påvirkning og udenlandsk økonomisk underminering af vores kultur- og mediepolitik. Hvad skal være vores nationale samlingssteder i fremtiden, når de internationale medie-giganter dikterer rammerne?

En væsentlig faktor i forhold til finansiering af medieindhold er, hvor stor en andel af den annoncering, der er rettet mod det danske marked, som går til udenlandske virksomheder, der slet ikke producerer dansk publicistisk indhold. Af den samlede danske internetannonce-omsætning gik 19 pct. i 2007 til udenlandske virksomheder, mens andelen i 2015 er steget til 56 pct. (opgjort i faste priser). Opgjort i kroner i faste priser er den del af den danske annonceomsætning på internettet, der tilgår udenlandske virksomheder i 2007 på knap 0,6 mia. kr., mens den i 2015 lå på knap 3,5 mia. kr.

Strukturel forandring

Det tog 38 år, inden radiomediet nåede 50 millioner brugere. Det tog 13 år, inden tv-mediet nåede det samme. Det tog Facebook et år at nå ud til 50 millioner brugere og Twitter 9 måneder. Og når vi kommer til næste bølge af nyskabelser, så går det sikkert endnu hurtigere.

Mens medielandskabet bugner af sociale medier og alle mulige forskellige blog-universer og debatsider, så må de gamle professionelle publicister selvfølgelig i dag stille sig selv spørgsmålet: Når vi alle i dag er blevet publicister, hvad skal så de professionelle publicister byde ind med?

Troværdighed og etik bliver helt afgø-

rende faktorer her, for nettet flyder over af falske informationer, rygtespredning, og af de tosser, som ind i mellem overtager vores netdebatter og bloguniverser for slet ikke at tale om den betalte markedsføring, som vi ser det med de opdigtede og for markedsføringskroner købte anbefalinger af bestemte produkter, restauranter eller hoteller. Nettet flyder med sider, hvor man ikke kan gennemskue afsenderen, med misinformation og med rygtespredning. Med sammenblanding af information og reklame.

Et ud af hvert syv minutter brugt på nettet bliver globalt set brugt på Facebook. Tallene er ikke meget anderledes i Danmark. Vi er storforbrugere af Facebook. Mellem 50 og 63 pct. af befolkningen hører om *breaking news* via de sociale medier. Ved at de venner, de følger, eller de mediesider og reportere, de følger på de sociale medier, sender besked ud om, hvad der sker.

De sociale medier er blevet et politisk redskab til at styre opinionen uden om de professionelle medier, til at organisere protester, demonstrationer eller reagere mod lovindgreb eller andre ting fra myndighedernes side.

Det er blevet et redskab til at mobilisere, involvere og aktivere i en grad, som vi ikke har set det tidligere. Og de nye generationer vil engagere og involvere sig mere, fordi det er nemt at kaste sig over en bestemt sag, vælge den ud og så give den hele armen.

Vi kommer stensikkert til at se en massiv vækst i sager, hvor et stort folkehav på de sociale medier kommer til at øve politisk indflydelse. Og de sociale medier er også blevet et redskab for politikerne den anden vej til at omgå mediernes kritiske sortering i udtalelser og nyheder.

Demokratisering af ytringsfriheden

Fortællingen om internettet har været fortællingen om et medie, der udfordrede etablerede hierarkier. En fortsættelse af den frigørelsesproces, der begyndte i 1968. Men med *whistlebloweren* Edward Snowdens afsløringer af massiv overvågning af internettet døde drømmen om internettet som et sted uden for magthavernes rækkevidde, hvis nogen har haft den. I over 30 år har vi som samfund delt en populærkulturel fortælling om et virtuelt og ureguleret sted. Det kan derfor næsten virke ironisk, at netop dette sted nu viser sig at være det mest overvågede sted på jorden.

Internettet har aldrig været 'åbent og frit'. Internettet er i dag censureret i mere end 40 lande for mere end en halv milliard brugere. Åbenhedsideologien har været en gave til alle andre end internetbrugere. Åbenhed viste sig at være en fantastisk forretningsmodel for Google.

Sandheden er, at der er helt åbenlyse nye magtrelationer i et netværkssamfund, og at magthaverne selvfølgelig ikke opgiver kontrollen i visse lande, bare fordi vores adfærd bliver digital. Det gør heller ikke virksomhederne, hvis markedsmuligheder i fremtiden ligger i at følge kundernes digitale fodspor og dermed komme tættere på deres livsstil og kommende forbrug.

Der er virksomheder, som overvåger os, uden at vi er bevidste om det. Butikker gør det, overvågningskameraer gør det, spionsatellitter gør det, dronerne gør det, og kineserne gør det. Forældre bruger mobiltelefoner til at udspionere deres børn. Det er ikke en 'konflikt' som sådan – det er en magtrelation i et netværkssamfund, der manifesterer sig i vores hverdag.

Og dem, som absurd nok i alle andre

sammenhænge bekæmper ytringsfrihed og åbenhed og personlig frihed benytter også en særdeles professionaliseret måde at få deres syge politiske og religiøse budskaber, deres ekstreme voldsvideoer og deres propaganda ud til verden på samme målrettede måde som store globale virksomheder.

Hvad der skulle være frit på nettet, er ikke frit. Dels er det i visse lande direkte censureret af magthaverne. Dels er teknologivirkosomheder som Google og Facebook blevet publicister. Og det betyder, at alle skal underkaste sig deres globale etiske principper, som skal passe til både Saudi-Arabien, Filippinerne og Danmark. Facebooks etik bliver forvaltet af en lille hær af folk i Dublin, og rammer man tre gange ved siden af skiven og kommer til at overtræde den usynlige globale medieetik, så får man lukket sin Facebookprofil for altid. Og kontoret i Dublin har ingen postkasse, ingen klageadgang og ingen appelmulighed, og vi ved ikke, hvem de udleverer vores data til.

Internetutopisterne

Under Det Arabiske Forår blev forestillingen om internettet som et redskab til frihed til en internet-ideologi: En herskende forestilling om, at internettet altid var på de svages side og favoriserede den enkelte over for staten. Internettet som sådan var imod diktatorer og for folket. Ideologien var en stærk fortælling om demokrati, åbenhed og ytringsfrihed – og den fortælling blev i slutning af nullerne overtaget af politikerne.

“Friheden til at gå på internettet er som forsamlingsfriheden – blot i cyberspace. Det giver den enkelte mulighed for at komme online, mødes og forhåbentligt arbejde sammen. Når først du er på inter-

nettet, skal du hverken være finansfyrste eller rockstjerne for at have kæmpe indflydelse på samfundet”, sagde USA's daværende udenrigsminister nu præsidentkandidat Hillary Clinton i en højt profileret tale i 2010.

Hun hylkede internetfriheden og gjorde det til amerikansk udenrigspolitik at støtte udviklingen af “nye værktøjer, der gør det muligt for borgere at udøve deres ytringsfrihed ved at omgå politisk motiveret censur”. – og alt dette, fordi “informationsnetværkene hjælper folk med at finde nye fakta og holde deres regeringer ansvarlige”.

Det var før Snowdens afsløring om NSA. Det var før Islamisk Stats grusomme halshugningsvideoer. Og det var før WikiLeaks offentliggjorde hackede e-mails i store mængder fra samme Hillary Clinton og det Demokratiske Partis topledelse.

Internetadgangen i diktaturer blev et tveægget sværd – det kan godt være, at du kan kommunikere undertrykkelse og overgreb til en global offentlighed og bruge medierne til at mobilisere og organisere – men du udsætter samtidigt dig selv for en kæmpe risiko for, at myndighederne vil kunne finde frem til dig.

I 2009 var de sociale medier og internettet godt for demokratibevægelsen i Iran, men i dag er internettet er en stor trussel mod demokratibevægelsen. Det er lykkedes regeringen at forhindre krypterede forbindelser og bygge et slags nationalt netværk, hvor man skal identificere sig, når man går online. Når internettet er så hårdt overvåget, og det bliver umuligt at være anonym, så bliver internettet til et instrument for politi og myndigheder og ikke for frihed og åbenhed.

Men internettet og de sociale medier har også positive sider. De sociale medier muliggør hurtig dannelse af netværk og

Ifølge en Deloitte-rapport vil det at udvide adgangen til internettet til de fire milliarder mennesker, der bor i udviklingslandene, øge produktiviteten i disse områder med så meget som 25 pct., øge væksten i BNP med 72 pct., tilføje mere end 140 millioner nye arbejdspladser og løfte 160 millioner mennesker ud af ekstrem fattigdom.

viser vores fælles menneskelighed på tværs af kulturelle forskelle. Det forbinder mennesker, deres ideer og værdier, som aldrig før.

I lande, hvor traditionelle medier er underlagt kontrol, vil de nye sociale kanaler også være det. I Kina har regeringen udtrykt bekymring over den reelle magt, de sociale medier har til at sprede information. Hundrevis af bloggere over hele Kina er blevet tilbageholdt og intimiderings-taktikken mod dem er optrappet. Micro-bloggers er blevet truet med tre års fængsel for at lægge såkaldt falske oplysninger ud, der ses mindst 5.000 gange. Kan den kinesiske regering acceptere de sociale mediers iboende tilbud om frihed og åbenhed?

I øjeblikket er det kun omkring en tredjedel af alle mennesker på jorden, der har adgang til internet af nogen art.

Hvordan ville vores verden se ud, hvis alle var tilsluttet? Undersøgelser har vist, at internettet har potentiale til at blive en vigtig drivkraft for økonomisk fremgang for milliarder af mennesker over hele verden. Ifølge en Deloitte-rapport vil det at udvide adgangen til internettet til de fire milliarder mennesker, der bor i udviklingslandene, øge produktiviteten i disse områder med så meget som 25 pct., øge væksten i BNP med 72 pct., tilføje mere end 140 millioner nye arbejdspladser og løfte 160 millioner mennesker ud af ekstrem fattigdom.

Åbenhed og Wikileaks

Til den internationale medieøkologi hører fænomenet Wikileaks. Lovprist af nogen.

Forkæret af andre. Er det en nødvendig erstatning for professionelle medier, som ikke længere formår selv at sikre kildebeskyttelse og vinde tillid og fortrolighed nok til at opsamle whistleblowere på farefuld færd med vigtige informationer om magthavere på galt spor?

Eller er det et problematisk fænomen – måske mere og mere et personligt korstog – med en bestemt politisk dagsorden og et meget usikkert og problematisk forhold til efterprøvning af kildernes troværdighed og kildernes særlige dagsordener. For slet ikke at tale om beskyttelsen af navne og identifikation af personer, som tilfældigvis står i nogle af de tusinder af dokumenter, som Wikileaks lægger på nettet.

Wikileaks gik oprindeligt primært efter at afsløre undertrykkende regimer i den tredje verden og vandt sympati på det, men i de senere år er der blevet stillet skarpt på den amerikanske krigsindsats i Afghanistan og Irak og nu senest på den amerikanske valgkamp og særligt urent politisk trav i toppen af Demokraterne.

Det ligger i selve Wikileaks' natur, at offentligheden ikke får at vide, hvem der står bag lækager af politiske processer. Ingen kan derfor efterkontrollere, om Wikileaks i virkeligheden bliver misbrugt af andre. Ikke af whistleblowere, men af politiske modstandere eller andre stater med interesse i at skabe kaos eller særlige valgfordele for en bestemt præsidentkandidat i fx USA.

Wikileaks er ikke bundet til en etisk kodeks eller anden form for journalistisk etik. Derfor ved vi ikke, om de fortæller

I det postfaktuelle demokrati kan man som populist komme langt på literen og i vælgertilslutning ved at udvælge sine egne sandheder og sine egne kendsgerninger og hamre løs på de følelsesmæssige strenge helt ind i hjertekulen på vælgerne. Kendsgerninger erstattes med opportunistiske fortællinger.

hele historien. Om alle papirer i en sag bliver lækket eller kun udvalgte. Vi ved ikke med sikkerhed, hvad der er ægte papirer, og hvad der er propaganda. Wikileaks har erkendt, at ikke alle lækkede dokumenter gennemgås kritisk, inden de lægges ud. Når informationen kommer direkte fra en ukendt whistleblower, og den bliver delt ubehandlet online, kan vi ikke vide, hvilken dagsorden kilden har haft, og meget ofte er der tale om en enkelt kilde.

Gennemsigtighed og kontrol med magtmisbrug og korrupsion er vigtige værdier i et demokrati. Men skal det frembringes ved vilkårlig deling af fortrolige oplysninger? Wikileaks er ikke en neutral formidler, men en aktør med en agenda og bør betragtes som sådan. Wikileaks har også kørt modeller, hvor de har delt lækket materiale med udvalgte medier. Men her er der heller ingen sikkerhed for, at disse medier har fået alt relevant materiale, og de kender heller ikke kilden/kilderne til oplysningerne.

Hvad Wikileaks måske mister af indflydelse på at have taget en mere og mere politisk drejning, det har så til gengæld de internationale professionelle medier lært noget af. I stigende grad ser vi et samarbejde mellem professionelle medier om store globale afdækninger som i tilfældet med Panama papirerne.

En ny verdensopinion

De nye teknologier skaber forbindelser mellem mennesker, som går på tværs af fx nationale grænser. Disse forbindelser er en af årsagerne til, at 'verdensopinionen' er blevet en magtfuld faktor i international politik. Folk med samme sag bringes i kontakt med hinanden. Begivenheder sammenkædes øjeblikkeligt trods enorme afstande. Kollektive følelser kan dannes og spredes globalt, undersøges og offentliggøres af massemedierne, så 'opinionen' udgør et konstant politisk pres. Eller der kan skabes en global empati som under terrorangrebene i Frankrig.

Informationsalderen har således ændret vilkårene for politikerne. De kan ikke længere blot styre; de må lytte og overbevise. Iscenesættelsen af ledernes offentlige fremtræden afgør deres magt. Onde tunger vil sige, at politikernes mål dermed ikke først og fremmest bliver at løse problemer, men at skabe indtrykket af at man gør det.

Politiske emner og sager bliver til konflikter og dårlige stemninger mellem personer, fordi ideer ikke kan fotograferes. Det kan topledere, som analyseres og vurderes på deres personlighed og lederskab mere end deres politik. Selve regeringskunsten bliver reaktiv, fordi 'lederne' må handle, når nyhedsmedierne har præsenteret 'kriser', og de sociale medier svømmer over af vrede reaktioner. Der er ikke overskud til og mediemæssigt fokus på en indsats, som kommer kriser i forkøbet. Det er, når problemet er synligt, at pressen kræver handling.

Det er frygten for fremtiden, der giver magtesløshed i befolkningen. Populisterne spiller på frygten og på illusionen om at tage kontrollen tilbage, som det hed i den britiske kampagne for at forlade EU-samarbejdet. Tage magten tilbage fra

hvem? Fra briterne selv, som har været en del af EU i 43 år? Eller fra hvem ellers?

I det postfaktuelle demokrati kan man som populist komme langt på literen og i vælgertilslutning ved at udvælge sine egne sandheder og sine egne kendsgerninger og hamre løs på de følelsesmæssige strenge helt ind i hjertekulen på vælgerne. Kendsgerninger erstattes med opportunistiske fortællinger. Og ligegyldigt hvor mange gange medierne laver fakta-tjek på sådan en populistisk taler, og eksperterne nedgør indholdet, så er det lige meget. For medierne er en del af magten, og eksperterne er med i samme båd og taler samme indforståede sprog som politikerne og medierne, så derfor er de pr. definition ikke troværdige. Det er aftalt spil for galleriet for at narre det sande folk.

En fornemmelse af politisk magtesløshed over de globale udfordringer blev en cementeret kendsgerning hos en stor del af befolkningerne i Europa og USA under finanskrisen, hvor det blev tydeligt for enhver, at nogle andre end de folkevalgte politikere havde styret økonomien i sæk, og de seneste historier om det store læk af Panama-papirer bevidnede blot, at de store og rige kan unddrage sig skattebetaling og opbygge skjulte formuer godt hjulpet af de banker, som politikerne måtte redde under finanskrisen, for at vores samfund ikke skulle bryde helt sammen.

En alt for stor del af befolkningen har mistet troen på, at de gamle partier har løsninger på udfordringerne, og derfor vandrer de ud på fløjene til forskellige populistiske partier.

Indvandringen får skylden for problemerne, selv om den på mange måder udfylder et hul i arbejdsmarkedet, som ingen andre vil udfylde. Politikerne taler om at kontrollere indvandringen, men alle al-

mindelige vælgere kan godt se, at det er fiktion, hvis bådene først er på vej over Middelhavet, og de næste millioner af mennesker sætter sig i bevægelse fra Syriens nærområder eller fra Afrika.

Råbe-demokrati

Midt i at vi skal finde en ny model for det fremtidige europæiske samarbejde, der forenkler, afbureaukratiserer og medinddrager befolkningerne i EU, så skal vi også finde en vej til at gøre op med, at alle argumenter er lige værdifulde og lige gode i en debat, og at populisterne får lov til at løbe med halve sandheder og hele løgne, og med at politikerne får lov til at slippe alt for let med nogle svar.

Hvordan kunne Brexit eller Leave-kampagnen få lov til at slippe helskindet og sejrende ud af folkeafstemningen i Storbritannien uden at have en plan for, hvad der skulle ske, hvis de faktisk vandt? Det burde jo ikke kunne ske. Men når nogen slår sig op på at repræsentere det sande folk og banker løs på EU, som om det var skabt af nogen skøre romere fra en berømt tegneserie og ikke fx af briterne selv, så kræver det, at nogen tør udfordre populisternes med stærkere argumenter måske ikke mindst stærkere følelser og lige så appellerende talere.

Der må være en hel anden åbenhed og transparens i de politiske beslutningsprocesser og i de politiske diskussioner, så populisternes ikke kan spille på, at magten foregår bag lukkede døre og nedrullede gardiner. Der må være et andet og mere direkte møde mellem politikerne, eksperter og medier, hvor også eksperterne tager ansvar for at bringe urigtigheder frem i lyset.

Fra at være et forholdsvis oplyst demokrati i informationsalderen er vi blevet til

et råbe-demokrati i den postfaktuelle tid, hvor eksperter, indsigt og erfaring kastes i papirkurven til fordel for følelser, frygt og nationalromantik. Den britiske folkeafstemning har givet os det hidtil mest klare vidnesbyrd om, hvor vi er på vej hen.

Globaliseringen forandrer Danmark. I et lille homogent og åbent samfund bliver den grænsenedbrydende globalisering til et særligt mærkbart fænomen. Krisen om *Jyllands-Postens* Muhammed-tegninger i sin tid har gjort det klart for alle, hvis vi ikke allerede havde opdaget det. Når et par tegninger i en dansk avis kan føre til voldsomme reaktioner i en helt anden del af verden og til en ytringsfrihedsdebat herhjemme og i udlandet, som stadig trækker lange spor.

Men hvad er konsekvenserne for den måde, vi orienterer os på i verden? Bliver folk mere interesserede i den store verden? Vil den globaliserede dansker efterspørge mere information og mediestof fra den store verden? Eller får frygten, afmagten og kontroltabet overhånd hos endnu flere?

Den underliggende politiske tendens, som vi også har set i de seneste tre folketingsvalg, handler nu om, at vi er på vej til at se en befolkning mere og mere opdelt – socialt, kulturelt og politisk. Her er der brug for et både politisk og mediemæssigt brobygningsarbejde.

○ ○ ○

Mød millennials – generationen, der vil forandre verden

Af Marcus Rubin

Gruppen mellem 18 og 34 er den største generation siden baby boomerne. Og de vil komme til at præge verden i samme grad. Bare på en helt anden måde. De er vilde med teknologi, elsker deleøkonomi, men tror ikke meget på traditionel politik eller den utæmmede kapitalisme.

Kulden var bidende, det var aften, og der var store snedriver på gaderne i New Hampshires hovedstad Concord. Men trods de barske forhold stod den store gruppe unge der alligevel og råbte 'Feel the Bern', 'Feel the Bern', taktfast igen og igen, mens folk gik ind vil valgmødet i byens ishockey-stadion.

Det var et par dage før primævalget i New Hampshire i februar i år, og kampen mellem favoritten Hillary Clinton og socialisten Bernie Sanders om at blive demokraternes præsidentkandidat var på sit højeste.

Clinton var presset af Sanders, og selv om hun åbenlyst var favorit og havde opbakningen fra partiledelsen på plads, var det krystalklart denne kolde aften, hvor energien og de unge støtte var.

Mens Hillarys støtter var nysseligt klædte bedsteborgere, der mest af alt synes at være der af pligt, brændte de unge Sanders-støtter tydeligvis for sagen.

De troede og håbede, at den gamle senator fra Vermont ville vise sig som manden, der for alvor kunne ryste op i det politiske system. Omkalfatre det fuldkomment og rense ud i det korrupte og dysfunktionelle Washington.

Og i de tidlige primævalg var de unge heller ikke i tvivl om, hvor krydset skulle sættes. I de tre første primævalg – Iowa, New Hampshire og Nevada – stemte mere end 80 pct. af vælgerne under 30 år på Bernie Sanders.

Trods støtten fra de unge endte Bernie Sanders som bekendt ikke med at blive demokraternes præsidentkandidat. Clinton gik til syvende og sidst af med sejren, og Sanders måtte til konventet strække våben og bakke op om sin rival.

Men de unge, der gav Sanders-kampagnen sin energi og til alle eksperter overraskelse formåede at true selve Clinton-dynastiet, forsvinder ingen vegne.

Marcus Rubin er udenrigskorrespondent på dagbladet Politiken.

Mest markant er forskellen dog, når det gælder arbejdsliv, politik og kapitalismen. På alle disse tre punkter er millennials langt mere skeptiske over for det eksisterende og vil gå andre veje.

Millennials' tur

Vi taler nemlig om de såkaldte millennials – tidligere kendt som generation Y. Det er dem, der er født fra omkring 1980 til slutningen af 1990'erne, og som dermed i dag er fra omkring 18 år til midt i 30'erne.

Det er den største generation siden baby boomerne. Alene i USA er der over 80 millioner millennials, klart flere end de omkring 75 millioner baby boomere. På globalt plan er der omkring 1,8 milliarder millennials – alene i Kina er der over 400 millioner.

Valget i USA er første gang, hvor millennials udgør lige så stor en del af vælgerkorpset som baby boomerne, den store generation der har præget og på mange måder domineret både USA og resten af verden det sidste halve århundrede.

Nu er det millennials' tur, og ligesom de nu aldrende boomere vil de med stor sikkerhed forandre verden.

Dels ganske enkelt i kraft af deres antal – de store tals lov gælder også for generationer – men i høj grad også fordi de brænder af energi og ønske om at lave tingenes tilstand om.

Set gennem deres unge øjne går det nemlig ikke særligt godt.

Allerede ved valget i 2008 var det også dem og deres entusiasme for Barack Obamas løfter om håb og forandring, der gav ham den massive valgsejr over John McCain. Men Obama levede ikke op til forhåbningerne, og de unges entusiasmen blev afløst af skuffelse over, at Obama ikke for alvor gjorde op med

bankernes magt, og at uligheden stadig galoperer derudaf.

Den brusende kapitalisme er kommet ud af kontrol, føler mange millennials. De forsøgte første gang at gøre op med systemet med Occupy-bevægelsen for fem år siden, men trods den massive medieinteresse, som besættelsen af Zuccotti Park i Manhattan gav dem, lykkedes det ikke for alvor at ændre noget.

Liberale og frisindede

Men kommer tid, kommer som bekendt ofte råd, og et af de afgørende karakteristika ved millennials er, at de er liberale og frisindede – nærmest socialistiske efter amerikanske standarder.

Frisindet gør sig blandt andet gældende i forhold til homoseksualitet – en undersøgelse foretaget af Pew Global Attitudes Project fra 2013 viste, at unge mellem 18 og 29 år i stort set alle de 30 undersøgte lande støttede homoseksuelles rettigheder mere end ældre. En undersøgelse foretaget af *Financial Times* samme år viste også, at de som gruppe er betydeligt mindre religiøse end deres forældre.

Mest markant er forskellen dog, når det gælder arbejdsliv, politik og kapitalismen. På alle disse tre punkter er millennials langt mere skeptiske over for det eksisterende og vil gå andre veje.

Det er der flere grunde til. For det første er unge traditionelt mere idealistiske end ældre – kynismen og skuffelsen over, at der ikke sker noget, er endnu ikke sat ind, og drømmen om at skabe en bedre verden bruser stadig i deres årer.

Men for det andet og måske vigtigere

tror de unge meget mindre på systemet – og især kapitalismen.

Deres definerende begivenhed var finanskrisen i 2008, hvor bankerne og finanssektoren fik verdensøkonomien til at balancere på randen af et totalt kollaps, men alligevel selv stort set klarede frisag og nu tjener endnu mere styrtende summer til sig selv.

Samtidigt med at Europa endnu ikke for alvor er kommet ud af krisen, er langt størstedelen af væksten i USA gået til de aller-allerrigeste – ifølge nogle studier har den rigeste én pct. taget mere end 90 pct. af velstandsstigningen de senere år. At det ikke er særligt rimeligt, bæredygtigt eller retfærdigt synes selvindlysende for de fleste millennials.

Samtidigt er de unge på begge sider af Atlanten blevet ramt hårdere af både krisen og de politiske forandringer i de senere år.

Mens de unge under 40 år i Danmark havde en nettoformue på 33.000 kr. i 1997, har de nu i gennemsnit en gæld på 40.000 kr. Vel at mærke en udvikling, der er sket sideløbende med, at boligpriserne er steget voldsomt, og den gennemsnitlige dansker over 60 år har fået en nettoformue, der er 200.000 kr. større.

Veluddannede og arbejdsløse

I Europa er ungdomsarbejdsløsheden i mange sydeuropæiske lande på over 30 pct., og også i USA har de unge båret broderparten af byrden efter krisen – deres lønninger er faldet mere end nogen andre grupper, og deres arbejdsløshed er steget.

Alt dette er sket samtidigt med at uddannelsesniveaet er steget.

Millennials er den bedst uddannede gruppe i verdenshistorien – men samtidigt har kombinationen af globalisering

og stadig hurtigere teknologisk udvikling gjort det uhyre svært for dem at få fast fodfæste på arbejdsmarkedet.

Flere og flere af dem tilhører det såkaldte prekariat, en veluddannet underklasse af løst tilknyttede freelancere og kortidsansatte, der ganske vist har masser af frihed og fleksibilitet, men også stor usikkerhed, dårlig eller ikke-eksisterende pensionsopsparing og generelt lavere løn.

Ifølge den amerikanske nationalbank er lønningerne til unge steget 60 pct. langsommere end gennemsnittet i de sidste syv år. Det rammer især hårdt i USA, hvor mange nyuddannede kæmper med en stor studiegæld – priserne på uddannelse er steget langt hurtigere end inflationen de senere år.

Men det er ikke så meget kun, at de unge føler sig snydt af systemet og af egne egoistiske interesser vil have en større del af kagen. De vil lave systemet om – sådan helt grundlæggende.

Den digitale generation

De er født digitale – de fleste af millennials kan ganske enkelt ikke huske en verden før internettet og mobiltelefoner. Skellet mellem online og offline giver meget mindre mening for dem end for ældre, og de er bogstaveligt talt altid på.

Et studie foretaget af *Financial Times* i 2013 viste, at de på globalt plan er online mindst seks timer om dagen – et tal, der formentlig kun er steget yderligere siden. Rent personligt betyder det, at den mest attraktive branche for dem er teknologi.

Ifølge en rapport udarbejdet af Bank of America Merrill Lynch vil næsten 20 pct. af alle millennials i USA helst arbejde i Google. Derefter kommer Apple, der foretrakkes af 13 pct., og Facebook, som står som nummer ét hos 9 pct. Mere end

fire ud af ti unge amerikanere vil dermed helst arbejde hos en af de tre high-tech giganter.

I USA er millennials allerede den største gruppe i arbejdsstyrken, og de senere år er der skrevet umådelige mængder af konsulentrapporter om, hvordan virksomhederne tiltrækker og ikke mindst fastholder dem. Modsat tidligere generationer, der satte loyalitet og sikkerhed i ansættelsen højt, kan de fleste millennials ikke forestille sig at blive ret længe i det samme firma.

En undersøgelse fra revisions- og konsulentfirmaet Deloitte viste tidligere i år, at over halvdelen – 54 pct. – helst vil sige deres nuværende job op i løbet af de kommende to år. Samtidigt går de mere end tidligere op i virksomhedernes sociale og etiske profil og er meget fokuseret på at kunne forfølge egne idealistiske mål efter arbejdstiden.

Globaliserede og mindre patriotiske

Men det er ikke kun professionelt at online-livet præger millennials.

Det har også gjort dem mere globaliserede, ideen om at være begrænset til, hvad der er lige omkring dem, føles fjernt og underligt. Det afspejler sig blandt andet i en langt større villighed til at flytte.

En tredjedel af alle amerikanere siger, at de vil overveje at flytte fra USA, men blandt millennials er 55 pct. klar til at flytte. Mobiliteten er modsvaret af en klart reduceret lokalpatriotisme.

Da Gallup i år spurgte om patriotisme, svarede 64 pct. af de midaldrende og ældre amerikanere, at de var 'ekstremt stolte' af at være amerikanere, mens kun 43 pct. af millennials var stolte af deres land. De var ikke nødvendigvis ustolte, men begrebet betød bare ikke så meget for dem.

Millennials er den bedst uddannede gruppe i verdenshistorien – men samtidigt har kombinationen af globalisering og stadig hurtigere teknologisk udvikling gjort det uhyre svært for dem at få fast fodfæste på arbejdsmarkedet.

Millennials er også meget mindre fokuseret på at eje ting. De er flasket op med deleøkonomi – de streamer deres musik, lejer lejligheder gennem Airbnb og bruger Uber eller delebilordninger snarere end ejer noget selv.

Tendensen er mest udtalt i USA, hvor eksempelvis de 21- til 34-åriges andel af alle bilkøb er faldet fra 38 pct. til 27 pct. Men tendensen kan også spores tydeligt herhjemme. Mens 56 pct. af de 25- til 29-årige havde ejerbolig i 1985, var tallet i 2014 præcis halvdelen – kun 28 pct.

Og også senere slår effekten igennem – blandt dem i 30'erne er andelen af bolig-ejere i samme periode eksempelvis faldet fra 70 pct. til 53 pct.

Til gengæld er millennials vilde med teknologi. 7 ud af 10 mener, at den hastige teknologiske udvikling er godt for alle, og at globaliseringen er en god ting. Til gengæld er de mere bekymrende for miljøet og ser klimaforandringerne som et stort problem.

Trods lighederne er der naturligvis også forskelle fra region til region, når det gælder millennials. I Europa, der længe har døjet med lave fødselsrater, udgør gruppen en mindre del af befolkningen end i USA – 24 pct. af den voksne befolkning var millennials i EU sidste år ifølge en undersøgelse foretaget af Pew Research. I USA er tallet 27 pct., og også internt i EU svinger antallet af unge meget – fra 28 pct. i Polen til bare 19 pct. i Italien. Ikke overraskende er utilfredsheden med status quo klart

størst i Sydeuropa, der er blevet ramt hårdest af den økonomiske krise. I Grækenland er det således kun seks pct. af millennial-generationen, der mener at udviklingen i deres land går i den rigtige retning.

I Tyskland, den klare økonomiske vinder i EU efter indførelsen af euroen, er 55 pct. af de unge tilfredse. Men bag de unges tilfredshed lurer dog også i de velstillede dele af Europa en klar erkendelse af, at udviklingen ikke er perfekt – i samtlige EU-lande mener et klart flertal af de unge, at deres børn bliver fattigere end de selv.

Og ligesom i USA er den europæiske ungdom langt mere åben over for at flytte til andre områder eller lande. De er vokset op med EU's Erasmus program og har enten selv læst i et andet land eller kender en masse som har, og de er meget mere indstillet på internationalt samarbejde end de ældre generationer.

En tendens, der blev klart understreget af Brexit-afstemningen i Storbritannien i juni. Her stemte mere end 80 pt. af de unge mellem 18 og 24 år for at blive i EU, men blev nedstemt af de ældre, der havde den stik modsatte holdning – mere end 60 pct. af vælgerne over 60 år stemte for at forlade det europæiske fællesskab.

Mistilliden til det politiske system

Et andet fællestræk er en udtalt mistillid til det politiske system og dets muligheder

for at ændre samfundet. En undersøgelse foretaget tidligere på året af tænketanken Policy Solutions viste eksempelvis, at kun omkring halvdelen af millennials i Østrig, Polen og Ungarn havde tillid til det politiske system.

I et land som Bulgarien troede to tredjedele af de unge ikke, at det nyttede noget at stemme.

Tilsvarende er det i USA, hvor millennial-generationen ser ekstremt skeptisk på de to store partier. Næsten halvdelen – 48 pt. – af millennials i USA identificerer sig således hverken med demokraterne eller republikanerne, men tilhører gruppen af såkaldt uafhængige vælgere.

Det er omkring dobbelt så mange som i USA generelt og kan indvarsle en helt anden tid. Men først skal millennials dog nok blive gledere for at stemme – en af de afgørende forklaringer på, at briterne stemte sig ud af EU, og Hillary vandt over Bernie Sander, var, at stemmetallene for de ældre var langt højere end for millennials – der dermed tabte afstemningerne.

Vil de fremover i højere grad komme til stemmeurnerne – eller holder de fast i, at der er andre og bedre måder at forandre verden end gennem traditionel politik? Ingen ved det – næppe de unge selv. Men alt tyder på, at de på den ene eller anden måde vil forandre verden.

Fra historiens endeligt til den uendelige kamp for frihed og lighed

Af Lukas A. Lausen

Der tegnede sig en historisk lys fremtid for mig og hele min generation af 'millennials', der blev født omkring Berlinmurens fald. Verden ser mildest talt anderledes ud i dag, og her beskrives nogle af de udfordringer for den liberale verdensorden, som særligt min generation allerede ser i dag og måske i endnu højere grad må frygte at stå overfor i fremtiden.

Efter at tyskerne kunne fejre genforening den 3. oktober i 1990 faldt der ro over Vesteuropa. Godt nok var der foregået intense forhandlinger om, hvad tyskernes rolle måtte være i fremtidens EU, Europa og verden; men vi fandt diplomatiske og demokratiske løsninger, alle kunne leve med. Det tyske folk blev genforenet, og den Europæiske Union oplevede en enorm opbakning. Det satte gang i en øget integration af de europæiske lande og en styrkelse af det europæiske projekt, herunder den tysk-franske alliance, og det var med til at samle større og større dele af kontinentet i den fælles union.

I 2004, da et stort antal nye, østlige

medlemsstater blev optaget i EU, var dette også et symbol på, at vi europæere var kommet videre. At øst og vest sagtens kunne samarbejde, og at vi måske endda kunne være del af det samme værdifællesskab.

Menneskerettighederne, som tidligere kansler Helmut Schmidt betegnede som en vestlig opfindelse, vandt i tiden fra 1990 og frem større og større indpas i verden. Ud over de mange selvstændige stater, som opstod ud af Sovjetunionens opløsning, udviklede de fleste af disse sig såmænd til retsstater, med friheder og ligestilling efter vesteuropæisk forbillede. Godt nok skete meget af udviklingen først på papiret – men hvordan skulle det næsten ellers være. Det tager tid at omstille et helt samfund – for slet ikke at tale om samfund, der i årtier var udsat for manipulerende løgne og propagandistisk indoktrinering af falske sandheder.

Men det var også i denne tid, at vi – som vestligt samfund og værdifællesskab, der vil alle verdens befolkninger det bedste – begik grusomme fejl. Vi forstod ikke, hvad der var på færde i Rwanda, og handlede ikke i overensstemmelse med

Lukas A. Lausen er formand for Det Udenrigspolitiske Selskabs ungdomsafdeling U35

de samme værdier i forhold til at beskytte befolkningerne i Østeuropa mod social armod i overgangen fra plan- til markedsøkonomi og folk i Sydøsteuropa mod etnisk udrensning. Vi havde værdierne på plads og troede på deres styrke, men handlede ikke, da det for alvor var nødvendigt. Hyklery og dobbelte standarder ville nogen sige.

Det var også i min barn- og ungdom, at globaliseringen for alvor tog fart. De faldende grænser her, der og alle vegne – sammen med et mere og mere integreret EU, et hav af frihandelsaftaler i verden samt en rivende informationsteknologisk udvikling – bidrog ikke kun til økonomisk fremgang mange steder i verden, og særligt hos os i Vesten, men den bragte alle verdens folkeslag tættere på hinanden end nogensinde før. Ud over billige tennisstaver til alle, blev kinesiske nudler eller mexicanske tacos således hverdagsmad selv i lille Danmark, og udflytningen af arbejdspladser østpå en realitet.

Der var få ting, der repræsenterede denne frihed, vækst og samhandel så meget som de to tårne i New York. Selvfølgelig vidste 11-årige mig det ikke dengang, men World Trade centeret i USA var knudepunktet for mange af de handelsforbindelser, der bragte bedre produkter til vores supermarked, jobs og velstand til større dele af verden.

Friheden under angreb

Ser vi på det i bakspejlet, kan det egentlig ikke overraske, ja næsten virke morsomt, men selvfølgelig skulle denne tidslomme finde sin pludselige afslutning lige her på dette sted. Og det var det, der skete – det var som om hele verdens tunge åg kom snigende bag fra, indhentede os, og slog os lige i ansigtet en september morgen for

nu femten år siden, da de to tårne på det sydlige Manhattan – sammen med befolkningernes illusioner – kollapsede.

De næste år blev præget af nye krige – korstog vil nogen kalde det – i Mellemøsten under det evige dække af at gøre gengæld for angrebene i USA, hvor næsten fire tusinde mennesker måtte lade livet, og for at beskytte vores, 'den vestlige verdens', 'de åbne samfunds', sikkerhed. Usikkerheden havde ramt USA og den spredte sig. Vores frie, åbne og liberale samfund var blevet angrebet – og det var nu under pres. Med ét slag blev det åbenlyst for alle, at de vestlige værdier, som vi elsker, ikke var lige vellidt i hele verden. Selvfølgelig stoppede angrebene ikke her. Spanien og London blev også ramt inden for få år, og det gik op for alle, at vores vestlige levemåde var under angreb.

Mens vi som vestligt samfund derfor begyndte at reagere herpå, voksede en hel generation op med den viden, at vores frihedsprægede værdier var gode og rigtige, men at disse samtidig var pressede udefra – fra dem, der ikke vil os det godt, dem der mener noget andet end os, og at disse værdier derfor kræver beskyttelse.

Og sådan gik Vesten fra en tid med relativt meget fred og fordragelighed til at være i krig igen. Ikke mod hinanden – heldigvis – men mod en fælles fjende. Krigens traditionelle slagmark var blevet afløst af asymmetrisk krigsførelse. Samtidig fortsatte europæisering, globalisering og det internationale samarbejde, og mens vi bekæmpede en fjende udefra, blev vi mere og mere sikre på, at vi selvfølgelig repræsenterede den rigtige måde at leve på.

Det er noget af det mest naturlige for min generation, at jeg skriver denne kronik, mens jeg flyver fra ét EU-med-

Det er noget af det mest naturlige for min generation, at jeg skriver denne kronik, mens jeg flyver fra ét EU-medlemsland til et andet. De to lande er helt forskellige og medlemmer på hver deres måde, men alligevel har de så meget til fælles.

lemsland til et andet. De to lande er helt forskellige og medlemmer på hver deres måde, men alligevel har de så meget til fælles. Ingen af de to lande ville gå på kompromis med ligestilling mellem mænd og kvinder, ingen ville ønske sig, at det overnationale fællesskab ikke fandtes, og ingen ønsker at tage afsked med ideen om, at vi alle er lige for loven!

Historien er ikke slut

Mens vi siden årtusindeskiftet har erkendt, at historien ikke er slut, at der er meget at kæmpe for, er min generation vokset op med visheden om, hvordan den frie og liberale verdensorden kan se ud, men vi ved også, at den er presset. Den er presset udefra.

Kina og Rusland har ingen interesse i at lade deres storpolitiske drømme blive undergravet af noget så ubetydeligt som internationale konventioner, love eller domstole. Begge rykker tættere og tættere sammen i en værdipolitisk, militaristisk og økonomisk alliance mod vesten. Når Putin og Xi ikke bryder sig om 'USA', så er det ikke bare landet, der menes – det er de værdier, der ligger til grund for de frie vestlige samfund, som disse ledere ikke bryder sig om. Mens disse to autokratier netop nu viser deres militære styrker ved at forsvare Kinas illegale 'ret' til territorie i det Sydkinesiske Hav, har de også vist, at historiske grænser, anerkendt af det internationale samfund, ikke betyder meget for dem. Folkenes suverænitet og integritet alle steder i verden udfordres. Hvis gældende normer og værdier om folkelig suverænitet – om selvbestemmelse for alle –

nu bliver smidt i skraldespanden til fordel for 'den stærkeres lov', betyder det et farvel til sikkerhed og frihed for de fleste af verdens samfund – og en afsked med den liberale verdensorden.

På samme tid er andre økonomiske magter på vej frem i verden, stater der ikke er grundlagt på ideen om universelle menneskerettigheder, og som måske endda ikke abonnerer på disse. Kina og Rusland er nævnt, men andre lande kan af praktiske årsager nemt følge trop og tage afstand fra de værdier, som vi i Vesten traditionelt har værnet om. Og det bringer udfordringer med sig. Hvad der sker, hvis man står fast på principper med udgangspunkt i menneskerettighederne, har bl.a. Norge oplevet, da man gav Nobels Fredspris til Dalai Lama. Efterdønningerne rammer stadig de norske relationer til Kina, ikke mindst når det gælder samhandel. På samme vis kan mange af vores værdier udsættes for alvorlige prøvelser, når økonomiske prioriteringer modsætter sig ideelle.

Hjemmegroede udfordringer

Mindst lige så farlige som de udefrakommende trusler er de interne udfordringer, som måske kan ses som reaktioner på truslerne. Mens Donald Trump ikke er amerikansk præsident endnu og formentlig ikke bliver det, er det kun valgloven, der i Frankrig afholder Marine Le Pen fra at blive landets præsident. Frankrig, der har været så afgørende for oplysningstidens indtog i Europa, kan potentielt få en leder, der mener, at religion skal diskvalificere mennesker fra at være en del af det franske samfund, og som graver dybe

grøfter imellem 'dem' og 'os'. Selvom de to ikke bliver ledere, må vi ikke undervurdere dem eller de værdier, de repræsenterer. Begge er symboler på en udvikling i vores vestlige samfund, som ikke kun sker her og der, men finder sted alle vegne. Mens den politiske og sociale populisme i Tyskland har meget fremmedfjendske anstrøg, er den i andre lande pakket lidt mere borgerligt ind – indtil dens sande ansigt igen og igen titter frem.

Reaktionerne på de internationale udfordringer: Flygtninge, økonomiske kriser, globaliseringens skyggesider er allesteds de samme: protektionisme, nationalisme og harske opdelinger af verden i 'dem', de onde, mørke, dem der vil vores jobs og penge – og 'os' på den anden side, der har gjort os fortjent til vores måde at leve på, os med de rette værdier.

Det er denne form for politisk agitation, der i lige så høj grad truer vores frie samfund. Resultatet af disse populisters politik er mere lukkede, angstede og fattigere samfund, hvor 'vi' vil til at lovgive om, hvordan mennesker må gå klædt; hvor og hvordan de må tro; hvilke politiske overbevisninger, der er de rette; hvor man må rejse hen; og hvem man må elske.

Fremtiden?

Truslen, der udspringer af, at større og større dele af samfundet abonnerer på en politik, der begrænser og opdeler, understøtter blot de mørke udefrakommede kræfters ærinde. Vi afskaffer os selv og alt det, vi står for, ved stykke for stykke at give køb på de strålende, frie og liberale værdier, som møjsommeligt er blevet institutionaliseret og har præget vores samfund lige siden Anden Verdenskrig havde lagt den vestlige verden i ruiner.

Hvor efterlader det verden? Særligt i

min generation bliver vi nødt til konstant at se tilbage – se på hvilke rædsler, vi i Europa kommer fra – for at forstå, hvor vi ikke må gå hen. Og ved siden af denne refleksion må vi aktivt tilvælge den liberale og frie verdensorden med alt det, der følger med.

Det kræver en historisk bevidsthed, men det kræver også, at vi står fast på nogle af de grundlæggende værdier, som former vores samfund i dag. Det har ingenting at gøre med, om vi tvinger børnehaver til at servere svinekød eller laver love om, at ingen minaret må være højere end nærmeste kirketårn.

Men det betyder, at vi vælger friheden til at gøre lige det, man han lyst til, så længe man holder sig til de love, der sikrer, at vi alle kan være en del af samme samfund. Det kræver, at vi ikke velvilligt opgiver personlige frihedsrettigheder og privatliv over for større og større statsapparater på grund af en falsk opfattelse af sikkerhed, men tager – og bibeholder – ansvar for vores handlinger og for os selv, og dermed aktivt vælger friheden til.

Vi står ved en skillevej, hvor vi kan vælge to måder at opretholde den liberale, frie verdensorden, der kun på papiret virker lige gode. Vil vi kæmpe for at opretholde de liberale samfund i vores osteoklokke og leve frit inden for et område med høje mure og med etnisk og religiøs kontrol af, hvem der kommer ind. Eller vil vi holde fast i kampen for at sprede vores værdier til flere og flere befolkninger i verden og dermed ikke kun sikre vores egen sikkerhed og levemåde, men også lade andre befolkninger have del i frihed og fremgang.

Det er ikke et svært valg, hvis man tænker sig om. Men det kræver netop det –
omtanke. ○ ○ ○

Om Selskabet

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB

Det Udenrigspolitiske Selskab er en privat, almennyttig forening. Den er stiftet i 1946 med det formål at fremme kendskabet til og højne interessen for udenrigspolitiske spørgsmål i Danmark. Selskabet er uafhængigt af såvel det offentlige og de politiske partier som af erhvervs- og organisationsinteresser. Det tager ikke stilling til politiske spørgsmål, men fungerer udelukkende som formidler af information, debat og kontakter.

Der er i øjeblikket omkring 1.000 personlige medlemmer. Yderligere 150 personer er medlemmer via et halvt hundrede firmaer og institutioner. Selskabet har også en ungdomsafdeling U35 for unge under 35 år. Ungdomsafdelingen har nu omkring 190 medlemmer.

Det Udenrigspolitiske Selskab holder regelmæssigt møder, konferencer og andre former for arrangementer med fremtrædende danske og udenlandske talere. Arrangementerne, der er forbeholdt Selskabets medlemmer og særligt inviterede gæster, holdes som hovedregel i det centrale København.

Er man interesseret i at blive medlem, så send venligst en mail med en kort præsentation til udenrigs@udenrigs.dk
Læs mere på www.udenrigs.dk

PROTEKTOR

Hans Kongelige Højhed Kronprins Frederik

ÆRESMEDLEM

Uffe Ellemann-Jensen, tidl. udenrigsminister

BESTYRELSE

Lykke Friis, prorektor, (bestyrelsesformand)

Merete Ahnfeldt-Møllerup, arkitekt, P.hd

Christian Friis Bach, FN undergeneralsekretær

Jesper Berg, direktør i Finanstilsynet

Victoria Bernstorff, B.A.

Ingelise Bogason, cand.mag.

Henrik Breitenbauch, centerleder, center for militære studier

Camilla Brückner, chef for UNDP Nordic

Uffe Ellemann-Jensen, tidl. udenrigsminister

Troels Frøling, tidl. generalsekretær, Atlantsammenlutningen

Connie Hedegaard, formand for CONCITO

Zubair Butt Hussain, cand.polit.

Michael Jarlner, udlandsredaktør

Anne Knudsen, chefredaktør

Steen Langebæk, landsretssagfører

Suzanne B. Danneskiold Lassen, journalist

Lukas A. Lausen, stud. scient. pol.

Anna Libak, udlandsredaktør

Mogens Lykketoft, tidl. udenrigsminister

Siegfried Matlok, journalist

Ida Nicolaisen, seniorforsker

Klaus Carsten Pedersen, cand.polit.

Vibeke Sperling, journalist

Nils Chr. Wang, kontreadmiral, chef for

forsvarsakademiet

Om Udenrigs

UDENRIGS ER UDKOMMET SIDEN 1946

REDAKTION

Charlotte Flindt Pedersen
(ansvarshavende)
Brita Vibeke Andersen

REDAKTIONSSEKRETÆR

Ane Dalegaard Hansen

REDAKTIONSKOMITÉ

Lene Frøslev
Hans Mouritzen
Marcus Rubin
Mette Skak
Anna von Sperling
Vibeke Sperling
Martin Selsøe Sørensen
Ulffe Østergård

DESIGN OG PRODUKTION

Design: Kiberg & Gormsen
Layout: Anine Kristensen
Trykt hos GSB Grafisk

Udenrigs udkommer tre gange årligt.
Redaktionen afsluttet 10.10.2016

Abonnementspris 250 kr., institutioner 400 kr.

ISSN 1395-3818

UDGIVER

Det Udenrigspolitiske Selskab
Amaliegade 40 A,
1256 København K.
+45 33 14 88 86
udenrigs@udenrigs.dk
www.udenrigs.dk

DIREKTION

Charlotte Flindt Pedersen

SEKRETARIAT

Brita Vibeke Andersen

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB
THE DANISH FOREIGN POLICY SOCIETY